

de Rechtspraak

Raad voor de
rechtspraak

Research Memoranda
nr. 2, jaargang 4, 2008

Strafrechtelijke oordelen van rechters en leken

Beweisbeslissingen, straffen en hun argumentatie

Auteur:
Willem Albert Wagenaar

Strafrechtelijke oordelen van rechters en leken

Bewijsbeslissingen, straffen en hun argumentatie

Voorwoord

Verheugd ben ik met het verschijnen van dit onderzoeksrapport. Trots ben ik op de rechtbank Utrecht en in het bijzonder de strafsector daarvan, dat zij dit onderzoek heeft mogelijk gemaakt. Er is grote inzet en durf voor nodig geweest, maar die is meer dan waar ook in deze sector aanwezig. Met dit in het achterhoofd heb ik de stap durven wagen om, in samenspraak met Albert Klijn van de Raad voor de rechtspraak, in zee te gaan met de onderzoeker professor Willem Albert Wagenaar. In de voorbereidingsfase heeft tevens professor Crombag een niet onbelangrijke rol gespeeld. Hij heeft mij uitgedaagd om met de sector niet het pad te blijven volgen, maar zelf een nieuw spoor op te zoeken. Een nieuw spoor dat verder de weg kon gaan wijzen naar nieuwe inspiratiebronnen voor de Rechtspraak. Sporen die nieuwe inzichten zouden kunnen geven in het wezen van de Rechtspraak en de eigen wijsheid van de rechter. Iets dat in het maatschappelijk debat rondom legitimatie van rechtspraak zo weinig boven tafel komt, zeker nu rechters zichzelf slecht verdedigen en te weinig aan dat debat deelnemen. Het zijn te vaak anderen die, al dan niet met kennis van zaken, een oordeel geven. Het onderzoekstraject heeft ogenschijnlijk lang geduurd, maar dat is nodig geweest. Er is zorgvuldig geopereerd. Het proces is vanaf het begin nauwkeurig en deskundig begeleid door Albert Klijn van de Raad voor de rechtspraak. Professor Wagenaar is als onderzoeker

onafhankelijk, vakkundig en gedreven te werk gegaan. De begeleidingscommissie met vele deskundigen uit uiteenlopende disciplines onder leiding van professor Geert Corstens heeft in diverse sprankelende bijeenkomsten de kritische vragen gesteld en de vinger aan de pols gehouden. Lokaal heeft een projectteam ten slotte de logistiek ter hand genomen.

Het resultaat mag er wezen. Een lezenswaardig rapport dat zonder veel omwegen ons leidt van feiten naar conclusies omtrent bewijsbeslissingen, straffen en hun argumentatie. Het zijn unieke resultaten uit een onderzoek dat naar ik weet waar ook ter wereld nooit eerder is uitgevoerd. Het vergt immers dat overleg in de raadkamer nauwkeurig wordt geregistreerd, hetgeen tot op heden was uitgesloten in het licht van "het geheim van raadkamer".

Graag dank ik allen die zich zo energiek en toegewijd voor dit onderzoek hebben ingezet en bakens hebben weten te verzetten. In het bijzonder noem ik daarbij Vanessa van der Horst, Daphne Groenevelt-Timmer en Rens van Duffelen, die als het lokale projectteam bergen werk hebben verzet en nimmer hebben opgegeven.

Zelf ben ik blij bij dit onderzoek betrokken te zijn geweest. Moge de resultaten ons tot nieuwe inzichten leiden.

Utrecht, 31 mei 2008
Rosa H.M. Jansen
Voorzitter strafsector

Inhoudsopgave

1 Inleiding	6
1.1 De startvraag	6
1.2 Uitbreiding van de vraagstelling	6
1.3 Bewijs, verhaal, en verankering	8
1.3.1 De theorie	8
1.3.2 Verankering van bewezenverklaring en straftoemeting	10
1.4 Drie onderzoeksvragen	11
2 Onderzoeksmethode	12
2.1 Selectie van zaken	12
2.2 Selectie van panelleden	12
2.3 De praktische gang van zaken	13
2.4 De opzet van de analyse	14
3 Bewijsbeslissingen en strafbeslissingen	18
3.1 Bewijsbeslissingen	18
3.2 De strafbeslissingen	18
3.3 De positie van het Openbaar Ministerie	21
3.4 Duur van de beraadslagingen	22
4 De verankering van de bewijsbeslissing	24
4.1 Geformaliseerde representatie	24
4.2 Analyse van bewijsverankering	26
4.2.1 Aantal ankers: verankeringsbreedte.	26
4.2.2 Aantal tussenstappen: verankeringsdiepte	28
4.2.3 Totaal aantal tussenstappen: complexiteit	28
4.2.4 Aard van de ankers	31
4.3 Conclusie van de kwantitatieve analyse	32
5 Kwalitatieve analyse van de bewijsbeslissingen	34
5.1 Selectie van argumenten	34
5.2 Onveilige ankers	38
5.3 Onjuiste verankeringen	40
5.4 Bewijsbeslissing en straftoemeting	40
5.5 Jurisprudentie en andere specifiek juridische informatie	41
5.6 Conclusie van de kwalitatieve analyse	41

6 De verankering van de straftoemeting	44
6.1 Geformaliseerde representatie	44
6.2 Analyse van straftoemetingsbeslissingen	47
6.2.1 Aantal ankers: verankeringsbreedte.	47
6.2.2 Aantal tussenstappen: verankeringsdiepte	47
6.2.3 Totaal aantal tussenstappen: complexiteit	47
6.2.4 Onbekende en ontbrekende ankers	47
6.2.5 Aard van de ankers	49
6.2.6 Aard van de doelen	49
6.3 Conclusie van de kwantitatieve analyse	50
7 Kwalitatieve analyse van de straftoemeting	52
7.1 Selectie van argumenten	52
7.2 Onbekende ankers	54
7.3 Redenen om de strafeis niet te volgen	56
7.4 Juridisch gehalte van de discussies	57
8 Discussie en conclusies	58
Bijlage	
1 Organisatorische aspecten van het onderzoek	62
2 Beschrijving van de lekendeelnemers	64
3 Uitnodiging aan leden van de lekenpanels	70
4 Voorbeeld instructie aan de lekenpanels	72
Over de auteur	74

Inleiding

1.1 De startvraag

Dit onderzoek begon met de vraag waarom de media, en meer in het algemeen ook de man en vrouw in de straat, zo vaak vinden dat rechters te licht straffen. Het ging hierbij om een indruk, die vooral berustte op commentaren die leden van de rechterlijke macht regelmatig krijgen na de publicatie van vonnissen en arresten in concrete geruchtmakende zaken.¹ De vraag is dan: wijkt het oordeel van leken werkelijk op een systematische manier af van het rechterlijke oordeel, en waarom zou dat zo zijn?

Op de achtergrond van deze kwestie speelt natuurlijk een zekere zorg over een mogelijke ongewenste afstand tussen het maatschappelijke oordeel en het professionele oordeel dat met een legitimatie door diezelfde samenleving wordt gegeven, en dat beoogt die samenleving te dienen. Op grond van die zorg wordt ook regelmatig de vraag opgeworpen of het niet beter zou zijn om op de een of andere manier leken bij de strafrechtspraak te betrekken: als leden van een jury, als lekenrechters, of anderszins. Die laatste vraag gaat echter deels uit van de veronderstelling dat leken, wanneer zij op de stoel van de rechter zaten, inderdaad anders over de strafmaat zouden oordelen.

Het antwoord staat echter in het geheel niet vast. De literatuur over juryrechtspraak is op dit punt niet van belang, omdat jury's doorgaans beslissen over de schuldvraag en niet over de strafmaat. Daarnaast bestaat er niet veel systematisch onderzoek waarin leken en rechters apart oordelen op grond van precies dezelfde informatie, wat natuurlijk een vereiste is. Een voorbeeld van dergelijk onderzoek is te vinden in De Keijser, Van Koppen, & Elffers (2006).² In het kader van dat onderzoek werden aan rechters en leken dezelfde dossiers

ter beoordeling voorgelegd. Het resultaat liet zien dat leken aanzienlijk zwaarder straffen dan rechters. Een beperking van dat onderzoek was echter dat de leken in tegenstelling tot rechters de ervaring missen van het aanwezig zijn bij een rechtszitting en van het deelnemen aan een vorm van raadkameren. Over de oorzaak van het verschil in 'punitiviteit' konden dus niet echt conclusies worden getrokken.

Onderzoek waarin ook met die genoemde elementen rekening wordt gehouden, is in ons land niet beschikbaar. Er is zelfs helemaal geen onderzoek bekend waarin ook de redenering die tot de straftoemeting heeft geleid is vastgelegd, zowel van leken als van professionele rechters. Het laatste vergt immers dat het overleg in de raadkamer nauwkeurig wordt geregistreerd, hetgeen tot op heden was uitgesloten. Het bijzondere van het hier gerapporteerde onderzoek is dat dit wel is gedaan: leken en rechters hebben op grond van dezelfde casusinformatie – dossiers en rechtzitting – en na overleg in de raadkamer geoordeeld. Daarbij is het overleg voor rechters en leken op een geluidsband geregistreerd en later *verbatim* uitgeschreven.³

1.2 Uitbreiding van de vraagstelling

Door de gelegenheid om beraadslagingen van professionele rechters te registreren was het mogelijk om de vraagstelling uit te breiden buiten de wat naïeve startvraag. De uitbreiding ging in drie richtingen.

De eerste uitbreiding houdt in dat er niet alleen wordt gekeken naar verschillen in strafmaat, maar ook naar de vraag of eventuele verschillen verklaard kunnen worden uit de hoeveelheid en soort informatie die rechters en leken ter beschikking staat. Mogelijke hypothesen daarover luiden:

1 Het omgekeerde komt natuurlijk ook voor: wanneer de publieke sympathie naar de gestrafte uitgaat, vindt men vaak de straf veel te zwaar. Een voorbeeld van zo'n situatie is de manager van een supermarkt die voor eigen rechter speelt tegen winkeldieven of overvallers.

2 De Keijser, J.W., Van Koppen, P.J., & Elffers, H. (2006). *Op de stoel van de rechter*. Research Memoranda, jrg 2. nr. 2, Den Haag, Raad voor de Rechtspraak.

3 Dit was mogelijk dankzij de grote inzet van de rechtbank te Utrecht en de opmerkelijke openheid van haar rechters. De auteur is rechtbank en rechters oprechte dank verschuldigd.

- A: leken baseren hun oordeel op berichten in de *media*, rechters op het *dossier* en de zitting.
- B: leken oordelen vaak als *individu*, rechters oordelen – in zwaardere zaken – in een *meervoudige* kamer en worden daardoor geconfronteerd met opvattingen van anderen; dit zou hen kunnen behoeden voor al te extreme opvattingen.
- C: leken gebruiken hun *common sense*, en rechters ontlenen hun oordelen aan het recht, de jurisprudentie, en hun professionele ervaring.
- D: leken zijn gemiddeld minder goed getraind in het *logisch redeneren* dan rechters, die immers allen een academische opleiding hebben genoten.

Deze lijst van mogelijke oorzaken voor een verschil tussen de oordelen van rechters en leken is zeker niet uitputtend. Zo bestaat er in de hieronder beschreven opzet een verschil in de mate waarin rechters en leken deelnemen aan het onderzoeksproces. De rechters kunnen ter zitting informatie krijgen door zelf vragen te stellen; de leken moeten maar afwachten of hun vragen ter zitting aan de orde komen en afdoende worden beantwoord.⁴

Over het algemeen houdt een opzet voor een empirisch onderzoek in dat men invloed op het resultaat hetzij uitsluit, hetzij onderzoekbaar maakt door systematische manipulatie van variabelen. Oorzaak A (verschil in informatiebron) is in dit onderzoek niet onderzocht, maar juist uitgesloten door alle leken in dit onderzoek een volledig dossier te geven en aanwezig te laten zijn ter zitting. De vraag of leken *op grond van summieri mediaberichtgeving* anders oordelen dan professionele rechters, is dus niet onderzocht. Ook oorzaak B (enkelvoudige dan wel groepsoordelen) is niet onderzocht, maar uitgesloten door zowel rechters als leken te laten oordelen in panels van drie personen die gezamenlijk vonnis wijzen. Het verschil tussen *individuele oordelen en groepsoordelen* is dus in dit onderzoek niet aan de orde. De oorzaken C en D hebben echter wel geleid tot een uitbreiding van het onderzoek. Om beide oorzaken van elkaar te scheiden werd gebruik

gemaakt van twee soorten lekenpanels: een panel bestaande uit academisch gevormde leken en een tweede panel leken met niet-academische maar modale opleiding. Vergelijking van rechters en academisch gevormde leken wijst uit wat het verschil is tussen redeneren op grond van een juridische training en het logisch redeneren op grond van een andere academische training: oorzaak C. Vergelijking van academisch gevormde leken en de niet-academisch gevormde leken wijst uit wat het belang is van een verschil in ervaring met logisch redeneren: oorzaak D.

De tweede uitbreiding van het onderzoek is gerelateerd aan de aanvankelijke nadruk op straftoemeting. Logisch gesproken kan straftoemeting niet worden losgekoppeld van de bewezenverklaring. Dit wordt duidelijk wanneer men zich realiseert dat maatschappelijke verontrusting evenzeer kan ontstaan wanneer de rechter vrijspreekt terwijl leken vinden dat een verdachte veroordeeld had moeten worden. Vrijspraak houdt geen oordeel in over de straftoemeting, maar leken kunnen het wel als zodanig zien. Vrijspraak wordt dan opgevat als de lichtste vorm van straf, in plaats van als de conclusie dat het ten laste gelegde niet is bewezen. In meer complexe vorm kan deze verwarring zich voordoen wanneer er meerdere feiten zijn ten laste gelegd, waarna de rechter met betrekking tot een beperkt aantal feiten tot vrijspraak concludeert. In dat geval kan de strafmaat voor de overgebleven feiten veel lager uitvallen dan het publiek zou verwachten op grond van de gehele tenlastelegging. De vraag is daarom niet alleen of leken dezelfde straffen geven als rechters, maar evenzeer of leken ook over de bewezenverklaring hetzelfde oordelen. Als dat niet zo is, hoeft het niet te verbazen dat hun opvattingen over de hoogte van gewenste straffen ook anders uitvallen. Op grond van deze overweging is besloten om ook de bewezenverklaring door rechters en leken nauwkeurig te onderzoeken.

De derde uitbreiding heeft betrekking op wat in feite wordt onderzocht: het oordeel van rechters

4 Uit de transcripties blijkt dat zulke vragen zich wel hebben voorgedaan, zodat de leken zich er achteraf over verwonderden dat bepaalde vragen door de rechter niet werden gesteld. De gebruikte opzet hield echter niet in dat er voor ieder panel een aparte zitting werd gehouden, met dezelfde verdachten, getuigen, en deskundigen. In de praktijk zou dat ook niet realiseerbaar zijn geweest.

en leken, of anders gezegd, de wijze waarop dit oordeel tot stand komt. Door de registratie van alle beraadslagingen ontstond de uitzonderlijke gelegenheid om ook dat tweede aspect in kaart te brengen. Dat is een bij vele onderzoekers lang bestaande wens die echter om begrijpelijke redenen zelden in vervulling gaat.⁵ In het huidige onderzoek zijn de redeneringen van rechters en leken geanalyseerd volgens de systematiek die is voorgesteld door Crombag, Van Koppen en Wagenaar: de theorie van verhaal en verankering.⁶ Dat werd door de *verbatim* registratie nu voor het eerst mogelijk. De uitbreiding hield derhalve in dat niet alleen het oordeel over bewezenverklaring en straftoemeting werd bestudeerd, maar ook en vooral de wijze waarop rechters en leken tot die oordelen kwamen. Die uitbreiding is wezenlijk; immers, wanneer er een verschil tussen rechters en leken bestaat, is het toch vooral van belang om vast te stellen welk soort redeneringen die verschillen hebben veroorzaakt.

1.3 Bewijs, verhaal, en verankering

1.3.1 De theorie

De theorie van Verhaal en Verankering begint met de constatering dat rechters in strafzaken moeten beslissen over logisch onoplosbare problemen. Het aantal scenario's voor wat er in feite is gebeurd is oneindig groot, en de informatie is per definitie onvoldoende om alle mogelijke scenario's op één-na logisch uit te sluiten. De ontoereikendheid van de informatie wordt door verschillende factoren veroorzaakt. Ten eerste natuurlijk doordat niet alle benodigde informatie verkregen kan worden. Maar daarnaast ook doordat de wél verkregen informatie niet volledig betrouwbaar is. Getuigen en deskundigen kunnen zich vergissen, documenten bevatten niet altijd volledige en verifieerbare informatie, getuigen en verdachten geven vaak te kennen dat zij in zekere mate onzeker zijn over de feiten, en zij kunnen tenslotte ook nog doelbewust liegen. Dit aspect wordt uit de meeste

dossiers doorgaans onmiddellijk duidelijk doordat de verschillende bewijsmiddelen elkaar tot op zekere hoogte tegenspreken.

Beslisproblemen die niet logisch kunnen worden opgelost doordat de informatie ontoereikend is, worden *ill-defined* genoemd. De meeste problemen die mensen moeten oplossen zijn *ill-defined*; dat is geen reden om van oplossing af te zien. De wijze waarop een oplossing wordt gevonden, is door gebruik te maken van '*heuristics*'. Dat zijn redeneerwijzen die in de praktijk hebben bewezen meestal goed te werken hoewel zij niet waterdicht zijn en af en toe ook fouten opleveren. Oplossing via heuristieken vergt dus een zekere bewaking van de kwaliteit en een voorziening die het mogelijk maakt de oplossing te herzien. Strafrechtspraak kent dergelijke voorzieningen; de vraag blijft welke heuristieken rechters gebruiken.

Volgens de theorie van Verhaal en Verankering begint de strafrechter met een verhaal; het verhaal dat door het Openbaar Ministerie in de tenlastellegging is gedefinieerd en op de zitting is gepresenteerd. Dat verhaal moet aan twee eisen voldoen: het moet een goed verhaal zijn, en het moet worden ondersteund door bewijsmiddelen. Een goed verhaal heeft als kenmerken dat het een duidelijke verhaallijn bezit die om één thema draait en dat de acties van personen uit de context van het verhaal begrijpelijk worden. Een bekend voorbeeld van een verhaal dat vanwege zijn kwaliteit nogal eens wordt betwijfeld is de aangifte van seksueel misbruik binnen een relatie die lange tijd heeft geduurd en waaraan het slachtoffer zich had kunnen onttrekken. De context van langdurig en systematisch misbruik maakt niet begrijpelijk waarom het slachtoffer steeds weer naar de plaats van het misdrijf en de dader terugkeerde. Wetgeving stelt doorgaans geen eisen aan de kwaliteit van het verhaal: de rechter mag op dat punt zelf beslissen of het verhaal overtuigt. Aan de ondersteuning door bewijsmiddelen stelt de wetgever wél eisen: afhankelijk van het rechtssysteem is dat weinig of veel. In Nederland zijn

5 Een uitzondering is het onderzoek van Van Duyne, P.C., & Verwoerd, J.R.A. (1985). *Gelet op de persoon van de rechter*. Den Haag: Staatsuitgeverij. WODC-rapport nr. 85. Dat onderzoek geeft echter geen antwoord op de onderzoeksvragen van dit rapport.

6 Crombag, H.F.M., Van Koppen, P.J., & Wagenaar, W.A. (1992). *Dubieuze zaken*. Amsterdam: Uitgeverij Contact. Vierde druk (2006).

de eisen summier en weinig specifiek.

Bewijsmiddelen moeten bestaan uit verklaringen van verdachte, getuigen, of deskundigen; uit schriftelijke stukken; of uit de eigen waarneming van de rechter. Daarnaast zijn er enkele bepalingen over het vereiste aantal bewijsmiddelen. De wetgever verbindt nimmer voorwaarden aan de manier waarop bewijsmiddelen worden geacht iets te bewijzen. Men kan op gezag van een getuige aannemen dat die iets heeft gezien. Maar hoe bewijst die verklaring dat de getuige dit inderdaad heeft gezien? Getuigen kunnen zich immers vergissen en zij kunnen ook nog doelbewust liegen. De verklaring zelf gaat doorgaans niet op die mogelijkheden in.

Uit een verklaring wordt dus wel duidelijk *wat de getuige wil zeggen*, maar niet *hoe dit is getoetst*. De toetsing is een afzonderlijke fase, die meestal inhoudt dat er argumenten worden verzameld voor het aanvaarden van de getuigenverklaring. Bijvoorbeeld dat de getuige zich niet kan vergissen omdat hij het goed kon zien of dat de getuige niet liegt omdat hij daar geen belang bij heeft. Er is dan sprake van verklaringen op een tweede niveau, inhoudende dat de getuige het goed kon zien, of dat de getuige geen motief heeft om te liegen. Voor die verklaringen geldt echter evenzeer dat zij niet meer zijn dan een verhaal, waarvan de *inhoud* wel duidelijk kan zijn, maar die daardoor nog niet *getoetst* zijn. Als de getuige zegt dat hij het gezicht van de dader goed kon zien op een afstand van vijftien meter, dient dit op verschillende wijzen te worden getoetst. Was de afstand inderdaad vijftien meter? Kunnen mensen over het algemeen op vijftien meter een gezicht goed waarnemen? Is de prestatie van de gemiddelde persoon representatief voor deze getuige? Ook die toetsingen worden uitgevoerd met behulp van een verhaal. De getuige herinnert zich dat hij voor huisnummer 342 stond; de ingeschakelde getuige-deskundige rapporteert onderzoek over gezichtsherkenning en er is een visusmeting door een keuringsarts beschikbaar. Maar het probleem blijft doorgaan: deze bewijsmiddelen van de derde orde zijn nog steeds niets anders dan verhalen

die toetsing behoeven en deze redenering kan tot in het oneindige doorgaan. De kern van de verankeringsheuristiek houdt in dat men die oneindige regressie stopt door gebruik te maken van *stopregels*: stellingen die geen nadere toetsing behoeven omdat zij algemeen aanvaard zijn. Door de stopregels wordt het verhaal *verankerd* aan stellingen die niet verder worden getoetst. Voorbeelden van zulke stellingen zijn:

- De verklaring van een opsporingsambtenaar behoeft geen verder bewijs;
- Niemand kan op twee plaatsen tegelijk zijn;
- Elkaar bevestigende onafhankelijke getuigen kunnen het niet mis hebben;
- De door het Nederlands forensisch instituut verschaft informatie is niet leugenachtig;
- De diagnoses van psychiaters zijn altijd juist.

Het zal duidelijk zijn dat zulke stopregels niet altijd volstrekt veilig zijn; ze worden alleen maar zonder nadere toetsing als een 'anker' aanvaard. In sommige gevallen is een aanvaard anker evident onveilig omdat het zonder nadere argumenten niet geloofd kan worden. Zo'n voorbeeld is de veelgebruikte regel dat opsporingsambtenaren zich niet vergissen.

Bewijs in strafzaken is nooit een vorm van logisch of mathematisch bewijs, maar altijd een verhaal dat via subverhalen is verankerd aan veronderstelde waarheden die voldoen aan de vereisten van algemeen aanvaarde stopregels. Dat is misschien niet ideaal maar wel onontkoombaar. De realiteit gebiedt immers om in te zien dat er zonder stopregels geen feiten kunnen worden vastgesteld en dat sommige stopregels geen nadere toetsing meer toelaten, zodat men wel gedwongen is ze te aanvaarden.

Rechtspraak kan niet worden bekritiseerd op grond van het argument dat er gebruik wordt gemaakt van een heuristiek die berust op ankers die niet verder worden onderzocht. De cruciale vraag is *wèl welke* ankers de rechter hanteert, en of dat

wel de veiligste ankers zijn. Die vraag zal bij de analyse van de in dit onderzoek verkregen resultaten uitvoerig aan de orde komen. Daartoe zullen de redeneringen in de *verbatim* uitgeschreven protocollen van het raadkameroverleg worden weergegeven als hiërarchisch geordende structuren van verhalen/argumenten, die uiteindelijk zijn verbonden met veronderstelde waarheden die als anker dienen. Op die manier kan worden nagegaan hoeveel ankers worden gebruikt, hoe lang de verankeringsketens zijn, en vooral welke ankers door de beoordelaars worden gebruikt. Vanzelfsprekend geldt deze analyse de redenering zoals die gezamenlijk door de drie leden per panel worden aanvaard als grond voor de te nemen beslissingen, en niet de individuele redeneringen waarmee de panelleden de beraadslaging ingingen.

1.3.2 Verankering van bewezenverklaring en straftoemeting

De theorie van Verhaal en Verankering is voorgesteld als heuristisch voor het verkrijgen en motiveren van een *bewezenverklaring*. Daarbij gelden twee schijnbaar tegenstrijdige uitgangspunten. Het eerste is dat er altijd één waarheid is, en ook niet meer dan één waarheid, die de rechter moet proberen vast te stellen. Dit uitgangspunt opent de mogelijkheid dat de rechter, in welke strafzaak dan ook, de waarheid ontdekt. Men zou dit een positivistisch uitgangspunt kunnen noemen. Tegelijkertijd geldt echter een tweede uitgangspunt: de informatie die de rechter krijgt is in principe ontoereikend. Dit stelt dus de rechter niet in staat om daadwerkelijk de waarheid te ontdekken met uitsluiting van alle andere mogelijkheden. De rechter maakt dus keuzen en dient die keuzen te motiveren. Dat kan niet in de vorm van een logisch of mathematisch bewijs, maar wel in de vorm van verhaal en verankering.

Bij *straftoemeting* is het uitgangspunt principieel verschillend, omdat er niet van kan worden uitgegaan dat er slechts één correcte straf is en dat

het de taak van de rechter is om die ene straf te ontdekken. Bij de vaststelling van de strafmaat gaat het om een complex oordeel, waarin verdisconteerd wordt welke straf, of combinatie van straffen, het beste in staat is om een aantal onderling strijdige maatschappelijke doelen te bereiken. Deze doelen staan niet vast en zijn ook niet expliciet door de wetgever gedefinieerd, zoals dat tot op zekere hoogte wel is gebeurd ten aanzien van de waarheidsvinding. Een voorbeeld van strijdige doelen is de wens om *recidive* te voorkomen, en om het slachtoffer een zekere mate van *genoegdoening* te geven. Voor het laatste kan het nodig gevonden worden om onvoorwaardelijke gevangenisstraf op te leggen zodat het slachtoffer gedurende een zekere tijd de dader niet zomaar op straat kan tegenkomen. Tegelijkertijd weten wij dat gevangenisstraf de *recidive* kans kan verhogen. De rechter zal deze belangen moeten afwegen, en de afweging ook beargumenteren. Maar het uitgangspunt is daarbij niet dat er maar één goede afweging mogelijk is.

Het gevolg van de bovenstaande overweging is dat ook de verankeringsstructuur bij de straftoemeting een ander doel dient dan bij de bewezenverklaring het geval is. Bij de bewezenverklaring moet de verankering in de eerste plaats aantonen dat andere oplossingen, met name oplossingen waarin de verdachte onschuldig is, zijn uitgesloten. Bij de straftoemeting moet de verankering vooral duidelijk maken dat de gekozen straf het uitzicht biedt op het bereiken van door de rechter gekozen doelen. Daarbij hoeft niet te worden aangetoond dat de keuze van doelen niet anders had kunnen uitvallen of dat andere combinaties van straffen niet eveneens tot de gekozen doelen hadden kunnen leiden. Het wordt als een gegeven beschouwd dat de doelen zeer verschillend kunnen zijn, variërend van vergelding door toevoeging van leed, tot het verbeteren van de wereld. De motivering van de straf moet dus allereerst een beschrijving van de gekozen doelen bevatten, en daarnaast een goed verankerde redenering over hoe de straffen die doelen ver-

wezenlijken. De analyses van de beraadslagingen in dit onderzoek zullen met betrekking tot de straf-toemeting vooral deze aspecten in kaart brengen.

Straftoemeting is ook wanneer de doelen vaststaan niet strikt deductief, omdat het steeds draait om de effecten die straffen zullen hebben op het gedrag van individuele personen, zoals veroordeelden, slachtoffers en andere betrokkenen. De voorspelling van individueel gedrag is echter hachelijk en bij afwezigheid van gevalideerde onderzoeksmethoden ook moeilijk te verankeren aan feiten die voor een ieder vaststaan. Het is daarom te voorzien dat straftoemeting, in dezelfde zaken maar door verschillende panels, een zekere variatie kan tonen, zelfs wanneer de panels uitgaan van dezelfde gegevens, dezelfde keuzen van ankers en dezelfde doelen.

verbatim uitgewerkt en daarna gebruikt als het uitgangsmateriaal voor de beantwoording van de bovenstaande vragen.

1.4 Drie onderzoeksvragen

Op grond van het bovenstaande zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd ten aanzien van de drie onderzochte groepen: rechters, academisch gevormde leken en niet-academisch gevormde leken.

- Vraag 1: beslissen de drie groepen verschillend over de bewezenverklaring?
- Vraag 2: beslissen de drie groepen verschillend over de straftoemeting?
- Vraag 3: beslissen de drie groepen op verschillende wijzen? Gebruiken ze verschillende argumenten voor deze beslissingen, en/of zijn deze argumenten op verschillende manieren verankerd?

Deze vragen worden in dit onderzoek beantwoord aan de hand van negen strafzaken waarin steeds panels uit de drie genoemde groepen onafhankelijk van elkaar oordeelden op grond van het straf-dossier en de openbare terechtzitting.⁷

De beraadslagingen van de aldus verkregen 27 panelzittingen werden op geluidsband vastgelegd,

⁷ De zittingen werden niet geregistreerd.

Onderzoeksmethode

2.1 Selectie van zaken

Bij de selectie van strafzaken golden verschillende overwegingen. Ten eerste moest het gaan om zaken met een niet te omvangrijk dossier, dat door leken in een ochtend bestudeerd kon worden. Ten tweede moest het gaan om zaken die in één niet al te lange zitting behandeld konden worden, zodat de beraadslaging door de leken nog op dezelfde dag kon plaatsvinden. Ten derde moest het gaan om zaken met een onzekere uitkomst, zodat de beraadslagingen ten aanzien van bewezenverklaring en strafmaat niet triviaal zouden zijn. Juist deze laatste eis, die enigszins in strijd is met de twee eerste eisen, maakte in de praktijk de selectie van geschikte zaken tamelijk moeilijk. Daar kwam nog bij dat een groot aantal zaken om praktische redenen niet voor het onderzoek in aanmerking kwam.

De zaken die uiteindelijk in het onderzoek terecht zijn gekomen, hadden betrekking op verkeersdelicten (de zaken 1, 2 en 3), seksueel misbruik (de zaken 4, 6 en 8), poging doodslag of zwaar lichamelijk letsel (de zaken 5 en 7) en *stalking* met bedreiging (zaak 9).⁸ Met nadruk moet worden opgemerkt dat het in alle gevallen, ook de verkeersdelicten, om tamelijk ernstige zaken ging waarvoor steeds een gevangenisstraf werd geëist. Een korte beschrijving van elke zaak treft men op Overzicht 1 (los bijgevoegd) aan. Omwille van het leesgemak heeft elke zaak een korte benaming gekregen die in de loop van het verslag steeds gebruikt zal worden.

2.2 Selectie van panelleden

De leden van de lekenpanels zijn geworven via een opinieonderzoek uitgevoerd door TNS-NIPO, dat daartoe een steekproef trok uit twee deelverzamelingen uit haar Utrechtse internetpanel:

personen met een hoge opleiding en personen met een modale opleiding. Deze steekproeven werden representatief gemaakt met betrekking tot de verdeling van de kenmerken geslacht, leeftijd en herkomst uit platteland of stad.

De zo gekozen respondenten werd gevraagd of zij bereid waren deel te nemen aan een experiment over strafrechtspraak door leken. Deze vraag kan een selecterend effect hebben gehad, bijvoorbeeld met betrekking tot interesse, levensovertuiging, of politieke voorkeur. Maar dat is niet apart gecontroleerd omdat de kosten van een controlestudie excessief zouden zijn geweest. Het werd ook niet aannemelijk geacht dat dergelijke persoonlijkheidsvariabelen een doorslaggevende invloed zouden hebben op de kwaliteit van het argumenteren. En ten slotte zou een dergelijke nadere studie vergen dat ook de steekproef van rechters op dit punt onderzocht zou worden, aangezien het er vooral om ging om lekenpanels te verkrijgen die alleen op het punt van opleiding van de rechters verschilden. Een dergelijk nader onderzoek van de deelnemende rechters was niet uitvoerbaar.

In bijlage 2 wordt een uitvoerige beschrijving gegeven van de groepen lekendeelnemers. Hieruit blijkt dat de leken die daadwerkelijk aan het onderzoek deelnamen een goede representatie vormen van het totale Utrechtse TNS-NIPO internetpanel, met uitzondering van het feit dat de deelnemende leken gemiddeld iets ouder waren dan op grond van het totale bestand mocht worden verwacht.⁹ De verklaring is waarschijnlijk dat wij zochten naar leken die op korte termijn voor een gehele werkdag beschikbaar konden zijn. Daarnaast blijkt dat het Utrechtse internetpanel op een aantal punten afwijkt van het landelijke internetpanel: de Utrechtse bevolking lijkt iets welvarender, hoger opgeleid, meer actief werkend, en beter bekend met rechtspraak. Tevens heeft de Utrechtse bevolking op een aantal punten

8 Tijdens het onderzoek zijn acht andere zaken om diverse redenen afgevallen. In drie gevallen werd de zaak op zitting aangehouden; in twee gevallen bleek bij de uitwerking dat de begeleider te veel invloed had uitgeoefend; in één geval werd de zaak op het laatste moment afgelast doordat de tenlastelegging plotseling werd verruimd; in één geval stelde het OM de zaak uit om verder onderzoek te kunnen doen; in één zaak werd een der leken tijdens de zitting onwel. Ten behoeve van toekomstige onderzoekers die eenzelfde methode zouden willen hanteren is een uitvoerige beschrijving van de problemen die zich in de praktijk hebben voorgedaan bij het selecteren van zaken opgenomen in bijlage 1.

andere opvattingen over het functioneren van het strafrecht dan de landelijke bevolking. Het gevolg van dit alles is dat de deelnemende leken niet op alle punten geheel representatief zijn voor de totale Nederlandse bevolking. In de conclusie zal worden beargumenteerd dat dit probleem van ondergeschikt belang is geweest.

Uiteindelijk zijn er wat betreft het kenmerk opleiding twee soorten panels gerealiseerd: panels bestaande uit personen met een academische dan wel een hogere beroepsopleiding – aangeduid als het *hoogopgeleide* panel – en panels met personen waarvan de hoogste opleiding op MBO-niveau ligt: het *modaal opgeleide* panel.

De modaal opgeleide panels bevatten 22 personen met een MBO-opleiding en vijf personen met een LBO-opleiding. De hoogopgeleide panels bevatten 20 personen met een WO-opleiding, en zeven personen met een HBO- of WO-kandidaats opleiding.

De modaal opgeleide panels bevatten 14 mannen en 13 vrouwen. Hun gemiddelde leeftijd was 48 jaar (standaard deviatie: 14,2 jaar) met als uitersten 25 en 65 jaar. De hoogopgeleide panels bevatten 12 mannen en 15 vrouwen. Hun gemiddelde leeftijd was 43 jaar (standaard deviatie: 12,5 jaar) met als uitersten 23 en 63 jaar.

2.3 De praktische gang van zaken

De panelleden werden ongeveer anderhalve maand voor de zitting telefonisch uitgenodigd en vervolgens door middel van een bevestigingsbrief opgeroepen. Een voorbeeld van deze brief is opgenomen in bijlage 3. Op de zittingdag werden zij omstreeks 8.45 uur ontvangen door juridisch geschoolde medewerkers van de rechtbank Utrecht die de rest van de dag binnen het raam van het onderzoek als begeleiders optraden. In het kort werd medegedeeld waarover het onderzoek ging en wat daarin de rol van de panelleden was. De precieze taakomschrijving van de panelleden was vastgelegd in een schriftelijke instructie, die

specifiek op de zaak was toegespitst, en waarvan een voorbeeld is opgenomen in bijlage 4. Voordat de dossiers aan de panelleden ter hand werden gesteld, legden zij de eed of de belofte als buitengriffier af in handen van een lid van de rechtbank. Daardoor verbonden zij zich ertoe om alle kennis over de te behandelen zaak geheim te houden. Daarnaast werd, zo veronderstelden wij, de perceptie van de onderzoekssituatie minder vrijblijvend. De ochtend werd besteed aan bestudering van het dossier. Formele vragen daarover werden beantwoord door de medewerker maar inhoudelijke vragen die in verband stonden met de beoordeling van de zaak werden afgehouden. Wanneer er tijd over was, ontvingen de panelleden een korte rondleiding door de rechtbank.

De zittingen begonnen om 13.30 uur. De panelleden waren zodanig in de rechtszaal geplaatst dat zij een zo goed mogelijk zicht hadden op alle betrokkenen. Bij de aanvang van de zitting werd door de voorzitter kort uitgelegd waarom er zes extra personen aanwezig waren. Dit was tevoren al bekend gemaakt aan de officier van justitie en de advocaat.¹⁰ De verdachten, en indien aanwezig ook hun advocaten, kregen op het moment dat zij zich meldden bij de bode nog een brief uitgereikt met een korte toelichting. Het is niet voorgekomen dat aanwezigheid van het panel moest worden afgelast omdat daartegen bezwaar werd gemaakt.

De beraadslagingen begonnen direct na de zitting. Deze duurden voor de leken gemiddeld twee uur. De langste zitting (zaak 4: *aanranding door werkgever*) duurde tot 19.30 uur, zodat moest worden besloten om de beraadslagingen twee dagen later te laten plaatsvinden. Bij de beraadslagingen van de leken was steeds één der begeleiders aanwezig, die tot taak had om de registratie te verzorgen en erop toe te zien dat de panels hun taak volgens de instructies uitvoerden. Ze moesten gemeenschappelijk gedragen beslissingen nemen en het vonnis op schrift stellen, voorzien van argumenten.

9 Het spreekt vanzelf dat de gerealiseerde representativiteit slechts geldt voor de steekproeven in hun geheel. Van de individuele panels, bestaande uit telkens drie personen, kan natuurlijk niet worden gezegd dat zij representatief zijn voor welke populatie dan ook.

10 Voor de allereerste zitting plaatsvond is er een bericht geplaatst in het Utrechtse baliebulletin.

In de praktijk bleek het diverse malen nodig om een aantal juridische aspecten tijdens de beraadslagingen te verduidelijken. Een voorbeeld is de vraag of ontzegging van de rijbevoegdheid ingaat aan het begin of aan het eind van een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Een ander voorbeeld is de vraag of het panel een zwaardere straf mag opleggen dan was geëist. Achteraf is steeds beoordeeld of er van de beantwoording van zulke vragen een ongewenste invloed op het vonnis kan zijn uitgegaan. In twee zaken, die uit het bestand zijn verwijderd, was daarvan sprake. In het dossier werd de maximale straf per delict niet vermeld. Wanneer dit op de zitting ter sprake kwam konden de panels die informatie natuurlijk meewegen. De begeleiders hadden opdracht om een eventuele vraag over de maximale straf wel te beantwoorden, maar alleen als de panelleden daarom zelf vroegen. Dit bleek dan duidelijk uit de transcriptie, zodat als verankering van een daarop volgende beslissing 'mededeling begeleider' kon worden vermeld. Uit de resultaten zal blijken dat panelleden hier niet vaak naar vroegen, en dat zij bijgevolg ook wel eens hoger uitkwamen dan de maximumstraf. Dit is met opzet niet voorkomen, omdat de man en de vrouw in de straat opvattingen over straf-toemeting kunnen hebben die geen rekening houden met strafmaxima.

Ook bij het raadkameren van de rechtbank was in de zaken 1 tot 5 een observator aanwezig maar daaruit is geen informatie voortgekomen die voor het onderzoek van belang was. Bij de zaken 6 tot en met 9 is hiervan afgezien, mede omdat de betrokken rechters deze taak gemakkelijk zelf konden uitvoeren.

2.4 De opzet van de analyse

Bij de analyse van de resultaten moesten meerdere keuzen worden gemaakt. Die worden hieronder afzonderlijk toegelicht.

Ten eerste is het van belang om de drie verschillende groepen te vergelijken aan de hand van dezelfde beslissingen, te weten de *hoofdbeslissingen* die tot het vonnis leidden. Dat betekent dat er allerlei kleinere beslissingen moesten worden weggelaten omdat die niet door alle panels aan de orde zijn gesteld. Een voorbeeld van een vraag die niet altijd is beantwoord, is in zaak 2: hoe hard de verdachte reed toen hij de motorrijdster inhaalde. Daarom is ten aanzien van de bewezenverklaring steeds een klein aantal 'hamvragen' gedefinieerd die nader zullen worden onderzocht. Deze 'hamvragen' zijn opgenomen in de eerder gegeven korte zaaksbeschrijvingen.

Een tweede keuze is van welke *argumenten* de verankering wordt onderzocht: de argumenten die tot het vonnis hebben geleid of alle argumenten die tijdens de discussies zijn opgevoerd. De vraag is wezenlijk omdat er in de discussies, ook die van de rechters, interessante opinies naar voren zijn gebracht die uiteindelijk niet hebben bijgedragen aan het vonnis. Het is zeker de moeite waard om te onderzoeken waar deze argumenten op berustten en eventueel of hun uiteindelijke verwerping was gerelateerd aan een gebrekkige verankering. Het probleem is echter dat veel van die later wegvallende argumenten slecht zijn gearticuleerd, waardoor hun verankering vaak onduidelijk bleef. Voor de argumenten die uiteindelijk het vonnis bepalen is dat gunstiger, omdat de gemeenschappelijke besluitvorming doorgaans vergt dat verankeringen worden besproken. Daarom is gekozen om uitsluitend de constructies te onderzoeken die aan het vonnis ten grondslag liggen zowel wat betreft de bewezenverklaring als de straftoemeting. Daarbij moet worden opgemerkt dat verankeringen van sommige argumenten, en niet altijd de onbelangrijkste, slechts door één persoon worden genoemd. Aangezien zij niet door anderen worden tegengesproken maar overgenomen als fundering van het vonnis, moet worden aangenomen dat zulke ankers ook door hen werden aanvaard. Expliciete bevestiging ontbreekt vaak. Dat is nu

eenmaal de wijze waarop discussies verlopen; ook over belangrijke zaken, ook bij rechters.

Een derde keuze heeft betrekking op wat er gedaan moet worden met *vrijspreekende* vonnissen. Voor de analyse van de bewezenverklaring maakt het geen verschil of een panel al dan niet vrijspreekt. Maar voor de analyse van de straftoemeting vormt vrijspraak een probleem aangezien de panels in dat geval niet meer aan de straftoemeting toekomen. Om vergelijkbare observaties te verkrijgen, kan de hoogte van de straffen en de verankering van de straftoemeting alleen worden onderzocht voor zaken waarin geen der panels tot vrijspraak heeft besloten. Vrijspraken kwamen in drie van de negen zaken voor, wat betekent dat op deze manier nogal wat informatie verloren gaat. Daarom is besloten om zoveel mogelijk alle beraadslagingen over straftoemeting te presenteren, waarbij steeds wordt aangegeven hoe de resultaten zijn wanneer de drie genoemde zaken worden weggelaten.

Een vierde keuze heeft betrekking op de *classificatie* van de gevonden ankers. Om de observaties te reduceren tot kwantitatieve grootheden is het nodig de ankers in klassen in te delen, waarvan vervolgens de frequentie van voorkomen kan worden vastgesteld. De door mij in de weergave gebruikte classificaties van ankers (@) zijn:

- *Wet- en regelgeving*. Voorbeeld: één getuigenverklaring levert onvoldoende bewijs.
- *Jurisprudentie*. Voorbeeld: in een vergelijkbare zaak kreeg de dader drie jaar gevangenisstraf, waarvan twee jaar voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar. Hieronder vallen ook afspraken, zoals het gebruik van voorbeeldzaken ten behoeve van de straftoemeting.
- *Dossier*. Voorbeeld: uit het dossier blijkt dat getuigen het kenteken van het voertuig van de verdachte hebben genoteerd. In deze categorie kan nader worden gespecificeerd naar onderdelen van het dossier, zoals straf-

blad, getuigenverklaringen, rapport van de deskundige(n) etc.

- *Zitting*. Voorbeeld: ter zitting bleek dat het gebeurde verdachte geheel onverschillig liet. In deze categorie kan nader worden gespecificeerd naar: eigen waarneming, getuigenverklaring, verklaring van verdachte, requisitoir, etc.
- *Feit van algemene bekendheid*. Voorbeeld: 240 uur taakstraf is 30 vrije zaterdagen; in het vervolg aangeduid als **FAB**. Maar er zijn ook zaken die als feit van algemene bekendheid worden gehanteerd hoewel niet objectief zeker is dat zij juist zijn. Bij het laatste valt te denken aan een opvatting als: de officier van justitie overvraagt altijd bij de strafeis. Een verankering van deze aard wordt in de onderstaande analyse aangeduid als **FAB?**
- *Onbekend*. Het is soms niet duidelijk op welke informatie de opvatting berust. Voorbeelden: zes maanden voorwaardelijke gevangenisstraf houdt voldoende dreiging in om deze verdachte op het rechte spoor te houden. Zonder nadere argumentatie is die opvatting niet verankerd. Dit anker wordt aangeduid als **?**
- *Doel*. Bij straftoemeting kan worden geankerd aan een erkend doel, zoals generale preventie of herstel van de rechtsorde. Dit wordt alleen als zodanig genoteerd wanneer het doel met zoveel woorden is uitgesproken. Verankering aan een doel kan ook plaatsvinden doordat expliciet wordt vermeld dat een doel *niet* wordt bereikt.
- *Overig*. Alle verankeringen die niet in bovenstaande categorieën vallen. Voorbeeld: een panellid weet uit eigen ervaring dat een beroepschauffeur bij onvoorwaardelijke gevangenisstraf zijn baan verliest.

Een vijfde keuze heeft betrekking op het *vinden van ankers*. Soms is een anker goed te identificeren: een wetsartikel, de waarneming van de rechter ter zitting of een feit van algemene bekendheid. Maar soms is het onduidelijk waarop

een argument berust omdat er geen fundering wordt genoemd in gevallen waarin logica geen fundering verschaft. Een voorbeeld is de vaststelling dat zes maanden voorwaardelijke gevangenisstraf voldoende dreiging inhoudt om een veroordeelde zijn leven te laten beteren.

Waarom zes maanden? Waarom niet twee of twaalf maanden? En hoe is die termijn vastgesteld met betrekking tot juist dat ene individu? In de formele analyse kan met dit probleem op twee manieren worden omgegaan. Ten eerste kan het diepste argument zelf als anker worden gepresenteerd. In het voorbeeld zou het anker zijn: 'zes maanden voorwaardelijke gevangenisstraf is precies de goede termijn om een verdachte zijn leven te laten beteren'. Maar daarbij moet wel worden aangegeven dat dit een onveilig anker is. Om dat duidelijker te maken, kan er ook voor worden gekozen om het argument te verbinden met een onbekend anker. In dat geval is direct duidelijk dat de verankering ontbreekt. Deze tweede conventie is in het onderzoek gebruikt. Een probleem van dezelfde orde ontstaat wanneer een argument aan een te bereiken doel wordt verankerd. Hoewel de redenering daaruit duidelijk kan worden, moeten we ons realiseren dat het niet zeker is of het gestelde doel ook kan en zal worden gerealiseerd.

Bewijsbeslissingen en strafbeslissingen

3.1 Bewijsbeslissingen

De rechtbank besloot tot vrijspraak in de zaken 4 (*aanranding door werkgever*), 6 (*aanranding van patiënte*) en 8 (*verkrachting na relatie*); dus in alle zedenzaken. Alleen het modaal opgeleide panel sprak eenmaal vrij (zaak 6). Dit verschil tussen rechters en leken – drie vrijspraken op negen vonnissen versus één vrijspraak op 18 vonnissen benadert statistische betrouwbaarheid.¹¹

Het verschil tussen rechters en leken kan beter worden beoordeeld wanneer alle deelbeslissingen worden meegeteld. Dat zijn er soms meer per zaak omdat er meer feiten ten laste waren gelegd of omdat er subsidiaire tenlasteleggingen waren gedefinieerd. Het overzicht van veroordelende en

vrijspreekende beslissingen is gegeven in tabel 1. In totaal komen daar 35 veroordelende beslissingen (+) voor en tien vrijspreekende beslissingen (-). Van die tien vrijspreekende beslissingen zijn er zeven genomen door de rechters en drie door de leken; twee door de modaal opgeleide panels en één door de hoogopgeleide panels. Dit verschil is statistisch zeer betrouwbaar.¹²

Onderzoeksvraag 1 – beslissen de drie panels verschillend met betrekking tot de bewezenverklaring? – wordt dus bevestigend beantwoord.

3.2 De strafbeslissingen

In totaal zijn er in negen zaken door de drie groepen 27 vonnissen geweest. Een samenvatting van de straffen is weergegeven op Overzicht 2 (los bijgevoegd). In iedere cel van het schema is naast de straf ook de rangorde van de straffen tussen vierkante haken gegeven; [1] is het lichtste vonnis en [4] het zwaarste. Om tot die bepaling te komen moesten een aantal moeilijkheden opgelost worden.

Ten eerste was niet altijd eenduidig de rangorde te bepalen doordat binnen een tweetal straffen geen logische dominantie bestaat. Men spreekt van dominantie wanneer de ene straf in alle onderdelen zwaarder is dan de andere. Bijvoorbeeld: twee jaar gevangenisstraf plus 240 uur taakstraf domineert één jaar gevangenisstraf plus 180 uur taakstraf. Er is geen dominantie wanneer het ene bestanddeel van de straf zwaarder is, maar het andere lichter. In zaak 2 (*de inhalende en doorrijdende automobiliste*) bijvoorbeeld is het niet duidelijk wat een zwaardere straf is: het oordeel van de rechtbank (met 180 uur taakstraf met een gedeeltelijk onvoorwaardelijke ontzegging van de rijbevoegdheid) óf het oordeel van het hoogopgeleide panel (met 300 uur taak-

Over de betekenis van statistische toetsen, statistische significantie en significantieniveaus.

Een statistische toets is een middel om te bepalen of een in de bestudeerde steekproef gevonden verschil óók zal bestaan in de populatie waaruit die steekproef is getrokken. Daarvoor bestaan verschillende soorten statistische toetsen, die worden gekozen op grond van de proefopzet en de aard van de scores. Een verschil wordt statistisch significant genoemd wanneer de kans klein is dat het in de steekproef gevonden verschil *niet* zal bestaan in de populatie waaruit deze steekproef is getrokken. Die kans is van een aantal zaken afhankelijk, zoals de grootte van de steekproef, en wordt weergegeven met 'p=...'.¹¹

In het algemeen spreekt men pas van een significant verschil wanneer p kleiner is dan 0.05. Men zegt dan ook wel: het significantieniveau is 0.05 wanneer p kleiner is dan 0.01 spreekt men van een zeer significant verschil. Wanneer p groter is dan 0.05, wordt dit weergegeven met de letters n.s. (niet significant).

11 Wanneer we uitgaan van 27 panels geldt: fisher exact probability test: $p = 0.093$. Wanneer we uitgaan van 81 beoordelaars (27 rechters en 54 leken) die ieder tot hun eigen onafhankelijke oordeel zijn gekomen en die het ook steeds met de beslissingen eens waren, geldt voor het gevonden verschil tussen rechters en leken: $\chi^2 = 11.00$, $df = 1$, $p < 0.01$.

12 $\chi^2 = 6.19$, $df = 1$, $p < 0.02$.

3

straf gekoppeld aan een geheel voorwaardelijke ontzegging). Er bestaan binnen het strafrechtelijke circuit rekenregels die het toelaten om verschillende strafonderdelen terug te voeren naar equivalente straffen (uitgedrukt in duur van de gevangenisstraf) zodat ook paren zonder domi-

nantie vergelijkbaar worden. Het probleem hierbij is echter dat deze regels niet aan het publiek bekend zijn en wellicht ook niet door de publieke beleving worden ondersteund. Daarom is het nodig om voor ieder paar straffen waarin de dominantie ontbreekt vast te stellen hoe het

Tabel 1 Veroordelende (+) en vrijsprekende (-) beslissingen in negen zaken

Zaak	Ten laste gelegd	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	Dood/letsel door schuld (Art. 6 Wegenverkeerswet)	+	+	+
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	Dood/letsel door schuld (Art. 6 Wegenverkeerswet) Doorrijden na ongeluk (Art. 7 Wegenverkeerswet)	+ -	+ +	+ -
3 De onnodig remmende bestuurster	Feit 1, primair: Poging doodslag/letsel (Art. 287 Wetboek van Strafrecht) Feit 1, subsidiair: Bedreiging (Art. 285 Wetboek van Strafrecht) Feit 2. Doorrijden na ongeluk (Art. 7 Wegenverkeerswet)	- + -	+ nvt +	+ nvt +
4 Aanranding door werkgever	Ontucht o.i.v. geweld of dwang (Art. 246 Wetboek van Strafrecht)	-	+	+
5 De vrouw met keukenmes en schaar	Feit 1. Poging doodslag/zware mishandeling (Art. 287 Wetboek van Strafrecht) Feit 2. Bedreiging met misdrijf tegen leven, of met zware mishandeling (Art. 285 Wetboek van Strafrecht) Feit 3, primair. Poging doodslag/zware mishandeling (Art. 287 Wetboek van Strafrecht) Subsidiair. Mishandeling (Art. 300)	+ + - +	+ + + nvt	+ + - +
6 Aanranding van patiënte	Aanranding (Art. 246 Wetboek van Strafrecht)	-	-	+
7 Inrijden op politieman	Poging toebrengen zwaar lichamelijk letsel (Art. 302 Wetboek van Strafrecht)	+	+	+
8 Verkrachting na relatie	Verkrachting (Art. 242 Wetboek van Strafrecht)	-	+	+
9 De stalkende ex	Feit 1. Stalking (Art. 285b Wetboek van Strafrecht) Feit 2. Bedreiging (Art. 285 Wetboek van Strafrecht)	+ +	+ +	+ +

Opmerking: Per zaak zijn de verschillende onderdelen van de tenlasteleggingen apart weergegeven. Wanneer een primaire tenlastelegging bewezen werd geacht, is de beslissing over de subsidiaire tenlastelegging niet meer van belang. Die is daarom weergegeven met "nvt."

verschil in zwaarte door het lekenpubliek wordt beoordeeld. Wanneer de strafeis van het Openbaar Ministerie wordt meegerekend zijn er uit de vier straffen per zaak zes paren te vormen; in totaal dus 54 paren. Van deze 54 hadden er 12 een niet-gedefinieerde dominantie; voor deze 12 paren is de moeilijkheid als volgt langs empirische weg opgelost.

De 12 paren zijn voorgelegd aan een panel van 25 *bachelor*studenten van de universiteit Utrecht.¹³ Zij kregen de vraag voorgelegd telkens te bepalen welke van de twee straffen zij het zwaarste vonden. Het resultaat toonde in tien gevallen een overeenstemming van 20 tegen vijf of beter; in vijf gevallen zelfs een overeenstemming van 25 tegen 0. In twee gevallen was de overeenstemming 16 tegen negen. De rangordegetallen in Overzicht 2 reflecteren dus in 42 gevallen de absolute dominantie en in 12 gevallen de oordelen van het geraadpleegde panel.

Een tweede moeilijkheid was of het oordeel van het Openbaar Ministerie in de vergelijking moet worden betrokken. In principe zou kunnen worden verondersteld dat het Openbaar Ministerie op basis van wat het bewezen acht tot een verantwoordende eis komt. De strafeis is dan net als de vonnissen te beschouwen als een oordeel over welke straf is verdiend. Er is echter wel een probleem met deze straffen: aangezien er meer feiten ten laste gelegd kunnen zijn, en er ook vaak subsidiaire tenlasteleggingen zijn geformuleerd, kan het voorkomen dat de panels minder zwaar straffen omdat zij niet alle feiten bewezen achten, en/of niet alle primaire tenlasteleggingen. Alleen al op die grond zou beredeneerd kunnen worden dat de oordelen van het Openbaar Ministerie enerzijds en de andere panels anderzijds, onvergelijkbaar zijn. Dit probleem is opgelost door de analyse van de strafoordelen uit te voeren inclusief en exclusief de eisen van het Openbaar Ministerie. Dat is gemakkelijk uit te voeren, omdat de rangorde met weglating van de strafeis gemakkelijk uit Overzicht 2 kan worden bepaald.

Een derde moeilijkheid is al eerder genoemd: wanneer er tot vrijspraak wordt besloten, is er geen sprake meer van straftoemeting. In Overzicht 2 zijn de vrijspraken steeds als lichtste straf geïnterpreteerd, maar het zou ook kunnen worden beargumenteerd dat de vergelijking van strafhoogte alleen kan worden gemaakt voor de zes zaken waarin géén vrijspraak is gegeven. Ook dit probleem is opgelost door twee maal analyses uit te voeren: eenmaal inclusief en eenmaal exclusief de vrijspraken. Het resultaat staat vermeld in tabel 2.

Uit dit overzicht blijkt dat er een statistisch betrouwbaar verschil bestaat in zwaarte van de vier typen strafoordelen maar dat dit verschil uitsluitend wordt veroorzaakt doordat de straffen van het Openbaar Ministerie hoger zijn dan die van de anderen. Wanneer alleen de rechtbanken en de lekenpanels worden vergeleken, blijkt er geen statistisch significant verschil in strafzwaarte te zijn. Het maakt daarbij niet uit of de drie zaken met vrijspraken al dan niet worden meegerekend. De oorspronkelijke hypothese – dat leken zwaarder zouden straffen dan rechters wordt daarmee niet bevestigd.

Zoals eerder – in par. 3.1 – al is vermeld bevatten de uitkomsten in Overzicht 2 en tabel 2 het probleem dat de rechtbank – en de lekenpanels zelfs bij een veroordelend vonnis niet altijd dezelfde tenlastelegging bewezen achtten. Daardoor kan een verschil in strafhoogte zijn ontstaan. Wanneer de regel zou worden gehanteerd dat een vergelijking van straftoemeting alleen mag worden gemaakt in zaken waarin de drie panels tot precies dezelfde bewezenverklaringen zijn gekomen, blijven er slechts drie zaken over: zaak 1 (*de roekeloze vrachtwagenchauffeur*), zaak 7 (*inrijden op politieman*) en zaak 9 (*de stalkende ex*). Dat is wel erg weinig. Het is beter om bij de vergelijking van straffen alle zaken mee te rekenen en dit probleem van verschillende bewezenverklaringen tot uitdrukking te brengen in de

13 Deze studenten waren in hun derde studiejaar en volgden een cursus rechtspsychologie. Ongeveer de helft van de studenten studeerde rechtswetenschap, de andere helft studeerde psychologie. Andere disciplines waren niet tot deze cursus toegelaten.

Tabel 2 Zwaarte van de straffen in gemiddelde van de rangordes

	Eis OM	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels	Significantie*
Inclusief OM, inclusief vrijspraken	3.7	1.8	2.7	1.8	p<0.01
Inclusief OM, exclusief vrijspraken	3.5	2.2	2.8	1.5	p<0.05
Exclusief OM, inclusief vrijspraken		1.7	2.5	1.8	n.s.
Exclusief OM, exclusief vrijspraken		2.0	2.5	1.5	n.s.

* Friedman2-way anova. Deze toets geeft de statistische betrouwbaarheid weer van de verschillen tussen de scores op die regel.

formulering van het onderzoeksresultaat. Het gaat immers niet om een vergelijking van straf-toemeting door rechters en leken bij overigens gelijke bewezenverklaringen, maar om de vergelijking van vonnissen waarin de bewezenverklaringen en de straftoemetingen beide een rol spelen. Het resultaat van het onderzoek luidt dan dat in de negen zaken leken even zwaar hebben gestraft als rechters. Aangezien leken meer bewezen achtten dan rechters, zou men logischerwijs kunnen concluderen dat leken per bewezen delict *iets minder zwaar* straffen.

Onderzoeksvraag 2 – beslissen de drie panels verschillend met betrekking tot de strafmaat? – wordt dus ontkennend beantwoord.

3.3 De positie van het Openbaar Ministerie

Een afzonderlijke discussie moet nog worden gewijd aan de vraag waarom rechters en leken systematisch lager straffen dan het Openbaar Ministerie eiste. Of andersom: waarom het Openbaar Ministerie systematisch hogere straffen eiste dan rechters en leken redelijk vonden. Eén

verklaring is stellig dat de officier er steeds vanuit ging dat alle primaire feiten bewezen waren. Zodra dit niet het geval blijkt te zijn, kan worden verwacht dat er ook een mindere straf wordt opgelegd. Maar deze eenvoudige logica verklaart niet het gehele verschil. Tabel 1 laat zien dat 18 van de 27 panels van oordeel waren dat de zwaarste tenlastelegging was bewezen. In 15 van deze 18 gevallen eiste de officier een hogere straf dan het panel wilde geven. Dit is een statistische zeer significant verschil.¹⁴ De vraag is waarop dit verschil berust.

Een eenvoudige verklaring kan worden gevonden in het feit dat de richtlijnen die het Openbaar Ministerie landelijk hanteert om gelijke behandeling te bevorderen, systematisch verschillen van de oriëntatiepunten die de rechtbanken hanteren, overigens met dezelfde doelstelling. De vraag waarop zulke landelijke verschillen berusten gaat te ver voor dit onderzoek. Maar die verklaring maakt niet begrijpelijk waarom het Openbaar Ministerie ook meer eist dan de leken willen geven.

Een andere verklaring zou kunnen zijn dat het Openbaar Ministerie overvraagt in de verwachting dat de rechtbank er altijd wel iets af doet of één stap gecompliceerder: dat de rechtbank overvraging verwacht en er daarom altijd iets afdoet.

14 Tekentoets, p<0.01.

Dergelijke hypothesen zijn niet eenvoudig op grond van dit onderzoek te toetsen, maar bij de kwalitatieve analyse van de gevolgde redeneringen zal op dit probleem nader worden ingegaan.

3.4 Duur van de beraadslagingen

De beraadslagingen duurden gemiddeld 71 minuten voor de rechters, 104 minuten voor de modaal opgeleide panels en 134 minuten voor de hoogopgeleide panels. Het verschil is statistisch zeer betrouwbaar.¹⁵ Rechters beslisten sneller dan leken en bij de leken beslisten modaal opgeleiden sneller dan hoogopgeleiden. Dat rechters, die immers meer ervaring hebben met raadkamers, efficiënter zijn dan leken hoeft niet te verbazen. In hoofdstuk 4 en 6 zal blijken dat het verschil in tijdsduur niet wordt gereflecteerd in het aantal overwogen argumenten, tot uitdrukking komend in de complexiteit van de verankeringen. De tijdsduur geeft daarom eerder weer hoe vaak de argumenten worden bediscussieerd, dan hoeveel argumenten er zijn.

---

¹⁵ Friedman, 2-way anova, $p=0.02$

De verankering van de bewijsbeslissing

In dit hoofdstuk komt de formele analyse van de geobserveerde verankeringsstructuren uitgebreid aan de orde. Bij de vertaling van inhoudelijke discussie naar formele structuur wordt een abstractieniveau bereikt dat het toelaat om geheel verschillende discussies op een kwantitatieve manier met elkaar te vergelijken. Het gevaar daarvan is natuurlijk dat er met betrekking tot de inhoud iets verloren gaat. Daarom is in hoofdstuk 5 ook een kwalitatieve analyse van de gebruikte redeneringen gepresenteerd. Echter, ook een kwalitatieve analyse vergt reductie van de zeer uitvoerige gegevensbestanden; derhalve zal er ook in een kwalitatieve analyse iets verloren gaan.

4.1 Geformaliseerde representatie

De redeneringen die ten grondslag liggen aan de bewijsbeslissingen zijn geformaliseerd volgens de systematiek van Verhaal en Verankering. De te verankeren verhalen zijn in principe de redenen om de diverse onderdelen van de tenlastelegging al dan niet bewezen te achten. Soms bleek het nodig om de onderdelen van een tenlastelegging op te splitsen in deelvragen. Zo is bijvoorbeeld in de hieronder weergegeven zaak 1 (*de roekeloze vrachtwagenchauffeur*) de discussie opgesplitst in een deel dat handelt over de overtreding van art. 6 WWV en een deel dat handelt over de ernst: roekeloos gedrag, zeer onvoorzichtig gedrag, of aanmerkelijk onvoorzichtig gedrag. Ook de ernst moet bewezen worden verklaard, met belangrijke gevolgen voor de straftoemeting. Het zou onjuist zijn om de redenering over ernst twee maal in de analyse te betrekken. Er is voor gekozen om de discussie over dergelijke deelvragen daarom te rangschikken onder straftoemeting. Een ander voorbeeld is de discussie over strafuitsluitingsgronden, zoals noodweer of psychische overmacht. Zo'n discussie kan resulteren in uitsluiting van schuld maar ook in het tot uitdrukking brengen van excuseer-

baarheid in de strafmaat. In voorkomende gevallen is die discussie opgenomen bij de bewijsbeslissing. Het kwam nogal eens voor dat onderwerpen die in het dossier worden behandeld ook ter zitting weer ter sprake werden gebracht. Wanneer de behandeling ter zitting een aanvulling opleverde, wordt zowel het dossier als de verklaring ter zitting als anker genoemd. Hetzelfde geldt voor de situatie waarin dezelfde vraag aan verschillende personen is gesteld. Hun antwoorden, ook al zijn zij gelijklopend, worden als aparte ankers vermeld.

In de weergave is de te verankeren beslissing weergegeven met cursieve letters. In het geval van meer ten laste gelegde feiten of onderverdeling in primaire en subsidiaire tenlasteleggingen, zijn er ook meer beslissingen en is de structuur dus opgedeeld in onderling onafhankelijke deelstructuren. In de kwantitatieve analyse, zoals weergegeven in de nog te presenteren tabellen 4 en 5, komen deze onderverdelingen ook tot uiting. Steeds is daarbij geprobeerd om ook de totale bewijsbeslissing te karakteriseren. Onder de bewijsbeslissing zijn steeds de argumenten en subargumenten weergegeven die in de registratie voorkomen. Ieder argument is voorzien van een nummercode waaruit de plaats in de verankeringsstructuur blijkt. Door inspringen naar rechts wordt de diepte van de sequentie van subargumenten aangegeven. De regel is dat ieder argument wordt gevolgd door een dieper gelegen argument of eindigt op een anker. Een anker is weergegeven met het symbool @. De aard van de ankers wordt kort aangeduid. Wanneer de aard van het anker niet te bepalen is, wordt dit genoteerd als: @?. Onbekende ankers worden apart behandeld later in dit hoofdstuk (zie tabel 6) en ook in hoofdstuk 5. Zoals eerder vermeld, wordt bij de classificatie van ankers een onderscheid gemaakt tussen normale en twijfelachtige 'feiten van algemene bekendheid'; respectievelijk genoteerd als **FAB** en **FAB?**.

4

Figuur 1 Geformaliseerde weergave van verankering in raadkamerdiscussie van de rechtbank

1	Overtreding Artikel 6 Wegen Verkeerswet (WVW)	
1.1	Artikel 6 WVW is op verdachte toepasbaar	
1.1.1	Hij was een verkeersdeelnemer	
1.1.1.1	Hij reed met zijn vrachtwagen op de openbare weg _____	@Dossier
1.2	Er is dood door schuld	
1.2.1	Hij had voorrang aan de fietser moeten geven	
1.2.1.1	Hij kwam uit een uitrit _____	@Dossier
1.2.2	Of hij nog even tot stilstand is gekomen is niet relevant	
1.2.2.1	Ook bij langzaam rijden had hij naar links op het fietspad kunnen kijken ____	@FAB
1.2.3	Hij had een uitkijk moeten plaatsen _____	@Jurisprudentie
1.2.3.1	Hij wist dat het een gevaarlijke manoeuvre was _____	@Dossier
1.2.3.1.1	Het was druk _____	@Dossier
1.2.3.1.2	Hij moest twee rijbanen kruisen _____	@Dossier
1.2.4	Hij hield geen rekening met dode hoek _____	@Desk. rapport in dossier
1.2.5	Dode hoek door eigen toedoen groter _____	@Desk. rapport in dossier
1.2.6	Fietsers zijn extra kwetsbaar in ontmoetingen met vrachtwagens _____	@FAB

Figuur 1 wordt als volgt gelezen. De rechtbank beslist dat overtreding van art. 6 WvW is bewezen. Hiervoor zijn twee argumenten:

- 1.1 Verdachte was een verkeersdeelnemer, dus de wegenverkeerswet is op hem toepasbaar;
- 1.2 De dood van het slachtoffer is door zijn schuld ontstaan.

Het eerste argument is tamelijk formeel; het zal niet verbazen dat de lekenpanels zich deze vraag niet eens hebben gesteld. Het tweede argument wordt ondersteund door zes overwegingen:

- 1.2.1 Hij had voorrang aan de fietser moeten geven;
- 1.2.2 Of hij nog even tot stilstand is gekomen is niet relevant;
- 1.2.3 Hij had een uitkijk moeten plaatsen;
- 1.2.4 Hij hield geen rekening met dode hoek;
- 1.2.5 Dode hoek door eigen toedoen groter;
- 1.2.6 Fietsers zijn extra kwetsbaar in ontmoetingen met vrachtwagens.

Overweging 1.2.3 maakt veel discussie overbodig. De jurisprudentie laat volgens de rechtbank zien

dat verdachte in deze situatie een uitkijk had moeten plaatsen; hij heeft dit niet gedaan zodat dood door schuld is bewezen. De subsidiair ten laste gelegde gevaarstelling (art. 5 WVW) komt daardoor niet meer aan de orde.

In het voorbeeld wordt de beslissing geankerd aan informatie uit het dossier, aan de jurisprudentie en aan feiten van algemene bekendheid. Zo wordt bekend verondersteld dat je bij langzaam naderen van een kruisend fietspad voldoende tijd hebt om het verkeer op dat fietspad op te merken; daarvoor hoef je niet eerst te stoppen. Het wordt ook bekend verondersteld dat fietsers kwetsbare verkeersdeelnemers zijn, vooral in verhouding tot grote vrachtwagens.

De rechtbank stelt soms een belangrijke vraag niet expliciet aan de orde. In dit geval vraagt de rechtbank zich niet af of het slachtoffer dood is en of vaststaat dat dit het gevolg is van het ongeluk. Het weglaten van deze discussie is echter niet wezenlijk aangezien het dossier over deze vraag geen twijfel laat bestaan: de vrouw is tussen de wielen van de vrachtwagen verbrijzeld. De uitkomst

van een dergelijke discussie staat dus vast, ook omdat de verdediger dit punt niet aan de orde heeft gesteld. Maar in de expliciete overweging wordt dit onderdeel niet verankerd. Het is in principe mogelijk dat verschillen in de verankeringsstructuren ontstaan door de keuze voor het al dan niet expliciet behandelen van voor de hand liggende feiten.

Aan de verankeringsstructuren valt een aantal kenmerken af te lezen. Wanneer een stelling via verschillende ketens aan meerdere ankers is verbonden, noemen we dat een *brede* verankering. Een breed verankerde stelling is veiliger dan een smal verankerde stelling, omdat de stelling dan minder afhankelijk is van specifieke aannamen. De breedte van de verankeringsstructuur die ten grondslag ligt aan een bewijsbeslissing kan worden gekarakteriseerd door het aantal ankers waarmee de beslissing is verbonden. In het hier gegeven voorbeeld komen tien ankers voor. In het onderzoek zijn er ook structuren aangetroffen met 50 of meer ankers. Een tweede kenmerk is het aantal tussenstappen tussen de bewijsbeslissing en de ankers. Dit aspect van *verankeringsdiepte* karakteriseert de mate waarin men doorvraagt. Hoe langer de ketens zijn, hoe minder men bereid was om beweringen voor waar aan te nemen. Het is denkbaar dat de drie typen panels, vanwege hun opleiding en ervaring, verschillen met betrekking tot deze neiging om door te vragen. De diepte van de verankering kan worden gekarakteriseerd door het aantal stappen tussen de beslissing en het anker. Het eerste anker in het voorbeeld wordt bereikt via drie tussenstappen: 1.1, 1.1.1, en 1.1.1.1. Het maximum aantal tussenstappen dat is aangetroffen bedraagt zes. De gemiddelde diepte voor de tien ankers in het voorbeeld is 2.8 tussenstappen. Breedte en diepte kunnen worden gecombineerd tot een totale score die wij *complexiteit* noemen. Deze score geeft iets weer over de omvang van het totale redeneerproces, die wordt bepaald door het aantal ankers en de lengte van de ketens die naar die ankers voeren. De totale complexiteit wordt berekend uit het totale aantal tussen-

stappen in de structuur. In het voorbeeld is de complexiteitscore 28.

Voor sommige onderdelen van de analyse is het nodig om een onderscheid te maken tussen veroordelingen en vrijspraken. Dit geldt de zaken 4 (*aanranding door werkgever*), 6 (*aanranding van patiënte*) en 8 (*verkrachting na relatie*). Door die uitsplitsing kan worden beoordeeld of vrijsprekende vonnissen op een andere manier worden verankerd en of eventuele verschillen specifiek tot uitdrukking komen in breedte, diepte, en/of complexiteit.

Het is evident dat een volledige presentatie en bespreking van de formele analyses in het bestek van deze rapportage onmogelijk en ongewenst is. In de volgende paragrafen worden slechts samenvattingen gepresenteerd op grond van representaties zoals in figuur 1. De samenvattingen zullen zich toespitsen op het soort argumenten dat rechters en leken gebruiken, en de wijze waarop zij zijn verankerd.

4.2 Analyse van bewijsverankering

4.2.1 Verankeringsbreedte

Het aantal ankers per vraag en het totaal aantal ankers per zaak is weergegeven in tabel 3. Uit de tabel blijkt dat het totaal aantal ankers varieert tussen 9 en 76, met een gemiddelde van 30 ankers. Dit betekent dus dat de beslissingen niet sterk afhankelijk zijn van één of enkele ankers. Ook als enkele ankers wegvallen, blijft er een voldoende onderbouwing van de beslissingen over. Het gemiddelde voor de rechters is 29, voor de modaal opgeleide panels 26 en voor de hoogopgeleide panels 35. Het verschil tussen lekenpanels en de rechters is statistisch verwaarloosbaar.¹⁶ Het grootste verschil, tussen modaal opgeleide panels en de hoogopgeleide panels, is wel statistisch betrouwbaar.¹⁷ De hoogopgeleide panels zoeken dus een bredere verankering dan de modaal opgeleide panels.

16 Friedman, n.s.

17 Wilcoxon signed ranks test, $p=0.03$

Tabel 3 Verankeringsbreedte in negen zaken

Zaak	Vragen	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	Dood/letsel door schuld bewezen (Art. 6 WWW)?	10	11	13
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	Dood/letsel door schuld bewezen (Art. 6 WWW)?	28	6	19
	Doorrijden na ongeluk bewezen (Art. 7 WWW)?	7*	4	11*
	Totaal	35	10	30
3 De onnodig remmende bestuurster	Feit 1, primair: Poging doodslag/letsel bewezen (Art. 287 WvS)?	35*	43	75
	Feit 1, subsidiair: Bedreiging bewezen (Art. 285 WvS)?	5*	nvt	nvt
	Feit 2. Doorrijden na ongeluk bewezen (Art. 7 WWW)?	5	6	1
	Totaal	45	49	76
4 Aanranding door werkgever	Ontucht o.i.v. geweld of dwang bewezen (Art. 246 WvS)?	21*	24	30
5 De vrouw met keukenmes en schaar	Feit 1: Poging doodslag/zware mishandeling bewezen (Art. 287 WvS)?	35	23	18
	Feit 2: Bedreiging met misdrijf tegen leven, of met zware mishandeling bewezen (Art. 285 WvS)?	7	19	8
	Feit 3, primair: Poging doodslag/zware mishandeling bewezen (Art. 287 WvS)?	11*	10	12*
	Feit 3, subsidiair: Mishandeling bewezen (Art. 300 WvS)?	7	nvt	3
	Totaal	60	52	41
6 Aanranding van patiënte	Aanranding bewezen (Art. 246 WvS)?	11*	18*	41
7 Inrijden op politieman	Poging toebrengen zwaar lichamelijk letsel bewezen (Art. 302 WvS)?	34	28	30
8 Verkrachting na relatie	Verkrachting bewezen (Art. 242 WvS)?	18*	37	42
9 De <i>stalkende ex</i>	Feit 1: Stalking bewezen (Art. 285b WvS)?	25	4	10
	Feit 2: Bedreiging bewezen (Art. 285 WvS)?	5	5	3
	Totaal	30	9	13

De te bewijzen onderdelen van de tenlastelegging zijn apart genoemd. Het totaal aantal ankers per zaak is in vette cijfers weergegeven. De vrijspreekende beslissingen zijn gemerkt met een *.

WWW = Wegenverkeerswet, WvS = Wetboek van Strafrecht

In tabel 3 is een systematisch verschil tussen de zaken te zien: sommige beslissingen zijn veel breder verankerd dan andere. Zaak 1 (*de roekeloze vrachtwagenchauffeur*) heeft het kleinste aantal ankers (gemiddeld 11), zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*) het grootste (gemiddeld 57). De verschillen tussen de zaken zijn statistisch zeer betrouwbaar.¹⁸

Er kunnen allerlei oorzaken voor dergelijke verschillen bestaan. Ten eerste zal een rol spelen hoeveel beslissingen er worden gevraagd, bijvoorbeeld door meer feiten in de tenlastellegging op te nemen of door subsidiaire tenlastelleggingen te definiëren. Daarvoor kan worden gecompenseerd door het aantal ankers *per genomen* beslissing te bekijken. Ook daarvoor staan de gegevens in tabel 3. De subsidiaire beslissingen kunnen dan niet worden meegerekend, omdat die niet door alle panels hoefden te worden genomen. Voor de 14 overblijvende beslissingen is het verschil in aantallen ankers nog steeds statistisch zeer betrouwbaar.¹⁹

Daar zijn verschillende verklaringen voor te geven. Ten eerste kan het zijn dat het bewijs voor sommige wetsovertredingen per definitie complexer is dan voor andere. Ook kan het zijn dat in het dossier of ter zitting weinig of juist veel argumenten naar voren zijn gebracht. Dat kan op zijn beurt weer zijn veroorzaakt door de uitgebreidheid van het onderzoek, de inspanningen van raadslieden, en vooral: de mate waarin het bewijs onduidelijk of conflicterend is en dus veel discussie oproept. Op zichzelf zijn deze verschillen tussen de aantallen ankers niet verrassend. Maar men dient zich wel te realiseren dat zulke verschillen alleen zichtbaar worden wanneer de drie typen panels er op een soortgelijke manier mee zijn omgaan. Dit betekent dat de panels onderling weinig verschillen in de breedte van hun verankering.

In tabel 3 komen 35 veroordelende beslissingen voor en tien vrijspreekende beslissingen (aangegeven met een *). Het gemiddelde aantal ankers voor veroordelende beslissingen is 19 en dat voor

vrijspreekende beslissingen 15. Dit verschil wordt voor een flink deel veroorzaakt door de extreme score van 75 ankers in de structuur van het hoogopgeleide panel in zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*). Wanneer men dergelijke 'uitbijters' negeert, is het verschil tussen de verankeringsbreedte van veroordelende en vrijspreekende beslissingen niet statistisch betrouwbaar.²⁰ Dat voert tot de conclusie dat een vrijspraak even breed verankerd wordt als een veroordeling.

4.2.2 Verankeringsdiepte

In het gehele bestand zijn 818 ankers gebruikt die met de te bewijzen stellingen zijn verbonden via 2165 tussenstappen. De gemiddelde verankeringsdiepte in het gehele bestand is dus 2.6 tussenstappen per anker. De drie groepen verschillen op dit punt weinig: 2.7 voor de rechtbanken, 2.6 voor de modaal opgeleide panels, 2.9 voor de hoogopgeleide panels. Het minimale verschil behoeft geen statistische toetsing. Een verklaring voor deze grote mate van uniformiteit zou kunnen zijn dat de bewijsproblematiek van nature een bepaalde ketenlengte met zich meebrengt, en dat alle soorten panels daar wel aan moeten gehoorzamen. De tien vrijspreekende beslissingen hadden een verankeringsdiepte van gemiddeld 2.6, de veroordelende beslissingen hadden een verankeringsdiepte van 2.7 tussenstappen. Er bestaat op dit punt dus geen verschil tussen veroordelen en vrijspreken. Een overzicht van de verankeringsdiepte in alle zaken is gegeven in tabel 4.

4.2.3 Totaal aantal tussenstappen: complexiteit

De totale complexiteit is de resultante van verankeringsbreedte en verankeringsdiepte. De uitkomsten suggereren met betrekking tot deze score vooral een enorme variatie: van 1 tot 228!

18 Friedman, $p < 0.001$

19 Friedman, $p < 0.01$

20 Mann-Whitney test, $z = -0.16$, n.s.

Tabel 4 Verankeringsdiepte in de negen zaken

Zaak	Vragen	Rechters	MBO panels	WO panels
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	Dood/letsel door schuld bewezen (Art. 6 WVV)?	2.8	2.8	2.8
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	Dood/letsel door schuld bewezen (Art. 6 WVV)?	3.5	1.8	2.4
	Doorrijden na ongeluk bewezen (Art. 7 WVV)?	3.6*	4.2	3.1*
	Totaal	3.5	2.8	2.6
3 De onnodig remmende bestuurster	Feit 1, primair: Poging doodslag/letsel bewezen (Art. 287 WvS)?	2.5*	2.4	3.0
	Feit 1, subsidiair: Bedreiging bewezen (Art. 285 WvS)?	2.0	nvt	nvt
	Feit 2. Doorrijden na ongeluk bewezen (Art. 7 WVV)?	2.2*	3.0	1.0
	Totaal	2.4	2.4	3.0
4 Aanranding door werkgever	Ontucht o.i.v. geweld of dwang bewezen (Art. 246 WvS)?	3.5*	2.8	2.5
5 De vrouw met keukenmes en schaar	Feit 1: Poging doodslag/zware mishandeling bewezen (Art. 287 WvS)?	2.9	2.4	1.7
	Feit 2: Bedreiging met misdrijf tegen leven, of met zware mishandeling bewezen (Art. 285 WvS)?	2.0	2.3	2.7
	Feit 3, primair: Poging doodslag/zware mishandeling bewezen (Art. 287 WvS)?	2.3*	2.3	1.7*
	Feit 3, subsidiair: Mishandeling bewezen (Art. 300 WvS)?	2.0	nvt	1.0
	Totaal	2.5	2.4	1.9
6 Aanranding van patiënte	Aanranding bewezen (Art. 246 WvS)?	2.2*	2.4*	2.5
7 Inrijden op politieman	Poging toebrengen zwaar lichamelijk letsel bewezen (Art. 302 WvS)?	2.0	2.9	2.7
8 Verkrachting na relatie	Verkrachting bewezen (Art. 242 WvS)?	2.6*	3.2	2.9
9 De stalkende ex	Feit 1: Stalking bewezen (Art. 285b WvS)?	3.1	1.0	2.2
	Feit 2: Bedreiging bewezen (Art. 285 WvS)?	2.8	1.4	1.0
	Totaal	3.1	1.2	1.9

De te bewijzen onderdelen van de tenlastelegging zijn apart genoemd. Het totaal gemiddelde tussenstappen per zaak is in vette cijfers weergegeven. De vrijsprekende beslissingen zijn gemerkt met een *.

WVV = Wegenverkeerswet, WvS = Wetboek van Strafrecht

Tabel 5 Complexiteit in negen zaken

Zaak	Vragen	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	Dood/letsel door schuld bewezen (Art. 6 WWV)?	28	31	36
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	Dood/letsel door schuld bewezen (Art. 6 WWV)?	99	11	45
	Doorrijden na ongeluk bewezen (Art. 7 WWV)?	25*	17	34*
	Totaal	124	28	79
3 De onnodig remmende bestuurster	Feit 1, primair: Poging doodslag/letsel bewezen (Art. 287 WvS)?	86*	102	228
	Feit 1, subsidiair: Bedreiging bewezen (Art. 285 WvS)?	10	nvt	nvt
	Feit 2. Doorrijden na ongeluk bewezen (Art. 7 WWV)?	11*	18	1
	Totaal	107	120	229
4 Aanranding door werkgever	Ontucht o.i.v. geweld of dwang bewezen (Art. 246 WvS)?	73*	68	74
5 De vrouw met keukenmes en schaar	Feit 1: Poging doodslag/zware mishandeling bewezen (Art. 287 WvS)?	100	56	30
	Feit 2: Bedreiging met misdrijf tegen leven, of met zware mishandeling bewezen (Art. 285 WvS)?	14	44	22
	Feit 3, primair: Poging doodslag/zware mishandeling bewezen (Art. 287 WvS)?	25*	23	21*
	Feit 3, subsidiair: Mishandeling bewezen (Art. 300 WvS)?	14	nvt	3
	Totaal	153	123	76
6 Aanranding van patiënte	Aanranding bewezen (Art. 246 WvS)?	24*	43*	106
7 Inrijden op politieman	Poging toebrengen zwaar lichamelijk letsel bewezen (Art. 302 WvS)?	68	81	81
8 Verkrachting na relatie	Verkrachting bewezen (Art. 242 WvS)?	47*	117	121
9 De <i>stalkende ex</i>	Feit 1: Stalking bewezen (Art. 285b WvS)?	78	4	22
	Feit 2: Bedreiging bewezen (Art. 285 WvS)?	14	7	3
	Totaal	92	11	25

De te bewijzen onderdelen van de tenlastelegging zijn apart genoemd. De totale complexiteit per zaak is in vette cijfers weergegeven. De vrijsprekende beslissingen zijn gemerkt met een *.

WWV = Wegenverkeerswet, WvS = Wetboek van Strafrecht

Zo'n grilligheid leidt er gewoonlijk toe dat verschillen tussen groepen en condities niet statistisch betrouwbaar kunnen zijn. Dit blijkt ook inderdaad het geval. De gemiddelden voor de drie typen panels (per zaak) was een score van 80 tussenstappen voor de rechters, een score van 69 voor de modaal opgeleide panels, en de score van 92 voor de hoogopgeleide panels. Deze verschillen zijn statistisch niet betrouwbaar.²¹ Ook het grootste verschil, tussen beide lekenpanels is statistisch niet betrouwbaar.²² De verschillen tussen de zaken zijn evenmin statistisch betrouwbaar.²³ Het effect van veroordelende versus vrijsprekende beslissingen moet op het niveau van deelbeslissingen worden bekeken. Hier blijkt dat veroordelende beslissingen een mediane complexiteit van 33 hebben (1-228), en vrijsprekende beslissingen een complexiteit van 29 (11-86). Het verschil behoeft vanwege de enorme variatie geen statistische toetsing. Het totaal aantal tussenstappen voor elke zaak afzonderlijk blijkt uit tabel 5.

4.2.4 Aard van de ankers

Zoals eerder beschreven zijn de ankers naar aard geassocieerd in een aantal klassen. De verdeling over deze klassen is weergegeven in tabel 6.

De klasse 'wet- en regelgeving' kwam vrijwel niet voor. Daarom zijn deze ankers gegroepeerd onder 'overig'. De tabel laat zien dat er globaal een vaste verhouding van 1,6 : 1 is tussen verankering aan het dossier en verankering aan wat er ter zitting is gepresenteerd en voorgevallen. Deze verhouding geldt voor alle drie soorten panels. Twijfelachtige ankers, zoals @FAB? En @? Komen meer voor bij de lekenpanels dan bij de rechtbanken. Het verschil is zichtbaar bij beide soorten ankers maar bereikt alleen statistische betrouwbaarheid wanneer ze worden gecombineerd.²⁴ Van het totale aantal twijfelachtige ankers is slechts 20% door de rechtbanken gebruikt; dit is ruim minder dan de 33% die men zou mogen verwachten. De negen zaken bevatten deze ankers in verschillende mate, zoals blijkt uit tabel 7.

Tabel 6 Aard van de ankers in de bewijsbeslissingen in de negen zaken

Aard van ankers	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoogopgeleide panels	Totaal
Dossier	127	105	143	375
Zitting	74	63	92	229
FAB	29	23	33	85
FAB?	6	16	16	38
?	16	27	31	74
Jurisprudentie	5	0	0	5
Overig	7	4	1	12
Totaal	264	238	316	818

21 Friedman, n.s.

22 Wilcoxon signed ranks test, n.s.

23 Friedman, n.s.

24 Voor de gecombineerde groepen: $\chi^2 = 9.67$, $df=2$, $p < 0.01$. Voor @fab?: $\chi^2 = 5.25$, $df=2$, n.s. Voor @?: $\chi^2 = 4.88$, $df=2$, n.s.

Tabel 7 laat zien dat twijfelachtige ankers het meest voorkomen in zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*) en het minst in zaak 1 (*de roekeloze vrachtwagenchauffeur*). Dit geldt voor alle drie de soorten panels, en kan niet uitsluitend worden verklaard uit het aantal ankers per zaak. In het totale bestand zijn er 818 ankers, waarvan 13,7% in de twee genoemde categorieën. Voor zaak 3 is de score echter 41%. Een meer inhoudelijke analyse van de specifieke verschillen tussen zaken zal mogelijk een verklaring voor deze aanmerkelijke verschillen opleveren, maar voert binnen de huidige context te ver.

4.3 Conclusie van de kwantitatieve analyse

Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat de afwezigheid van juridische kennis bij de lekenpanels of de mindere ervaring met wetenschappelijke onderbouwing van argumenten bij de modaal opgeleide panels leidde tot een minder uitgebreide analyse van het bewijsprobleem. Dit geldt de verankeringsbreedte (het aantal ankers), de verankeringsdiepte (het aantal tussenstappen) en de complexiteit (het totaal aantal tussenstappen). Wel kan worden gezegd dat de

Tabel 7 Overzicht van twijfelachtige ankers in de negen zaken

Zaak	Rechters		Modaal opgeleide panels		Hoogopgeleide panels		Alle panels		
	FAB?	?	FAB?	?	FAB?	?	FAB?	?	Totaal
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	2	0	0	2	0	5	2	7	9
3 De onnodig remmende bestuurster	1	5	1	17	5	8	7	30	37
4 Aanranding door werkgever	1	4	1	1	5	1	7	6	13
5 De vrouw met keukenmes en schaar	0	3	5	1	0	3	5	7	12
6 Aanranding van patiënte	0	0	0	1	4	10	4	11	15
7 Inrijden op politiemans	0	1	4	2	0	0	4	3	7
8 Verkrachting na relatie	1	2	5	2	2	2	8	6	14
9 De stalkende ex	1	1	0	1	0	2	1	4	5
Totaal	6	16	16	27	16	31	38	74	112

lekenpanels twee maal zo vaak als rechters gebruik maakten van minder veilige ankers.

Globaal kan over de verankeringsstructuren worden gezegd dat gemiddeld iedere deelbeslissing was verbonden met 17 ankers, via 47 tussenstappen. Ongeveer 46% van de ankers bestonden uit feiten die in het dossier waren gevonden, ongeveer 28% uit feiten of observaties ontleend aan de zitting, en ongeveer 14% uit overwegingen die als onveilig zijn gekwalificeerd. De resterende 12% is in tabel 6 gerubriceerd onder FAB, jurisprudentie, en overig.

Kwalitatieve analyse van de bewijsbeslissingen

5.1 Selectie van argumenten

Uit de kwantitatieve analyse van de bewijsbeslissingen kwamen geen majeure verschillen tussen de verankeringsstructuren van de drie soorten panels naar voren. Dat staat enigszins in contrast met het gegeven uit hoofdstuk 3 dat de panels wel degelijk verschillende bewijsbeslissingen namen. De logische verklaring hiervoor is dat de mate waarin beslissingen worden verankerd niet predictief is voor de *inhoud* van die beslissingen. Wel is het aannemelijk dat verschillende beslissingen worden ondersteund door kwalitatief verschillende argumenten. In dit hoofdstuk zullen voorbeeldsgewijs de bronnen van enkele verschillend uitpakkende bewijsbeslissingen worden toegelicht aan de hand van de daar onder liggende verankering. De bedoeling van deze kwalitatieve analyse is vooral om de lezer enig inzicht te geven in wat er achter de nogal kille getallen van de kwantitatieve analyse steekt. Het gaat dus om meer 'vlees op de botten', niet om een andere manier van naar de onderzoeksresultaten kijken.

Zaak 2 (de inhalende en doorrijdende automobilist)

De rechtbank en het hoogopgeleide panel oordeelden dat doorrijden na een ongeluk niet was bewezen; het modaal opgeleide panel achtte dit wel bewezen.

Het gaat hier om het doorrijden nadat verdachte bij een inhaalmanoeuvre mogelijk de spiegel van de ingehaalde auto had beschadigd.

- De rechtbank onderbouwde haar beslissing met de overweging dat de verdachte dan iets van de schade gemerkt zou moeten hebben. Dat was in de visie van de rechtbank niet zeker, om twee redenen. Ten eerste heeft verdachte mogelijk van het hele ongeval niets gemerkt. Ten tweede heeft de officier zelf toegegeven dat de motorrijder de schade mogelijk niet heeft gemerkt.

- Het hoogopgeleide panel maakte het subtiel onderscheid tussen schade en ongeval niet, maar kwam wel met de verrassende overweging dat het ongeluk mogelijk helemaal niet heeft plaatsgevonden: verdachte's auto had geen enkel spoor van een aanraking, en de spiegel van de ingehaalde auto kon al langer kapot zijn geweest. Bovendien hoefde verdachte niets van het ongeval gemerkt te hebben.
- Het modaal opgeleide panel achtte de overtreding bewezen op grond van de eenvoudige constatering dat verdachte dit in zijn eerste verklaring had toegegeven. Ter zitting ontkende hij dit, maar dat werd niet geloofd.

Zaak 3 (de onnodig remmende automobiliste)

Het modaal opgeleide en het hoogopgeleide panel achtten poging tot toebrengen lichamelijk letsel bewezen; de rechtbank kwam niet verder dan bedreiging tegen het leven gericht.

- Het oordeel van de rechtbank was gebaseerd op het Porsche Arrest.²⁵
- Het modaal opgeleide panel baseerde haar oordeel onder meer op de overweging dat de kwalificatie als 'dreiging' een te lichte straf zou opleveren voor het levensgevaarlijke treitergedrag bij 120 km/h op een snelweg.
- Het hoogopgeleide panel baseerde de kwalificering zonder nadere argumenten op de vastgestelde feiten: het plotseling remmen vlak voor de auto van het slachtoffer.

Zaak 4 (aanranding door werkgever)

De rechtbank sprak verdachte vrij van aanranding, terwijl de beide lekenpanels verdachte veroordeelden.

- De rechtbank verzuchtte dat de verklaringen van aangeefster en verdachte elkaar in grote mate tegenspraken, terwijl ze als even geloofwaardig moesten worden beoordeeld. Voor één van de gebeurtenissen werd geconstateerd dat het Openbaar Ministerie het verkeerde wets-

25 HR NJ 1997, 199. Het betreft hier het vraagstuk van ontoereikend bewijs van voorwaardelijke opzet.

artikel in de tenlastelegging noemde.

- Het modaal opgeleide panel achtte dwang aannemelijk op grond van de werkgever-werknemer relatie, en de overweging dat aangeefster, die lesbisch is, geen enkel plezier aan snelle seks op een wc kan hebben beleefd.
- Het hoogopgeleide panel vond dat de arbeidsrelatie automatisch een vorm van impliciete dwang inhoudt. En zelfs als dat niet zo mocht zijn, is het ongevraagd tonen van een geslachtsdeel een vorm van impliciete dwang, omdat het gebeurt voor je je eraan kan onttrekken.

Zaak 6 (aanranding van patiënte)

De rechtbank en het modaal opgeleide panel spraken de verdachte vrij van aanranding, terwijl het hoogopgeleide panel de verdachte veroordeelde.

- De rechtbank constateerde dat er behoudens de aangifte geen bewijs van geweld of andere vorm van dwang was geleverd. Er was geen getuige die dat had gezien, en de verklaring van verdachte over wat er wel was gebeurd was niet duidelijk leugenachtig. Verder werd het als een moeilijkheid gezien dat de aangeefster niet ter zitting was verschenen.
- De overweging van het modaal opgeleide panel was dat de verklaringen van aangeefster onderling inconsistent waren. Tegen de getuige had zij dingen gezegd die zij in de aangifte weer tegensprak. Bovendien is de aangeefster een psychiatrische patiënt. De verdachte daarentegen was volgens het panel steeds consistent geweest.
- Het hoogopgeleide panel had het tegengestelde oordeel: aangeefster was consistent en verdachte inconsistent. De tegenstrijdige verklaringen van aangeefster werden niet meegeteld, omdat zij zeer emotioneel was; de heftige emoties kort na het gebeurde werden juist als bewijs gezien. Verder werd aangenomen dat een aangeefster zo'n verhaal niet gemakkelijk verzint. In de verklaringen van verdachte werd een groot aantal inconsistenties opgemerkt, die merkwaardigerwijs

door rechtbank en modaal opgeleide panel niet aan de orde zijn gesteld.

Zaak 8 (verkrachting na relatie)

De rechtbank sprak verdachte vrij van verkrachting, terwijl de beide lekenpanels dit bewezen achtten.

- De rechtbank vond het verhaal van de aangeefster nogal vreemd; het werd niet uitgesloten geacht dat zij uit was op het geld van verdachte en daarom een soort relatie met hem had aangeknoopt. Het verhaal van verdachte werd ook als vreemd beoordeeld, maar niet duidelijk leugenachtig. Een belangrijke overweging was dat de straf bij bewezenverklaring hoog zou moeten zijn en dat de overtuiging daarvoor te kort schoot.
- Het modaal opgeleide panel grondde haar oordeel op de overweging dat de aangeefster een aannemelijk verhaal had en de verdachte niet. Zo'n verhaal kon zij niet makkelijk verzinnen, zij was consistent, en zij ontving traumahulp. Zijn verhaal was inconsistent, hij wilde kennelijk zijn lening in natura terugbetaald krijgen, hij loog ook over andere dingen, en als surinamer was hij gewend aan buitenechtelijke relaties.
- Het hoogopgeleide panel had vrijwel dezelfde overwegingen, waaraan nog werd toegevoegd dat het verhaal van verdachte over het mogelijke motief voor een valse aangifte volstrekt ongeloofwaardig was.

Deze voorbeelden laten zien dat in complexe zaken, waarin een veelheid van argumenten naar voren wordt gebracht, door een verschillende selectie van argumenten geheel verschillende beslissingen bereikt kunnen worden, die toch steeds in ruime mate zijn verankerd. Een mogelijke manier waarop iets dergelijks tot stand komt, is natuurlijk dat de beslissing niet volgt uit de argumenten, maar juist andersom, de argumenten worden gezocht op grond van een beslissing die op een andere manier is bereikt. Dit kan op verschillende manieren gebeuren. Eén mogelijkheid is dat de beslissing eigenlijk wordt bepaald door enkele argumenten, die als

doorslaggevend worden aangevoeld. De rest is er dan bijgezocht. Dat leidt nog niet tot de conclusie dat de beslissing niet op de argumenten berust. De beslissing berust alleen niet op *alle* argumenten. Een dergelijke vorm van redeneren is veelvuldig aangetroffen, zowel bij rechters als bij leken. Een voorbeeld is de hantering van het Porsche Arrest door de rechtbank in zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*) of de aanvaarding door alle panels van de bekende verklaring van verdachte in zaak 9 (*de stalkende ex*). Meer ingewikkelde voorbeelden zijn de argumentaties van de hoogopgeleide panels in de zaken 3 (*de onnodig remmende automobiliste*), 4 (*aanranding door de werkgever*) en 8 (*verkrachting na relatie*). In alle drie de zaken was één panellid niet overtuigd van de schuld, en kostte het de andere twee panelleden veel moeite om toch gezamenlijk tot een veroordelend vonnis te komen. Uiteindelijk ging de betrokkene om, maar duidelijk op grond van soms een enkel doorslaggevend argument. In die moeizame discussies hadden de overige panelleden zich juist uitgeput om argumenten met verankeringen te produceren. Zo ontstaat dus een groot verschil tussen in totaal een groot aantal argumenten, en weinig doorslaggevende argumenten. In zaak 4 (*aanranding door de werkgever*) was het doorslaggevende argument de impliciete dwang die uitgaat van het plotseiling zonder waarschuwing tonen van een geslachtsdeel. In zaak 8 waren dat vier punten: het verhaal over hoe aangeefster door verdachte was meegelokt, het feit dat zij in traumabehandeling is, de vreemde verklaring van verdachte over een motief voor een valse aangifte, en het feit dat verdachte zich achteraf in zijn verbale uitingen gewelddadig toonde.

Een gevolg van de hierboven geschetste rede-
neertrant is dat argumenten niet alleen geselecteerd worden om een beslissing te rechtvaardigen, maar dat ze ook geconstrueerd kunnen worden. Een voorbeeld werd aangetroffen in zaak 5 (*de vrouw met keukenmes en schaar*),

waar de vraag was of het steken met een mes in een been kan worden gekwalificeerd als poging tot doodslag. De rechtbank vroeg zich af of de steek wel zo dicht bij een slagader was dat een dodelijke slagaderlijke bloeding een reële mogelijkheid was. Het Openbaar Ministerie had daarvoor geen enkel bewijs geleverd en er was geen medisch rapport beschikbaar. De relevante informatie beperkte zich tot een *de auditu* verklaring van een verpleegkundige. Eerst meende de rechtbank dat dan ook niet tot poging doodslag kon worden besloten. Maar vervolgens werd geprobeerd om te zien of toch niet 'bij poging tot doodslag kon worden uitgekomen'. De gekozen constructie was via twee feiten van algemene bekendheid: het is bekend dat het been een grote slagader bevat, en het is bekend dat men bij een slagaderlijke bloeding kan doodbloeden. Ergo heeft verdachte het risico aanvaard op een dodelijke afloop, waarmee voorwaardelijke opzet is aangetoond. Maar waarom wordt die constructie gezocht als het eerst noodzakelijk werd geacht te weten of de steek wel in de buurt van een slagader was? Het belang van dit probleem is niet dat de uiteindelijke redenering ondeugdelijk zou zijn, of dat er niet voldoende andere argumenten waren die de kans op een dodelijke afloop ondersteunden.²⁶ Probleem is dat het gaat om een constructie die in het dossier of ter zitting niet ter sprake is geweest. Mogelijk dat de verdediging, bij het kennisnemen van deze constructie, tegenargumenten had ontwikkeld op grond van het feit dat de steek op de verkeerde plaats was en bij lange na niet diep genoeg. Maar de constructie komt niet ter kennis van de verdediging, niet voorafgaande aan het vonnis en niet in het vonnis.

Zoals beschreven in de hoofdstukken 3 en 4 verschillen de drie typen panels met betrekking tot wat zij bewezen achtten, terwijl zij in principe over precies dezelfde informatie beschikten. Het is denkbaar dat deze verschillen zijn ontstaan door systematisch verschillende vooroordelen

26 Er waren er liefst vijf en die komen deels ook in het vonnis voor.

van de panels. Echter, de discussies suggereren iets anders: namelijk dat de panels hun eerste indruk baseren op een klein aantal onderdelen van het totale informatiepakket. Die onderdelen komen vervolgens in de beslisstructuur terug, maar daaraan wordt achteraf nog een veelheid van andere argumenten toegevoegd. Die toevoeging is vooral nodig wanneer er aanvankelijk geen duidelijkheid is dat de beperkte set van initiële argumenten door allen wordt gedeeld, of dat deze beperkte set een voldoende motivering zal opleveren. Het resultaat is dan dat bewijsbeslissingen worden ondersteund door tamelijk omvangrijke verankeringsstructuren, zonder dat gezegd kan worden dat de beslissingen in de tijd gezien ook zijn afgeleid uit dat totale complex.

Het onderscheid tussen wettig bewijs en overtuiging zou een licht kunnen werpen op het bovenbeschreven proces. Artikel 338 Wetboek van Strafvordering stelt dat het bewijs slechts kan worden aangenomen wanneer de rechter uit het onderzoek op de terechtzitting door de inhoud van wettige bewijsmiddelen ook de overtuiging heeft bekomen. Een overtuiging is echter in psychologisch opzicht geheel verschillend van een bewijsconstructie. De bewijsconstructie berust op een expliciet te maken redenering achteraf, die rekening houdt met externe criteria en die wordt opgesteld om een duidelijk doel te dienen. De overtuiging is veeleer een gevoel van zekerheid dat kan worden gevoed door informatie die in wettige bewijsmiddelen is vervat. Die overtuiging kan heel goed ontstaan voordat men aan een heldere ordening van de bewijsmiddelen is toegekomen, zoals dat tijdens het raadkameren na de zitting gebeurt. De overtuiging kan ook ontstaan tijdens de zitting, door de inhoud van wettige bewijsmiddelen, maar vóór de systematische analyse van de bewijsmiddelen. Een dergelijk proces is niet strijdig met het vereiste in art. 338 WvSv omdat dit artikel niet vereist dat de overtuiging pas tijdens het raadkameren ontstaat. Het kan dan goed gebeuren dat het richt-

snoer voor de selectie van argumenten tijdens het raadkameren wordt gevormd door de overtuiging die een deel van de bewijsmiddelen tijdens de zitting heeft bewerkstelligd. Deze selectie, die leidt tot een constructie van een verantwoording achteraf, is zeker nuttig omdat zij een gelegenheid schept om te toetsen of de overtuiging wel in voldoende mate kan worden onderbouwd met resultaten van het onderzoek. Aan de andere kant moet men zich realiseren dat het in complexe zaken al gauw mogelijk is om welke beslissing dan ook te voorzien van meer goed verankerde argumenten. In dat opzicht kunnen alle negen zaken in dit onderzoek als complex worden gekarakteriseerd.

De hierboven geschetste gang van zaken betekent geenszins dat de beslissingen niet zijn verbonden met voldoende en met voldoende veilige ankers. Daarvoor zijn ten minste in de huidige onderzoeksgegevens geen aanwijzingen gevonden, noch bij de lekenpanels, noch bij de rechtbanken. Maar de vraag is natuurlijk wel of leken en professionals reeds op de zitting, op grond van de gepresenteerde bewijsmiddelen, tot verschillende overtuigingen komen, die vervolgens leiden tot verschillende selecties van argumenten. Het werkelijke verschil tussen professionals en leken zou dan niet zijn gelegen in de aard van hun redenertrant, maar in de wijze waarop voorafgaand aan het redeneren tijdens de zitting een overtuiging ontstaat. Uit het feit dat van de tien vrijspreekende beslissingen er zeven zijn genomen door de rechters (zie hoofdstuk 3 en 4), zou dan kunnen worden afgeleid dat professionele rechters vaker dan leken tijdens de zitting al ervaren dat zij door de gepresenteerde bewijsmiddelen niet worden overtuigd.

Hoewel deze verklaring de indruk zou kunnen wekken van een cirkelredenering, wil ik erop wijzen dat hierdoor de speurtocht naar mogelijke oorzaken van verschillen tussen professionals en leken is verplaatst naar een fase die aan het raadkameren vooraf gaat en die derhalve niet

kan worden bestudeerd door middel van een nauwkeurige registratie van het overleg in de raadkamer. Dit vormen van een overtuiging in een vroeger stadium zou mogelijk getraceerd kunnen worden door de deelnemers voorafgaande aan de beraadslagingen te ondervragen. Soms is de vroege overtuiging ook te achterhalen door te kijken naar het rondje 'stoom afblazen' dat soms aan de feitelijke beraadslaging vooraf gaat. In enkele gevallen zijn die ook in de huidige registraties opgenomen. Een tweede manier om iets te weten te komen over de mogelijk beperkte set van argumenten die tot de overtuiging heeft geleid, is door de panels achteraf te confronteren met een lijst van alle door hen gebruikte argumenten, met de vraag ze te beoordelen op belangrijkheid voor de overtuiging. De voorspelling is dan dat zal blijken dat slechts een klein aantal argumenten werkelijk van belang is geweest.

5.2 Onveilige ankers

In hoofdstuk 4 is gebleken dat een gedeelte van de ankers als onveilig moet worden beschouwd en dat deze onveilige ankers twee maal zo vaak voorkomen bij lekenpanels als bij de rechterpanels. Het gaat om twee typen: **FAB?** en **?**. Het eerste type betreft verankeringen aan veronderstelde feiten van algemene bekendheid die niet echt vaststaan of mogelijk niet van toepassing zijn. Het tweede type heeft betrekking op verankeringen aan aannamen die onbekend blijven en dus niet gecontroleerd kunnen worden. Het gaat bij elkaar om 112 van deze ankers, zodat in deze sectie moet worden volstaan met het bespreken van enkele voorbeelden. Met nadruk wordt opgemerkt dat de hier gerapporteerde argumenten niet noodzakelijkerwijs onjuist zijn; zij behoeven alleen maar een verdergaande verankering.

Hieronder volgt een aantal voorbeelden van niet geheel vaststaande feiten van algemene bekendheid:

Zaak 2 (de inhalende en doorrijdende automobilist)

De rechtbank stelt als feit dat als je een auto 'op z'n staart trapt' in de derde versnelling, de snelheid 90-100 km/h is. Maar dat is natuurlijk afhankelijk van het type auto, en van de duur. Als je begint met gas geven kan de snelheid best in de buurt van 50-60 km/h zijn. Het hoogopgeleide panel stelt dat verdachte niet gescheurd heeft, omdat je met dat type auto niet kan scheuren. Het blijft geheel onduidelijk welke eigenschappen een auto moet bezitten wil je er wèl mee kunnen scheuren.

Zaak 3 (de onnodig remmende automobiliste)

Het hoogopgeleide panel ziet geen probleem in de conflicterende snelheidsschatting van het slachtoffer, omdat als feit van algemene bekendheid wordt aanvaard dat vrouwen nu eenmaal geen snelheid kunnen schatten.

Zaak 4 (aanranding door werkgever)

Het modaal opgeleide panel veronderstelt dat een vrouw niet vrijwillig meedoet aan seks in de wc, omdat een vrouw daar geen moer aan vindt. De koppeling van genot en vrijwilligheid is echter logisch niet noodzakelijk. Het hoogopgeleide panel neemt als feit aan dat slachtoffers gemakkelijker over seksueel misbruik praten als er geweld is gebruikt, omdat hen dan minder blaam treft. Hieruit wordt geconcludeerd dat een late rapportage over misbruik met geweld waarschijnlijk onwaar is.

Zaak 5 (de vrouw met keukenmes en schaar)

Het modaal opgeleide panel constateert dat er een stijgende lijn zit in de voorgaande gewelddadigheid van verdachte, en dat dit dus predictief is voor de ernst van haar huidige misdrijf.

Zaak 7 (inrijden op politieman)

Het modaal opgeleide panel concludeert dat slachtoffer vóór de auto van verdachte heeft gestaan in plaats van ernaast, want anders had

verdachte het politie-embleem op het uniform niet kunnen zien.

Zaak 8 (verkrachting na relatie)

Het modaal opgeleide en het hoogopgeleide panel vinden beide dat het voor de aangeefster moeilijk zou zijn geweest om de verhalen over verkrachting uit haar duim te zuigen.

Het hoogopgeleide panel vindt dat boosheid om geld geen voldoende motief kan zijn voor het doen van een valse aangifte.

Zaak 9 (de stalkende ex)

De rechtbank meent dat een rapport van psychologen minder zwaar telt dan een rapport van psychiaters, omdat psychologen meer zijn geneigd om uit te gaan van de eigen waarheden van hun cliënten.

Voorbeelden van aansluiting bij onbekende ankers:

Zaak 2 (de inhalende en doorrijdende automobilist)

Het modaal opgeleide panel veronderstelt dat de discrepanties in de verklaringen van verdachte afkomstig zijn uit het feit dat hij in zijn zenuwen het eerste proces-verbaal, direct na het ongeval, heeft ondertekend zonder het te hebben gelezen. Daar is echter nooit naar gevraagd.

Zaak 3 (de onnodig remmende automobiliste)

De rechtbank stelt zich de vraag of een afstand van tien meter tussen auto's die 120 km/h rijden *kort* genoemd moet worden, dan wel *zeer kort*. De conclusie was dat het niet *zeer kort* kon zijn, omdat het tweemaal de lengte van de raadkamer was.

Zaak 4 (aanranding door werkgever)

De rechtbank veronderstelt dat een werknemer een tijdlang uit gevoelens van loyaliteit ontuchtige handelingen van de werkgever zou hebben geduld.

Zaak 5 (de vrouw met keukenmes en schaar)

De rechtbank constateert dat het slachtoffer door haar advocaat geïnstrueerd was om bepaalde dingen te zeggen, maar zonder daarvoor argumenten aan te geven.

Het hoogopgeleide panel stelt vast dat verdachte nooit tot geweld was overgegaan als er niet toevallig een schaar had gelegen.

Zaak 6 (aanranding van patiënte)

Het hoogopgeleide panel leidt uit de sterke emotionele reactie van aangeefster af dat haar verhaal over aanranding waar moet zijn, zonder te beargumenteren waarom er in dit geval geen andere reden voor emoties geweest kan zijn.

Ook is het panel van mening dat de stap om naar de politie te gaan zo groot was voor deze aangeefster, dat dit op zich zelf al betekent dat er iets gebeurd moet zijn.

Zaak 7 (inrijden op politieman)

Het modaal opgeleide panel meent dat het vluchtgedrag van verdachte bewijst dat hij wist dat hij bijna een politieagent had omvergereden. Hij kan geen enkele andere reden hebben gehad om te vluchten. Dit terwijl verdachte en getuigen steeds hebben verklaard dat er een relletje was, en verdachte probeerde een aanhouding vanwege het relletje te voorkomen.

Zaak 9 (de stalkende ex)

Het modaal opgeleide panel acht *stalking* bewezen omdat de leden ter zitting konden zien dat verdachte een heel erg enge man is. Onduidelijk is wat zij dan gezien hebben.

Deze korte inventarisatie laat zien dat het soms gaat om *short-cuts* in het denken, die niet per se onjuist zijn maar die nadere onderbouwing behoeven. Het staat niet vast of vrouwen slechte snelheidsschatters zijn, of vrouwen niet vrijwillig meedoen aan seks op vreemde locaties, of

geweld altijd van kwaad tot erger gaat, of een financieel motief niet tot valse aangifte van seksueel misbruik kan leiden en of psychologen minder kritisch omgaan met de waarheid dan psychiaters. Evenmin kan men zomaar aannemen dat een verdachte een proces-verbaal tekent zonder het te lezen, dat een slachtoffer seksueel misbruik heeft geduld uit loyaliteit met haar werkgever, dat de gang naar de politie al bewijst dat er een misdrijf heeft plaatsgevonden of dat kwalificatie van een stalker ter zitting op het oog kan worden uitgevoerd. De beslissingen die op grond van zulke ankers worden genomen zijn niet onjuist, maar onveilig. De juistheid van beslissingen kan echter alleen maar worden geoptimaliseerd door eisen te stellen aan de verankering; dat is de reden waarom onveilige ankers moeten worden vervangen door een verdergaand zoeken naar veiliger ankers. Dezelfde overweging geldt wanneer men rekening houdt met de noodzaak om een vonnis goed te motiveren; ook daar zal het gebruik van onveilige ankers tot onbegrip leiden, zelfs als de beslissingen niet onjuist zijn.

5.3 Onjuiste verankeringen

Het komt zelden voor dat een argument wordt verankerd aan een evident onjuist anker. Een voorbeeld hiervan is, in zaak 1 (*de roekeloze vrachtwagenchauffeur*), dat men meent van de deskundige te hebben gehoord dat verdachte zijn vrachtauto niet tot stilstand had gebracht. Dat is beslist niet wat de deskundige verklaarde. Ook meende het panel dat de raadsman deze opvatting nog eens had bevestigd; de raadsman had juist betwist dat een tachograaf zulke informatie kan leveren. Een ander voorbeeld, in zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*), is de redenering dat verdachte zeker heeft gezien dat zij een ongeluk had veroorzaakt, aangezien treitergedrag op de snelweg meebrengt dat je in de spiegel kijkt of je succes hebt gehad. De onjuistheid is gelegen in het feit dat niet echt vaststond

dat verdachte het slachtoffer bewust heeft willen treiteren. In zaak 8 (*verkrachting na relatie*) is door de beide lekenpanels aangevoerd dat aangeefster de details van de gemeenschap niet gemakkelijk kon verzinnen. Maar de gemeenschap zelf was niet betwist; betwist was alleen de instemming.

5.4 Bewijsbeslissing en straftoemeting

De logica van het strafrecht brengt mee dat eerst de bewijsbeslissing wordt genomen, onafhankelijk van de latere beslissing over de strafmaat. In sommige rechtssystemen worden deze twee beslissingen door verschillende instanties genomen, in een verschillende *setting*, en op grond van verschillende informatie. In Nederland worden die twee beslissingen door dezelfde rechter(s) genomen, tijdens hetzelfde beraad, in hetzelfde vonnis en op grond van hetzelfde dossier. Het risico is natuurlijk dat de onafhankelijkheid van die twee beslissingen in gevaar komt. Dat kan slechts in één richting nadelig werken, omdat de straftoemeting wel degelijk afhankelijk mag zijn van de bewijsbeslissing. Het omgekeerde, de bewijsbeslissing die ondergeschikt wordt aan het (niet) willen opleggen van een straf, moet stellig worden vermeden. In de geregistreerde discussies blijkt zelden een reëel gevaar voor vermenging, maar er zijn wel twee indicaties.

In zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*) besluit één van de panels dat het toebrengen van lichamelijk letsel als bewezen moet worden aanvaard, omdat de als meer subsidiair tenlastegelegde overtreding van art. 5 WVV tot een veel te lage straf zou leiden. Aansluitend bij de eerdere discussie over het moment waarop een overtuiging ontstaat, en het gebruik van het raadkameren om die overtuiging achteraf te rechtvaardigen, moet natuurlijk worden gezegd dat een vroege overtuiging over welke straf een verdachte heeft verdiend, desastreus zou uitwerken op de kwaliteit van de bewijsbeslissing.

In zaak 8 (*verkrachting na relatie*) besluit de maar matig van de schuld van verdachte overtuigde rechtbank tot vrijspraak omdat de straf bij veroordeling veel te hoog zou zijn. Dat er wordt vrijgesproken bij een onvoldoende overtuiging, is geheel volgens de regels. Maar dat de hoogte van de eventuele straf daarbij een rol zou spelen, stemt wel tot nadenken. De implicatie van deze redenering zou kunnen zijn dat er voor misdrijven met geringere straffen minder overtuiging nodig is. Op zijn beurt zou dat kunnen impliceren dat je bij de bewijsbeslissing eerst nadenkt over de hoogte van de straf. Het beginsel van *In Dubio Pro Reo* wordt dan afhankelijk gemaakt van de ernst van de zaak. Dat zal stellig niet de bedoeling van de rechtbank zijn geweest.

5.5 Jurisprudentie en andere specifiek juridische informatie

Het spreekt vanzelf dat rechtbanken meer dan leken in staat zijn om jurisprudentie en andere juridische informatie bij de overwegingen te betrekken. Wat dan opvalt, is dat rechtbanken dit toch maar in zeer beperkte mate doen. Een expliciete verwijzing naar jurisprudentie komt volgens tabel 6 slechts vijf maal voor. Daarnaast wordt nog enkele malen verwezen naar het betreffende artikel in het wvS, zoals dat voor overtreding van artikel 246 WvS geweld of dwang moet worden bewezen. Slechts in twee gevallen wordt de kwalificatievraag beantwoord met behulp van de jurisprudentie. In zaak 2 (*de inhalende en doorrijdende automobilist*) wordt aan de jurisprudentie ontleend dat verkeersdeelnemers kan worden verweten als zij niet anticiperen op de fouten van anderen. In zaak 3 (*de onnodig remmende automobiliste*) wordt het Porsche Arrest aangehaald als bewijs dat het tenlastegelegde gedrag geen poging doodslag kan zijn, maar wel bedreiging tegen het leven gericht.

Een mogelijke verklaring voor het geringe gebruik van de jurisprudentie als anker is dat de jurisprudentie op dit punt maar weinig behulpzaam is. In een aantal van de discussies tussen rechters wordt opgemerkt dat zaken die in de jurisprudentie voorkomen zo weinig overeenkomsten met de huidige zaak hebben. De implicatie van die verzuchting is dat de bewijsbeslissing geen abstracte aangelegenheid is die zich gemakkelijk laat stroomlijnen in arresten met algemene geldigheid, maar juist in grote mate afhankelijk is van de uiterst specifieke details van een strafzaak. Strafrecht is in die visie bij uitstek maatwerk. Tegelijkertijd brengt dat mee dat in iedere zaak weer opnieuw moet worden getracht de beslissingen zorgvuldig te verankeren aan de resultaten van het onderzoek.

5.6 Conclusie van de kwalitatieve analyse

De kwalitatieve analyse laat zien dat heel verschillende bewijsbeslissingen verbonden kunnen zijn met complexe en uitvoerige, maar inhoudelijk wel zeer verschillende verankeringen. Het is dus goed mogelijk om diametraal verschillende conclusies te bereiken zonder tekortkomingen in de kwaliteit van de verankering. Wanneer de beslissing uit de ankers voortkomt, doet zich de vraag voor waarop dan de initiële verschillen in gekozen ankers berusten. Het is echter evengoed denkbaar dat de beslissing niet berust op de gekozen ankers, maar andersom: dat de ankers zijn gezocht bij een beslissing die op een andere manier al was bereikt. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van een kleine hoeveelheid argumenten die al voor de beraadslaging een zekere overtuiging hadden gevestigd. De complete argumentatie, met de vele argumenten en ankers die in hoofdstuk 4 zijn beschreven, vindt dan plaats als een constructie achteraf. Deze constructie is niet onjuist en ook niet onnuttig, maar beschrijft niet

werkelijk het proces van logisch redeneren dat mogelijk wordt gesuggereerd. Eerder moet de constructie gezien worden als een vorm van toetsing en van verantwoording afleggen, waaraan zeker behoefte is.

De analyse laat tevens zien dat er tot op zekere hoogte op een onveilige manier wordt verankerd, hetzij omdat de ankers worden gevormd door twijfelachtige feiten van algemene bekendheid, hetzij omdat de ankers ontbreken. In veel van die gevallen gaat het om een te snel aanvaarden van een stopregel, daar waar verder onderzoek of doorredeneren had kunnen leiden tot een betere verankering, of tot een verwerping van de redenering.

De geringe verankering aan jurisprudentie bij de rechtbankpanels suggereert dat de specifieke kenmerken van een zaak zeer overwegend zijn, waardoor strafkamers bij het nemen van bewijsbeslissingen altijd weer wordt gevraagd om maatwerk te leveren zonder te kunnen terugvallen op eenvoudige principes die voor hele categorieën strafzaken tegelijk gelden.

De verankering van de straftoemeting

6.1 Geformaliseerde representatie

Ook de redeneringen over straftoemeting zijn geformaliseerd volgens de systematiek van Verhaal en Verankering. De te verankeren beslissingen zijn de diverse bestanddelen van de opgelegde straf: voorwaardelijke gevangenisstraf, boete, etc. De daaronder liggende verankering moet duidelijk maken waarom de straf is opgelegd. Daarbij komen verschillende deelvragen aan de orde:

- Welke doelen worden gedefinieerd?
- Waarom dit straftype (bijvoorbeeld taakstraf in plaats van gevangenisstraf)?
- Waarom deze modaliteit (bijvoorbeeld voorwaardelijk vs. onvoorwaardelijk)?
- Waarom deze omvang (duur van de gevangenisstraf, duur van een proeftijd, hoogte van de boete)?

Van belang daarbij is natuurlijk hoe de antwoorden op al deze vragen zijn verankerd. Een voorbeeld van een geformaliseerde weergave van een discussie over de straftoemeting in zaak 1 door de rechters wordt gegeven in figuur 2.

Figuur 2 wordt op dezelfde manier gelezen als figuur 1. Anders dan in figuur 1 worden, voor zover mogelijk, de verankeringen aan een doel van de straf aangeduid met het symbool **D**. Tegenstrijdige argumenten zijn weergegeven door het symbool $\leftrightarrow$, gevolgd door het nummer van het argument waarmee de tegenstrijdigheid bestaat.

De rechtbank beslist dat er een voorwaardelijke straf van twee maanden wordt opgelegd (beslissing 1). Daarin worden drie deelbeslissingen onderkend:

- 1.1 Geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf;
- 1.2 Wél een voorwaardelijke gevangenisstraf;
- 1.3 Met een duur van twee maanden.

Voor overweging 1.1 worden vier redenen aangevoerd:

- 1.1.1 Verdachte is geen roekeloze rijder;
- 1.1.2 Het ongeluk is niet door roekeloos rijgedrag ontstaan;
- 1.1.3 Het oriëntatiepunt wordt niet toegepast;
- 1.1.4 Het OM heeft geen onvoorwaardelijke straf geëist.

De eerste reden berust op zijn beurt op het argument 1.1.1.1 dat verdachte na 30 jaar beroepschauffeur te zijn geweest, nooit is gestraft voor een verkeersdelict; dit is verankerd aan het strafblad in het dossier. De derde reden is ontleend aan het doel de verdachte niet onnodig te beschadigen. De oplegging van een voorwaardelijke gevangenisstraf wordt beargumenteerd op grond van de overweging dat verdachte een aanmerkelijke fout heeft gemaakt, en dat volgens geldende normen ten minste enige vorm van gevangenisstraf moet worden opgelegd.

Er zijn twee onderling strijdige argumenten: eerst meent de rechtbank dat verdachte ter zitting voldoende heeft laten blijken dat hij het heel moeilijk heeft met het gebeure (1.1.3.1) en dat onvoorwaardelijke gevangenisstraf daarom niet aan de orde is. Maar daarna concludeert de rechtbank dat uit de houding van verdachte blijkt dat hij nog wél moet leren (1.2.5) en dat daarom een bedreiging via een voorwaardelijke straf is aangewezen. Uit het fragment blijkt dat de doelen niet altijd eenduidig zijn vast te stellen. De rechtbank vindt een signaal naar buiten nodig (1.2.4 en 1.3.2) maar het is onduidelijk of dit signaal is gericht op algemene preventie, op herstel van de rechtsorde, of op genoegdoening aan de nabestaanden. Ook combinaties van deze doelen zouden beoogd kunnen zijn. Daarom is in dit geval het argument verbonden met een onbekend anker.

6

Figuur 2 Geformaliseerde weergave van verankering van de straf '2 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf' opgelegd door de rechtbank in zaak 1

1	Twee maanden voorwaardelijke gevangenisstraf	
1.1	Geen onvoorwaardelijke straf	
1.1.1	Verdachte is geen roekeloze rijder	
1.1.1.1	Na dertig jaar geen WWW op strafblad _____	@ Dossier
1.1.2	Het ongeluk was niet te wijten aan roekeloos rijden of zeer onoplettend gedrag, maar aan een aanmerkelijke fout	
1.1.2.1	Dit soort gevaarlijke situaties wordt door de samenleving veroorzaakt _____	@ FAB
1.1.2.2	Zeer onoplettend is b.v. rood licht negeren _____	@ ?
1.1.3	We trekken ons niets aan van het oriëntatiepunt“ 2 mnd onv, 1 jaar ontzegging“	
1.1.3.1	Geen onv. gevangenisstraf tegen een man die het moeilijk genoeg heeft met schuld aan een dodelijk ongeluk _____	@ ? Waarneming ter zitting ↔1.2.5 D @ Verdachte niet beschadigen
1.1.4	OM heeft geen onvoorwaardelijke straf geëist _____	@ Requisitoir
1.2	Wel voorwaardelijke gevangenisstraf	
1.2.1	Aanmerkelijke fout vereist dat _____	@ norm
1.2.2	OM heeft dat geëist _____	@ Requisitoir
1.2.3	Daar hebben we geen probleem mee _____	@ ?
1.2.4	Signaal naar buiten is nodig _____	@ ?
1.2.5	Houding ter zitting maakt gevangenisstraf nodig _____	@ ? Waarneming ter zitting ↔1.1.3.1 D @? Individuele preventie
1.3	Twee maanden is de juiste lengte	
1.3.1	OM heeft dat geëist _____	@ Requisitoir
1.3.2	Signaal naar buiten is nodig _____	@ ?

In dit fragment komen 14 ankers voor. Er wordt geankerd aan informatie uit het dossier, aan waarneming ter zitting en aan het requisitoir. Er wordt eenmaal geankerd aan een feit dat kennelijk wordt verondersteld algemeen bekend te zijn (1.1.2.1: de samenleving veroorzaakt verkeersrisico's die individuele burgers niet kunnen ontwijken). Zeven maal is het anker onbekend. Zo wordt beredeneerd dat door rood licht rijden wèl een vorm is van zeer onoplettend gedrag, maar een fietser overrijden bij het verlaten van een uitrit niet (1.1.2.2). Het is denkbaar dat daarover jurisprudentie bestaat, maar dat wordt in de beraadslaging niet genoemd. Het gebruik van

expliciet genoemde ankers krijgt in dit fragment de score 50% (7/14).

De verbinding met niet te achterhalen ankers treft in figuur 2 vooral de beslissing dat de voorwaardelijke gevangenisstraf twee maanden moet duren. Waarom twee maanden? Het enige controleerbare anker wordt gevormd door de eis van de officier. Niet na te gaan is waarom de rechtbank die eis zou willen volgen. De ondoorzichtige verankering van de lengte van de voorwaardelijke gevangenisstraf betekent niet dat de rechtbank geen argumenten had. De eis van de officier en de noodzaak om een signaal af te

Tabel 8 Aantallen ankers in de beslissingen over straftoemeting

Zaak	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
Zes zaken zonder vrijspraken			
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	34	46	38
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	30	27	36
3 De onnodig remmende bestuurster	19	13	14
5 De vrouw met keukenmes en schaar	35	28	46
7 Inrijden op politieman	31	36	34
9 De stalkende ex	23	34	46
Totaal 6 zaken	172	184	214
Gemiddeld over 6 zaken	28.7	30.7	35.7
Drie zaken met vrijspraken			
4 Aanranding door werkgever		20	17
6 Aanranding van patiënte			52
8 Verkrachting na relatie		20	15
Totaal 9 zaken	172	224	298
Gemiddeld over 9 zaken	28.7	28.0	33.1

Tabel 9 Verankeringsdiepte in de verankeringen van de straftoemeting

Zaak	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
Zes zaken zonder vrijspraken			
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	2.6	1.6	2.5
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	1.6	1.3	1.3
3 De onnodig remmende bestuurster	1.3	1.6	1.9
5 De vrouw met keukenmes en schaar	1.8	1.8	1.9
7 Inrijden op politieman	1.7	1.7	1.3
9 De stalkende ex	2.3	1.7	2.5
Gemiddeld over 6 zaken	1.9	1.6	1.9
Drie zaken met vrijspraken			
4 Aanranding door werkgever		1.6	1.5
6 Aanranding van patiënte			2.2
8 Verkrachting na relatie		1.8	1.5
Gemiddeld over 9 zaken	1.9	1.6	1.9

geven zijn wel degelijk argumenten; alleen de conclusie dat deze overwegingen leiden tot een termijn van twee maanden is niet verankerd.

Het is evident dat een volledige presentatie en bespreking van de formele analyses in het bestek van deze rapportage onmogelijk en ongewenst is. In de volgende paragrafen worden slechts samenvattingen gepresenteerd op grond van representaties zoals in figuur 2. De samenvattingen zullen zich toespitsen op het soort argumenten die rechters en leken gebruiken en de wijze waarop zij verankerd zijn. De verankeringsstructuren zullen ook hier worden gekarakteriseerd door de grootheden *breedte*, *diepte* en *complexiteit*.

6.2 Analyse van straftoematingsbeslissingen

6.2.1 Aantal ankers: verankeringsbreedte

De straftoemeting is verbonden met gemiddeld 30 ankers. Voor de rechters en de modaal opgeleide panels is dat aantal iets kleiner, voor het hoogopgeleide panel iets groter, maar dat verschil is niet statistisch betrouwbaar. Het maakt daarbij niet veel uit of alleen de zes zaken worden bekeken waarin geen vrijspraken volgden, of dat ook de veroordelende vonnissen in de overige drie zaken worden meegewogen. Tabel 8 biedt een overzicht van de aantallen en soorten ankers.

6.2.2. Aantal tussenstappen: verankeringsdiepte

Een overzicht van de verankeringsdiepte voor zowel de zes zaken waarin straf wordt opgelegd als voor alle negen zaken in totaal, wordt gegeven in tabel 9. De verschillen tussen de drie typen panels in de verankeringsdiepte zijn statistisch niet betrouwbaar.²⁷ Dit betekent dat de redeneerketens voor de drie typen even lang zijn.

6.2.3 Totaal aantal tussenstappen, complexiteit

Het totaal aantal tussenstappen bij de straftoemeting blijkt uit tabel 10.

Het lijkt alsof de hoogopgeleide panels complexere structuren gebruiken, maar een nadere inspectie leert dat dit vooral is te wijten aan zaak 9 (*de stalkende ex*). Die zaak veroorzaakt een verschil van meer dan honderd tussenstappen. De schijnbare verschillen zijn dan ook statistisch niet betrouwbaar.²⁸

6.2.4 Onbekende en ontbrekende ankers

Het aantal onbekende en ontbrekende ankers is weergegeven in tabel 11. Het aantal onbekende/ontbrekende ankers is per vonnis steeds ongeveer acht, waardoor het percentage verankerde argumenten – de verankeringsgraad – ongeveer 75% is. Het is opmerkelijk hoe constant dit getal is. De verschillen tussen de drie typen panels zijn verwaarloosbaar.²⁹

27 Friedman, n.s.

28 Friedman, $f = 4.3$, n.s.

29 $\chi^2 = 1.53$, $df=2$, n.s.

Tabel 10 Het totaal aantal tussenstappen in de verankeringen van de straftoemetingen

Zaak	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
Zes zaken zonder vrijspraken			
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	91	66	96
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	42	31	44
3 De onnodig remmende bestuurster	25	21	27
5 De vrouw met keukenmes en schaar	63	53	88
7 Inrijden op politieman	53	62	44
9 De stalkende ex	53	57	115
Totaal 6 zaken	327	290	414
Gemiddeld over 6 zaken	54	48	69
Drie zaken met vrijspraken			
4 Aanranding door werkgever		32	27
6 Aanranding van patiënte			113
8 Verkrachting na relatie		37	23
Totaal 9 zaken	327	359	577
Gemiddeld over 9 zaken	54	45	64

Tabel 11 Onbekende en ontbrekende ankers in de verankeringsstructuren van de beslissingen over straftoemeting

Zaak	Rechters	Modaal opgeleide panels	Hoog-opgeleide panels
Zes zaken zonder vrijspraken			
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	7	9	10
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	5	11	10
3 De onnodig remmende bestuurster	5	7	3
5 De vrouw met keukenmes en schaar	8	4	10
7 Inrijden op politieman	12	14	11
9 De stalkende ex	4	3	9
Totaal 6 zaken	41	48	53
Gemiddeld over 6 zaken	6.8	8.0	8.8
Drie zaken met vrijspraken			
4 Aanranding door werkgever		5	6
6 Aanranding van patiënte			12
8 Verkrachting na relatie		3	5
Totaal 9 zaken	41	56	76
Gemiddeld over 9 zaken	6.8	7.0	8.4

6.2.5 Aard van de ankers

Ook de aard van de gebruikte ankers is verrassend constant over de panels heen, zoals tabel 12 laat zien.

Het enige verschil is opgetreden bij de als verankering gebruikte doelen: in de zes zaken waarin alle panels de verdachte hebben veroordeeld, verankerden de leken hun beslissingen over straftoemeting vaker dan de rechters aan de te realiseren doelen.³⁰ Globaal gesproken wordt 30% van de ankers gevormd door te bereiken doelen, 30% door verwijzingen naar het dossier of naar informatie uit de zitting, en 30% door onbekende ankers. De overige 10% is verdeeld over diverse categorieën, zoals verwijzing naar wet- en regelgeving, verwijzing naar oriëntatiepunten en voorbeeldcasus, en verwijzing naar feiten van algemene bekendheid.

6.2.6 Aard van de doelen

De verschillende doelen die door de panels als ankers zijn gebruikt staan vermeld in tabel 13.

De meest voorkomende categorie is preventie, gericht op voorkoming van recidive. De tabel laat zien dat hoogopgeleide panels dit doel vaker hanteren dan modaal opgeleide panels of rechters, maar dit verschil is statistisch niet betrouwbaar. Globaal gesproken bestaat 50% van de als verankering gebruikte doelen uit preventie van recidive, 20% uit het vermijden van onnodige schade voor de verdachte, 9% uit genoegdoening ten behoeve van slachtoffers, en 8% uit herstel van de rechtsorde. De overige 13% betreft onder meer algemene preventie, bescherming van de slachtoffers en de samenleving in zijn geheel, en bewustmaking van verdachte.

Tabel 12 Aard van de ankers in de verankeringsstructuren van de beslissingen over straftoemeting; gemiddeld over zaken

Ankers	Rechters	Modaal opgeleide panels		Hoogopgeleide panels	
	6 zaken	6 zaken	8 zaken	6 zaken	8 zaken
Doelen	7.7	10.0	9.1	12.0	10.9
Dossier	5.5	3.3	3.4	4.8	4.7
Zitting	3.8	4.0	3.9	5.0	4.7
Vraagtekens	6.8	8.0	7.0	8.8	8.5
Overig	4.9	5.4	4.8	5.0	4.4
Totaal	28.7	30.7	28.0	35.7	33.1

Tabel 13 Aard van de doelen; gemiddeld per zaak

Ankers	Rechters	Modaal opgeleide panels		Hoogopgeleide panels	
	6 zaken	6 zaken	8 zaken	6 zaken	8 zaken
Gerichte preventie	3.8	4.5	3.9	6.5	5.1
Verdachte niet beschadigen	1.5	2.7	2.7	1.8	2.3
Genoegdoening	0.8	1.3	1.3	0.7	0.7
Herstel rechtsorde	1.2	0.3	0.3	1.0	0.9
Overig	0.4	1.2	1.0	2.0	1.8

30 Friedman; $\chi^2 = 8.3$, $df = 2$, $p < 0.02$.

De analyse van doelen is een lastig probleem. Omdat de doelen doorgaans in de discussie impliciet blijven en omdat het straffen vele verschillende doelen kan hebben die niet altijd in dezelfde richting wijzen of soms zelfs tegenstrijdig zijn. Juist wanneer de doelen niet expliciet worden geformuleerd, kan het gebeuren dat verschillende leden van de panels verschillende doelen hebben, zonder dat dit duidelijk wordt. Evenzeer kan het gebeuren dat de panels conflicterende doelen nastreven zonder zich daarvan bewust te zijn. Het probleem is natuurlijk dat wet- en regelgeving niets zeggen over de doelen van het strafrecht en dat in onze instructies aan de leken daarover ook niets stond vermeld. Maar in zekere zin zou identificatie van strafdoelen wel eens de sleutel kunnen zijn voor een goed begrip van verschillen tussen rechters en leken. Het feit dat leken veel meer expliciet over de doelen van de uit te delen straffen nadenken, vormt in deze context een gegeven dat nadere studie verdient omdat het een rol zou kunnen spelen bij de discussies over de inrichting van onze rechtspraak.

dan rechters, zoals vermeld in hoofdstuk 3, verband houdt met de iets grotere aandacht voor de doelen die met de straf bereikt kunnen worden.

6.3 Conclusie van de kwantitatieve analyse

De verankering van de straftoemeting is tamelijk gecompliceerd. De argumentatie is gemiddeld aan zo'n dertig ankers verbonden. De belangrijkste ankers zijn: de doelen die door de strafoplegging bereikt moeten worden, het dossier, en de zitting. Daarnaast is er een flink aantal onbekende ankers, waarop in het volgende hoofdstuk nader wordt ingegaan.

De wijze waarop de straftoemeting wordt verankerd is met betrekking tot de hier genoemde criteria voor de drie soorten panels vrijwel gelijk. Het enige statistisch betrouwbare verschil is gelegen in de constatering dat de hoogopgeleide panels vaker dan rechters verankeren aan doelen. Het is denkbaar dat de neiging voor leken om per bewezen geacht feit iets minder zwaar te straffen

Kwalitatieve analyse van de straftoemeting

7.1 Selectie van argumenten

Het feit dat de verankeringsstructuren voor de drie panels vrijwel identiek zijn, lijkt in tegenspraak met de uitkomst dat de opgelegde straffen vrijwel nooit hetzelfde zijn. Dit moet welhaast betekenen dat de panels niet steeds dezelfde argumenten gebruiken: alleen de wijze waarop die argumenten zijn verankerd, is hetzelfde. Het is natuurlijk heel goed mogelijk om bijvoorbeeld aan het gebeurde ter zitting een strafverlichtend argument te ontleen (verdachte betoont veel spijt) als een strafverzwarend argument (slachtoffer is ernstig beschadigd). Dat geldt in principe voor alle soorten verankering. Het is denkbaar dat de verschillen in straftoemeting door de panels zijn veroorzaakt door de specifieke keuze uit een veelheid van argumenten en niet door de manier waarop de geselecteerde argumenten zijn verankerd. Aan de hand van verschillen tussen de vonnissen wordt in deze paragraaf een korte inventarisatie van enkele geselecteerde argumenten gegeven. Daarbij worden niet alle verschillen besproken: ik beperk mij tot alleen die zaken waarin alle drie panels een veroordelend vonnis hebben uitgesproken.

Zaak 1 (de roekeloze vrachtwagenchauffeur)

De rechtbank en het hoogopgeleide panel gaven 240 uur taakstraf, het modaal opgeleide panel slechts 150 uur.

- De rechtbank zag de taakstraf als vervanging voor onvoorwaardelijke gevangenisstraf die zij liefst kort wilde houden om verdachte niet te erg te beschadigen. De maximale lengte had dus tot doel de gevangenisstraf te minimaliseren.
- Het modaal opgeleide panel zag de taakstraf als leerstraf: verdachte moest een cursus voor veilig autorijden volgen, en daarvoor werd 150 uur voldoende geacht.

- Het hoogopgeleide panel wilde dat verdachte een werkstraf onderging in een kliniek met verkeersslachtoffers, en daarnaast nog een cursus gericht op veilig rijden. Voor die leerprocessen achtte men het maximum van 240 uur zeker nodig.

Zaak 2 (de inhalende en doorrijdende automobilist)

De rechtbank en het hoogopgeleide panel gaven een voorwaardelijke gevangenisstraf, het modaal opgeleide panel gaf daarnaast ook een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

- De rechtbank achtte een onvoorwaardelijke gevangenisstraf niet op zijn plaats omdat verdachte jong was en duidelijk aangeslagen was. Bovendien wilde de rechtbank hem niet in zijn werkkring schaden.
- Het hoogopgeleide panel deelde die argumenten, maar voegde daar nog aan toe dat preventie ook goed werkt via een voorwaardelijke straf. Ook meende men dat een verdachte effectiever in zijn portemonnee dan door vrijheidsbeneming kon worden geraakt.
- Het modaal opgeleide panel achtte meer bewezen en wilde daarom verdachte zwaarder straffen. Daarnaast meende het panel ook dat genoegdoening aan het slachtoffer een onvoorwaardelijke straf noodzakelijk maakte.

Zaak 3 (de onnodig remmende automobiliste)

De rechtbank gaf één maand voorwaardelijke gevangenisstraf, het modaal opgeleide panel 18 maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf en het hoogopgeleide panel 12 maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

Het belangrijkste verschil is gelegen in wat de panels bewezen achtten.

- De rechtbank kwam tot het milde vonnis omdat zij poging tot doodslag en doorrijden niet bewezen achtte.

7

- Het modaal opgeleide panel vond dat wel bewezen en nam in overweging dat vorige voorwaardelijke straffen niets hadden uitgericht. Daarom werd de eis van de officier onveranderd overgenomen.
- Het hoogopgeleide panel deelde deze laatste overweging, maar deed wat van de eis af omdat het Openbaar Ministerie altijd overvraagt en omdat verdachte van een half jaar langer in de gevangenis niets zou leren.

Zaak 5 (de vrouw met keukenmes en schaar)

De rechtbank gaf acht maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf, het modaal opgeleide panel drie jaar en het hoogopgeleide panel zes maanden.

De verschillen kunnen gedeeltelijk worden begrepen uit verschillen in de bewezenverklaringen, maar er zijn ook andere argumenten.

- Voor de rechtbank golden als verzachtende omstandigheden dat de slachtoffers zelf niet geheel onschuldig waren, dat verdachte al drie maanden in voorarrest had gezeten en dat de slachtoffers ook zelf niet om gevangenisstraf hadden gevraagd.
- Het modaal opgeleide panel redeneerde echter dat poging tot doodslag wel een heel ernstig delict is, dat verdachte radicaal moet veranderen, dat dit in minder dan drie jaar niet zal gebeuren en dat de kans op recidive heel groot was omdat verdachte's optreden in de loop van de tijd steeds gewelddadiger werd.
- Het hoogopgeleide panel deelde deze argumenten, maar vond dat de onvoorwaardelijke gevangenisstraf vooral nodig was zolang verdachte nog niet in therapie was. Na een periode van zes maanden zou de therapie moeten werken en had gevangenisstraf dus geen doel meer.

Zaak 7 (inrijden op politieman)

De rechtbank gaf zes maanden onvoorwaardelijke ontzegging, het modaal opgeleide panel zes maanden waarvan drie voorwaardelijk en het hoogopgeleide panel 12 maanden waarvan zes voorwaardelijk.

- De rechtbank telde als verzwarende factoren dat het slachtoffer een opsporingsambtenaar was en dat verdachte zijn auto als wapen gebruikte. De ontzegging is puur als straf bedoeld; een voorwaardelijke ontzegging was niet nodig omdat de recidivekans volgens de reclassering laag was.
- Het modaal opgeleide panel wilde verdachte niet te veel in zijn werk schaden en gaf hem daarom veel minder onvoorwaardelijke ontzegging dan de twaalf maanden die waren geëist. Daarnaast meende het panel dat verdachte nog wel degelijk iets moest leren en dat daarom een voorwaardelijke ontzegging heel goed zou helpen; vooral nadat hij eerst had ondervonden hoe lastig het is om geen auto te hebben.
- Het hoogopgeleide panel gebruikte soortgelijke argumenten als het modaal opgeleide panel, maar ging uit van de eis en verdeelde die in twee gelijke gedeelten. Het was hun oordeel dat zes maanden ontzegging geen schade voor verdachte's bedrijf zou opleveren, omdat dit op de zitting was gezegd.

Zaak 9 (de stalkende ex)

De rechtbank gaf acht en een halve maand onvoorwaardelijke gevangenisstraf, het modaal opgeleide panel negen maanden, en het hoogopgeleide panel viereneenhalf. Het verschil is in belangrijke mate bepaald door de omgang met de tenuitvoerlegging van een vorige straf.

- De rechtbank nam de eis van de officier over om de helft hiervan, zijnde vier en een halve maand, in de straf op te nemen. Een argument om maar de helft uit te voeren was dat het eigenlijk om dezelfde feiten ging. Het belangrijkste argument voor de overige vier maanden onvoorwaardelijke straf was dat bedreiging een zeer ernstig delict is.
- Het modaal opgeleide panel, dat tot vrijwel dezelfde straf kwam, wilde de gehele tenuitvoerlegging van negen maanden realiseren. De nieuwe feiten vonden zij niet ernstig

genoeg voor een onvoorwaardelijke straf, vooral niet omdat het slachtoffer evenzeer schuld trof.

- Het hoogopgeleide panel wilde de verdachte zo kort mogelijk in de gevangenis houden, ongeacht de nog lopende voorwaardelijke straf. Het belangrijkste doel voor gevangenisstraf was om verdachte te dwingen snel met therapie te beginnen; twee weken na de start van de therapie zou de detentie moeten worden beëindigd. Om alles te versnellen wilde het panel onmiddellijk uitspraak doen.

Uit deze korte beschrijvingen wordt duidelijk dat de redeneringen ver uit elkaar kunnen liggen, zelfs al hebben de panels ongeveer dezelfde doelen. De verschillen worden deels veroorzaakt door wat er bewezen wordt verklaard, maar zeker ook door een aantal subjectieve inschattingen. Dat betreft dan zaken als de mate waarin een voorwaardelijke straf herhaling kan voorkomen, de functie en effectiviteit van werk- en leerstraffen, de doelmatigheid van therapie en andere hulpverlening, en de mate waarin aan slachtoffers genoegdoening moet worden gegeven. Het gaat hierbij niet zozeer om algemene opvattingen over die aspecten, maar vooral om hoe die aspecten gewogen worden met betrekking tot de individuen die bij de zaak waren betrokken. Rechters zowel als leken geven vooral psychologische oordelen over hoe het gedrag van betrokkenen is ontstaan en hoe dit gedrag het meest succesvol is te sturen. Dergelijk oordelen zijn onvermijdelijk, en misstaan niemand. Uit de discipline van de psychologie moet echter worden afgeleid dat zulke oordelen zelfs met de meest geavanceerde wetenschappelijke methoden onbetrouwbaar zijn. Met onbetrouwbaar wordt bedoeld dat verschillende beoordelaars tot verschillende conclusies kunnen komen, zelfs als zij identieke onderzoeksmethoden gebruiken. Het gevolg moet dus wel zijn dat panels die over dezelfde zaak beslissen tot verschillende oordelen komen, zelfs als daar geen systematische verschillen in denkwijze aan ten grondslag liggen.

Het belangrijke aandeel van subjectieve overwegingen weerspiegelt in zekere mate de eerder gedane constatering dat straftoemeting maar in beperkte mate een kwestie van logische deductie is. De wet geeft aan de rechter zeer ruime marges tussen minimum en maximum straffen, waaruit op grond van uiteenlopende en vaak strijdige argumenten gekozen moet worden. Om dit keuzeproces niet al te arbitrair te maken, zijn er binnen de rechtspraak oriëntatiepunten gedefinieerd. In de negen zaken binnen dit onderzoek speelden deze oriëntatiepunten echter een ondergeschikte rol. De reden hiervoor lijkt te zijn dat de specifieke omstandigheden in deze zaken het denken van de rechters zozeer beheersten, dat de oriëntatiepunten daardoor niet goed waren toe te passen. In het denken van de leken speelden de oriëntatiepunten natuurlijk geen enkele rol.

7.2 Onbekende ankers

Zoals reeds opgemerkt in hoofdstuk 6 is ongeveer 30% van de ankers gekwalificeerd als 'onbekend'. Voorbeelden zijn:

Zaak 1 (de roekeloze vrachtwagenchauffeur)

De rechtbank gaf een hoge voorwaardelijke gevangenisstraf, omdat het hof er waarschijnlijk toch nog wat vanaf zou doen.

Was het dan zeker dat verdachte in beroep zou gaan, of dat het hof dit inderdaad lager zou straffen? Zouden de oordelen van een rechtbank niet zelfstandig moeten worden gemotiveerd, zonder verwijzing naar het mogelijke oordeel van het hof?

Zaak 2 (de inhalende en doorrijdende automobilist)

Volgens de rechtbank trof de geëiste twee jaar ontzegging van de rijbevoegdheid verdachte te veel in zijn werk; één jaar was wel aanvaardbaar. Waarom was de rechtbank daar zo zeker van? Het hoogopgeleide panel verwachtte juist dat

verdachte zijn baan zou verliezen bij elke onvoorwaardelijke ontzegging. Voor die opvatting was er overigens ook geen controleerbaar anker.

Zaak 3 (de onnodig remmende automobiliste)

Volgens het modaal opgeleide panel vereiste de poging tot toebrengen van lichamelijk letsel een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 18 maanden.

Waarom? De rechtbank gaf in het geheel geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor hetzelfde delict. Het modaal opgeleide panel zei eveneens dat het delict te ernstig was om een gedeelte van de gevangenisstraf om te zetten in een taakstraf. De rechter vond dat niet; die besloot tot een maximale straf van vier maanden, waarvan één maand voorwaardelijk en drie omgezet in taakstraf. Dit oordeel was evenmin duidelijk verankerd: waarom was een totaal van vier maanden genoeg?

Zaak 4 (aanranding door werkgever)

Het modaal opgeleide panel vond dat verdachte teveel nadeel had van de wraakzucht van het slachtoffer. Het hoogopgeleide panel vond dat dezelfde verdachte al genoeg was gestraft doordat hij een jaar onder de verdenking van aanranding moest leven. Beide overwegingen behoeven nadere onderbouwing, aangezien de beide panels verdachte schuldig verklaarden. Hoe kon hij te veel hebben geleden onder de wraakzucht van zijn slachtoffer als die wraakzucht niet onredelijk was? En waarom was het een strafverlichtende factor dat hij werd verdacht van wat hij volgens het panel ook werkelijk had misdaan?

Zaak 5 (de vrouw met keukenmes en schaar)

De rechtbank meende dat het een slecht signaal is aan de samenleving als verdachte, die al drie maanden in voorarrest had gezeten, op de dag van de uitspraak zou vrijkomen.

Waarom zou dat een reden zijn om hem een langere straf te geven? Hangt de straf op die manier niet af van de snelheid waarmee de gerechten werken?

Zaak 6 (aanranding van patiënte)

Het hoogopgeleide panel dacht dat het een goed signaal naar de samenleving zou zijn als er een langere proeftijd wordt ingesteld dan het OM had geëist.

Waarom is dit een goed signaal? In veel andere zaken gaven de panels juist lagere straffen dan het Openbaar Ministerie eiste. Is het idee soms dat hoe zwaarder de straf, hoe beter het signaal naar de samenleving?

Hetzelfde panel meende dat een behoorlijke straf was verdiend, aangezien verdachte op de zitting geen berouw toonde.

Vergeeten werd daarbij dat verdachte de aanranding consequent heeft ontkend; hoe kan hij dan berouw tonen? Staat er op deze manier een extra straf op ontkennen?

Zaak 7 (inrijden op politieman)

De rechtbank meende dat een voorwaardelijke gevangenisstraf een positief effect zal hebben op verdachte's vrienden.

Waarom zou dat zo zijn? Moest de rechtbank die vrienden dan niet eerst beter leren kennen? Er waren nogal wat panels die meenden dat een voorwaardelijke straf op sommige personen geen enkel effect heeft. En was een dergelijk leereffect nodig? Waren die vrienden dan wegpiraten?

Zaak 8 (verkrachting na relatie)

Het modaal opgeleide panel wilde naast een fikse onvoorwaardelijke gevangenisstraf ook een voorwaardelijke straf opleggen om de verdachte in de gelegenheid te stellen te bewijzen dat het een eenmalige fout was.

Volgt uit deze redenering niet dat je alle *first offenders* extra voorwaardelijke straffen moet opleggen? En kan je zonder voorwaardelijke straf niet even goed bewijzen dat het een eenmalige fout was?

Zaak 9 (de stalkende ex)

Het modaal opgeleide panel vond dat verdachte de helft van de maximale gevangenisstraf had verdiend.

Waarom de helft? De rechter en het hoogopgeleide panel kwamen tot veel lagere proporties. *Het hoogopgeleide panel was ervan overtuigd dat twee weken intensieve behandeling de kans op recidive voldoende zou verminderen.* Het geloof in de effectiviteit van psychotherapie wordt niet door de praktijkervaring ondersteund.

Deze opsomming bestaat natuurlijk maar uit enkele voorbeelden van de in totaal 173 onbekende ankers. Aangezien het gaat om een slecht rubriceerbaar verschijnsel, is het vrijwel ondoenlijk om enige systematische trend te ontdekken. En omdat er nauwelijks een systematisch verschil bestaat tussen de hoogte van de straffen die de drie soorten panels hebben uitgedeeld, zou een eventueel systematisch verschil in het gebruik van onbekende ankers op dat punt ook geen relevante inzichten kunnen verschaffen.

Het voorkomen van onbekende ankers is begrijpelijk wanneer men zich realiseert dat de discussies geen logische lijn volgen, zoals die uiteindelijk in de formele verankeringsstructuren zichtbaar wordt. Veelal lopen de argumenten door elkaar, waarbij soms geheel verschillende onderwerpen vrijwel tegelijk behandeld worden. Niet alle argumenten die uiteindelijk door het gehele panel worden overgenomen, zijn systematisch en kritisch door de panels onderzocht. Het is zelfs denkbaar dat de drie leden een argument op geheel verschillende gronden aanvaarden, zodat een overeenstemming over het argument gemakkelijker is te bereiken dan overeenstemming over het onderliggende anker.

Het lijkt daarom onvermijdelijk dat sommige argumenten ten grondslag liggen aan de straftoemeting, maar zonder een expliciete verankering. Het is niet gezegd dat straftoemeting daardoor minder rechtvaardig zou worden. Men zou echter wel kunnen stellen dat onbekende ankers soms tamelijk verrassend uitpakken; het OM en de verdediging zouden mogelijk hun argumentatie hebben aangepast wanneer zij zich bewust waren

geweest van de ankers die in een later stadium door de panels zijn gekozen. In die zin is er toch een reden om het gebruik van onbekende ankers te minimaliseren. Dat kan echter alleen wanneer aan rechtscolleges wordt gevraagd om hun besluiten op een meer analytische manier te motiveren.

7.3 Redenen om de strafeis niet te volgen

In 18 gevallen achtten de panels de zwaarste versie van de tenlastelegging bewezen. In 15 van deze 18 gevallen werd de strafeis echter niet gevolgd. Wat waren hiervoor de argumenten?

In negen van deze gevallen meenden de panels dat de geëiste straffen te veel *schade* aanrichtten, voor het werk van de veroordeelden, of voor anderen. In zeven gevallen meenden de panels dat de geëiste straf *niet effectief* was, bijvoorbeeld omdat er niets van wordt geleerd of omdat hetzelfde doel beter met een andere straf kon worden bereikt. In zes gevallen meenden de panels dat er *verzachtende omstandigheden* in aanmerking moesten worden genomen, zoals dat de slachtoffers ook schuld hadden aan het gebeurde, of dat de verdachte een blanco strafblad had. In zes gevallen formuleerden de panels dat ze de eis ook los van andere overwegingen *te hoog* vonden. In slechts één geval meende het panel dat het Openbaar Ministerie altijd overvraagt. Het totaal van deze frequenties telt op tot meer dan 15, omdat er vaak meerdere argumenten worden gegeven om van de strafeis af te wijken.

Bij vrijwel al deze overwegingen speelt het een rol dat de straf door de panels niet wordt gezien als een retributie die verdiend is, los van wat daar de gevolgen van zijn. De gevolgen zijn juist essentieel, zowel in de zin van de doelen die met een straf kunnen worden bereikt, als de ongewenste neveneffecten die moeten worden vermeden.

7.4 Juridisch gehalte van de discussies

In de inleiding is de vraag gesteld of het typische karakter van een juridische redenering zal ontbreken in de discussies van lekenpanels, doordat zij daarin nu eenmaal minder zijn geschoold. Tevens is in hoofdstuk 7 al geschetst dat straftoemeting niet uitsluitend op strikt juridische gronden kan geschieden omdat die voor een deel moet berusten op subjectieve beoordelingen van personen en de achtergronden van hun gedragingen. De vraag is dus of de transcripties toch enig onderscheid laten zien tussen lekenpanels en rechters, met betrekking tot het juridische gehalte van hun discussies over straftoemeting.

Ten eerste moet hierover worden opgemerkt dat de discussies over bewezenverklaring en straftoemeting niet altijd strikt gescheiden verliepen. Bij de lekenpanels was dit verschijnsel meer geprononceerd, omdat men het soms zeer oneens was over de bewezenverklaring, en dit probeerde op te lossen door eerst te beslissen over de strafmaat. De redenering was dan ongeveer: 'als je dan niet vindt dat verdachte zich aan overtreding van artikel X heeft schuldig gemaakt, wil je hem dan ook echt zonder straf laten weggaan?' Als deze consequentie dan niet werd getrokken, was de conclusie dat verdachte dus wel degelijk aan iets schuldig was en werd de bewezenverklaring niet of pas veel later weer, aan de orde gesteld.

Dit lijkt vreemd, maar is beter te begrijpen wanneer men zich realiseert dat de lekenpanels straftoemeting niet zozeer zagen als een toevoeging van leed die de veroordeelde als retributie moet ondergaan, maar eerder als een middel om een doel te bereiken. Dat doel was meestal de beïnvloeding van het toekomstige gedrag van verdachte. Daardoor was de relatie met de bewezenverklaring minder stringent. Het ging om wat verdachte in feite had gedaan, niet onder welk artikel dat valt. De vraag naar de maximumstraf, die natuurlijk wel afhangt van het specifieke artikel

dat is overtreden, werd dan ook door slechts twee van de 17 lekenpanels gesteld (één lekenpanel concludeerde tot vrijspraak). Het maakt niet uit of het gedrag wordt gekwalificeerd als poging tot doodslag, poging tot mishandeling, bedreiging, of alleen maar onvoorzichtig rijden; waar het werkelijk om gaat, is dat verdachte zich heeft gedragen als een wegpiraat. De vraag is hoe je hem en anderen daarvan in de toekomst kan weerhouden.

Een tweede factor is dat de leken moeite hadden met een aantal klassieke juridische begrippen. Zij verwarden verdachte en dader, eis en vonnis, voorwaardelijke en onvoorwaardelijke straf, voorwaardelijke straf en proeftijd, werkstraf en leerstraf. Zij begrepen soms niet dat je geen proeftijd kan opleggen zonder dat een voorwaardelijke straf wordt geformuleerd, dat je geen levenslange proeftijd kan geven, of dat de proeftijd pas ingaat wanneer de onvoorwaardelijke straf is uitgediend. Zij dachten soms dat je kan straffen zowel voor het primair tenlastegelegde als voor het subsidiair tenlastegelegde. Op dit punt verschilden de hoogopgeleide panels en de modaal opgeleide panels niet van elkaar. Er lijkt dan ook behoefte te bestaan aan een veel duidelijker voorlichting over eenvoudige begrippen uit het strafrecht, waarmee iedere burger te maken krijgt. Het is niet denkbeeldig dat leken in het dagelijkse leven opinies uiten over oordelen van rechters, zonder dat zij begrijpen wat de verschillende termen betekenen.

Discussie en conclusies

1.

De hoofdvraag van het onderzoek was of leken verschillend – en dan met name: zwaarder – straffen dan rechters, wanneer zij beschikken over precies dezelfde informatie als rechters – dat wil zeggen over het dossier en over de informatie die uit de zitting naar voren komt – en wanneer zij gedwongen worden om in panels van drie leden tot een gemeenschappelijk oordeel te komen. Het antwoord op die vraag is: nee, *leken straffen ongeveer even zwaar* als rechters.

Maar dit antwoord moet wel worden gekwalificeerd: leken achtten op grond van de beschikbare informatie méér bewezen dan rechters. Dit resulteerde in minder vrijspraken voor gehele tenlasteleggingen of onderdelen daarvan en ook in het feit dat het primair tenlastegelegde vaker bewezen werd geacht dan het lichtere, subsidiair tenlastegelegde. Wanneer dan toch de straffen niet hoger uitvallen moet men logischerwijs concluderen dat leken *per bewezen verklaard delict iets minder zwaar* straffen dan rechters.

2.

Er zijn twee typen lekenpanels gebruikt: panels met modaal opgeleide leken en panels met hoogopgeleide leken. De hoofdvraag wordt voor deze beide typen panels niet verschillend beantwoord. Opleidingsniveau heeft dus maar weinig invloed op het oordeel in strafzaken. Er zijn wel kleine verschillen gevonden tussen beide typen panels.

3.

De formele analyses van de verankeringsstructuren die ten grondslag liggen aan de *bewijsbeslissingen* laten zien dat de redeneringen van leken *even complex* zijn als de redeneringen van rechters. Leken en rechters gebruiken evenveel ankers en maken evenveel stappen tussen beslissing en verankering. Wel laten deze analyses zien dat

leken vaker dan rechters gebruik maken van *onveilige* ankers.

Het aantal ankers dat per bewijsbeslissing wordt gebruikt, is gemiddeld dertig. De rechters zaten precies op dit gemiddelde, de modaal opgeleide panels zaten er iets onder, de hoogopgeleide panels zaten er iets erboven. Het aantal tussenstappen bedroeg gemiddeld 2,6; de verschillen tussen de drie typen panels zijn verwaarloosbaar. Het aantal onveilige ankers in de bewijsbeslissingen bedroeg over de negen zaken 22 voor de rechters, 43 voor de modaal opgeleide panels, en 47 voor de hoogopgeleide panels.

4.

De formele analyses van de verankeringsstructuren die ten grondslag liggen aan de *straftoemetingen* laten zien dat ook hier de redeneringen van *leken even complex* zijn als de redeneringen van rechters: zij gebruiken evenveel ankers en evenveel tussenstappen. Leken gebruikten voor de straftoemetingen *evenveel onveilige ankers* als rechters.

Een probleem bij deze gegevens is dat de zaken met vrijspraak geen redenering over straftoemeting hebben opgeleverd, waardoor er verschillende aantallen observaties per type panel zijn: zes zaken voor rechters, acht zaken voor modaal opgeleide panels en negen zaken voor de hoogopgeleide panels. Daarom zijn de volgende kwantitatieve gegevens berekend over de zes zaken waarin alle drie typen panels een veroordeling uitspraken.

Het aantal ankers dat per straftoemeting wordt gebruikt was gemiddeld 32. De rechters en modaal opgeleide panels zaten daar met 29, respectievelijk 31 iets onder, de hoogopgeleide panels zaten er met 36 iets boven. Het aantal tussenstappen bedroeg gemiddeld 1,8;

1,9 voor rechters en hoogopgeleide panels 1,6 voor de modaal opgeleide panels. Deze verschillen waren verwaarloosbaar.

Het aantal onveilige ankers bedroeg over de zes zaken gemiddeld acht; zeven voor de rechters, acht voor de modaal opgeleide panels en negen voor de hoogopgeleide panels.

Een opvallende uitkomst is dat de lekenpanels vaker verankerden aan de doelen van strafoplegging: gemiddeld acht maal per zaak voor rechters, tien maal voor modaal opgeleide panels en 12 maal voor de hoogopgeleide panels. De belangrijkste doelen waren voorkoming van recidive en het niet onnodig beschadigen van de veroordeelde.

5.

De *bewijsbeslissingen* werden met ongeveer *evenveel ankers* verbonden als de *straftoemetingen*: gemiddeld 30 en 32 ankers.

Het aantal *tussenstappen* was *groter* voor *bewijsbeslissingen*: 2.6 tegen 1.8 voor *straftoemetingen*. Daardoor is ook de complexiteit, gedefinieerd door het totaal aantal tussenstappen per verankeringsstructuur, verschillend: voor de zes zaken waarin er een veroordelend vonnis is uitgesproken was dat 82 tussenstappen voor bewijsbeslissingen en 57 tussenstappen voor straftoemetingen. Het verschil lijkt aanzienlijk, maar geldt niet voor alle zaken: in zaak 1 (*de roekeloze vrachtwagenchauffeur*) en zaak 9 (*de stalkende ex*) was er voor de straftoemetingen aanzienlijk meer verankering nodig dan voor de bewijsbeslissing.

6.

Er is in deze studie *niet gekeken naar de motiveringen* in de 27 vonnissen. De reden is dat de vonnissen van de lekenpanels zich door hun meestal geringe gearticuleerdheid daartoe niet leenden. De rechtbankvonnissen kunnen wel vergeleken worden met de redeneringen tijdens het raadkameren, maar een dergelijke analyse past niet binnen de vraagstelling van dit onderzoek. Het zou echter wel van belang zijn om in een aparte studie de argumenten in de verankerings-

structuren te vergelijken met de selectie van argumenten die uiteindelijk in de vonnissen terecht komt.

7.

Er is enige kritiek mogelijk op het *relatief kleine aantal* zaken dat in dit onderzoek was betrokken: negen zaken, waarvan er voor de vergelijking van straftoemeting strikt genomen slechts zes overbleven. Maar die kritiek geldt zeker niet de *variabiliteit* die door het verschil tussen zaken is opgetreden: alle tabellen laten juist majeure verschillen tussen zaken zien. Aangezien bij de statistische toetsingen steeds verschillen tussen zaken als variantiebron zijn gekozen, en aangezien een eenvoudige statistische regel zegt dat variantie *afneemt* naarmate het aantal observaties toeneemt, kan juist gesteld worden dat conclusies op grond van de statistische toetsingen door het beperkte aantal zaken *conservatief* zijn. Dat wil zeggen dat ze eerder aan de veilige kant dan aan de gewaagde kant zijn. Daarnaast moet worden gezegd dat het aantal meetgegevens, uitgedrukt in stappen in de redeneringen, absoluut niet klein was: in totaal zijn meer dan 3100 tussenstappen in de analyses opgenomen. Voor een studie waarin niet alleen de straftoemetingen, maar ook alle stappen in de daar onder liggende redeneringen worden bestudeerd, is een dergelijke omvang al gauw het maximaal haalbare. Een vervolgstudie waarin aanzienlijk meer zaken betrokken worden, zou zich dan ook moeten beperken tot de globale uitkomsten, zoals lengte van de straffen en de motivering van de vonnissen.

8.

Er is enig voorbehoud gemaakt met betrekking tot de representativiteit van de geselecteerde leken voor de gehele Nederlandse bevolking. Dit had gedeeltelijk te maken met het feit dat het door TNS-NIPO gebruikte provinciale Utrechtse panel van respondenten, waaruit onze leken zijn gekozen, niet helemaal vergelijkbaar is met het landelijke panel.

Achteraf, op grond van de gepresenteerde resultaten, moet dit probleem als gering worden beoordeeld. De reden is dat de verschillen tussen de twee lekenpanels over het algemeen klein waren. Wanneer een fundamentele factor zoals opleidingsniveau geen invloed blijkt te hebben op de wijze van redeneren over bewijs en straftoemeting, moet worden verwacht dat een selectie van leken uit een landelijk panel, in plaats van een provinciaal panel, daaraan weinig zal veranderen.

Bijlage 1

Organisatorische aspecten van het onderzoek

De selectie van zaken

Bij de start van het onderzoek leek het vinden van negen geschikte zaken voor het onderzoek een betrekkelijk eenvoudige opdracht. Naar gelang het onderzoek vorderde, bleek die aanname onterecht. Waar liep het onderzoeksteam zoal tegenaan?

Vooraf waren gedetailleerde criteria voor de te selecteren zaken besproken. Vanzelfsprekend moest het gaan om zaken die in één ochtend door de leken te bestuderen waren en die in maximaal twee uur tijd op zitting behandeld konden worden. Daarnaast moesten de zaken niet zo eenvoudig zijn dat er niets te raadkameren viel. Ook mochten ze geen moeilijke juridische punten bevatten, die voor leken volstrekt onnavolgbaar waren. De zaken die voor het onderzoek in aanmerking leken te komen waren met name vermogensdelicten, geweldsdelicten en ernstige verkeersongelukken (art. 6 WVV-zaken).

De projectsecretaris beoordeelde, vaak na overleg met de andere leden van het onderzoeksteam, of een zaak op een onderzoekszitting kon worden aangebracht. De intentie was dat het parket in samenwerking met het Centraal Appointeringsbureau (kortweg CAB) van de rechtbank potentiële zaken aan zou dragen bij de projectsecretaris. In het begin van het onderzoek gebeurde dit op (te) kleine schaal. De coördinatie en afstemming zijn in de loop van het project aanzienlijk beter geworden. De spoeling was in het begin dun en daardoor moesten er met enige regelmaat toch concessies worden gedaan. Met alle risico's van dien, want vaak had dat tot gevolg dat op voorhand al besloten moest worden dat een zaak niet door kon gaan of op zitting moest worden aangehouden. In het laatste geval was er niets meer aan te doen. In het eerste geval werd altijd

nog geprobeerd een andere zaak te selecteren. Uiteraard kwam dan de problematiek van de betekening om de hoek kijken. Gezegd moet worden dat alle procespartijen heel welwillend waren en dat dit niet het grootste obstakel was. Om zo'n zaak versneld op zitting te kunnen zetten is vaak meer nodig dan alleen een verklaring van verdachte dat hij akkoord is met een te late betekening van de dagvaarding. Bij grotere obstakels valt te denken aan de reclassering die vaart moet maken achter het opstellen van een rapportage of een (lastig traceerbare) getuige die nog moet worden opgeroepen op een zeer korte termijn.

In de praktijk waren er nogal wat problemen waardoor een zaak als ongeschikt moest worden beoordeeld. Enkele voorbeelden zijn zaken waarin:

- een ISD maatregel werd geëist;
- een ontnemingsvordering aan de orde was;
- economische delicten aan de orde waren;
- op voorhand werd geschat dat een vrijspraak zou volgen;
- het om een minderjarige verdachte ging;
- er een medeverdachte tegelijk stond geïnterviewd.

Al zulk soort zaken werden vanwege de complexiteit ongeschikt geacht voor een afdoening door leken in beperkte tijd.

De lekenpanels

Aan de hand van lijsten van het NIPO werden de leken telefonisch benaderd door de projectsecretaris. Nadat de benaderde personen hadden toegezegd dat ze aan het project wilden deelnemen, ontvingen zij een bevestigingsbrief met alle benodigde informatie. Daarbij zat een aanvraagformulier voor de Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG). Deze verklaring diende uiterlijk vier weken van tevoren aangevraagd

te worden anders was deze niet op tijd binnen om iemand op de zittingsdag te kunnen beëdigden.

Het komt voor dat leken op de zittingsdag wegens ziekte niet aanwezig zijn, of soms ook zonder opgaaf van redenen en zonder zich af te melden. Er moeten dan nieuwe zittingsdagen gepland worden. Dit zou te ondervangen zijn door reserveleken op te roepen. Dit is in het kader van het project niet gebeurd. Reeds nu liepen we tegen een limiet ten aanzien van de beschikbaarheid van leken aan.

Deze ervaringen met lekenpanels hoort men ook uit landen waar juryrechtspraak geïncorporeerd is in het reguliere systeem.

Overige praktische aspecten

Roostertechnisch is het moeilijk om rechters, officieren van justitie en griffiers op een losse zaak in te roosteren bovenop hun al drukbezette agenda's. Ook overige praktische zaken zoals zittingszalen, bodes en kamers waar door de leken kon worden geraadkamerd, moesten tijdig worden geregeld. Daarnaast moest er speciale opnameapparatuur worden aangeschaft om het raadkammeren van de panels en de rechtbank te kunnen opnemen.

De zitting

De duur van de zitting is een onbeïnvloedbaar aspect te noemen. Tijdens sommige zaken, die op het eerste gezicht binnen de geschatte behandelduur lijken te blijven, kunnen onvoorzienbare incidenten plaatsvinden, waardoor een en ander uitloopt. Er blijft dan onvoldoende tijd over om te raadkammeren. Het vinden van een ander moment waarop de lekenpanels weer bij elkaar konden komen was lastig. Bovendien rees telkens weer de vraag of het wel gewenst was. Het risico van beïnvloeding door derden ligt in een dergelijk geval ondanks alle afspraken op de loer.

Verder blijft men natuurlijk ook altijd afhankelijk van het feit of bijvoorbeeld een opgeroepen getuige of tolk wel komt opdagen, het dossier

wel compleet is en of de rapportage gereed is. Strafzaken worden nu eenmaal met grote regelmaat om dit soort redenen aangehouden. Deze problematiek deed zich veel meer voelen door de complexiteit die bij een onderzoekszitting sowieso aan de orde is. Extra inspanningen die zijn geleverd - juist ingeval van een benodigde tolk, ontbrekende stukken etc - om de zaak toch door te kunnen laten gaan, heeft veel druk gelegd op de rechtbankorganisatie. Zo heeft de rechtbank bijvoorbeeld zorggedragen voor een reclasseringsambtenaar op zitting (wegens het ontbreken van een schriftelijke rapportage), een zaak met spoed ingepland op de raadkamer (teneinde een betekeningproblematiek te ondervangen) en een niet tijdig ingestuurde psychologische rapportage achterhaald. Vooral het opvangen van dergelijke problemen heeft veel tijd en inzet gekost, maar heeft uiteindelijk een zeer bevredigend resultaat opgeleverd. Het heeft ons evenwel doen beseffen dat het onderhavige project veel van een sector eist.

Bijlage 2

Beschrijving van de lekendeelnemers

1. Werving en selectie van deelnemers

Aan het onderzoek naar de kwaliteit van het strafrechtelijke oordeel hebben in totaal 54 leken deelgenomen: 18 panels van elk drie personen die in totaal negen zaken bijwoonden. Uit praktische overwegingen, in het bijzonder die van een geringe reisafstand tot de rechtbank, waren de panelleden gekozen uit de 1027 respondenten die (als lid van het TNS-NIPO internetpanel) hadden deelgenomen aan een enquête die TNS-NIPO in opdracht van de Raad voor de rechtspraak in de loop van 2006 in de provincie Utrecht drie maal heeft gehouden.

Die enquête bestond uit twee onderdelen. Het eerste onderdeel bevatte vragen en stellingen over de strafrechtspraak en was bedoeld om daarmee inzicht te krijgen in zowel de meningen van de respondenten over het strafklimaat als hun houding tegenover de (straf)rechtspraak. Dit deel van de enquête was identiek aan de enquête die in het najaar van 2004 in opdracht van De Keijser e.a. (2006) in het kader van hun onderzoek naar het oordeel van de Nederlandse bevolking over de strafrechtspraak eveneens door TNS-NIPO was uitgevoerd.

Het tweede deel van de enquête bestond uit vragen naar de bereidheid van de respondenten om deel te nemen aan een door de rechtbank Utrecht georganiseerd onderzoek. Daarvoor moest men (tegen een financiële vergoeding) een gehele dag beschikbaar zijn.¹ Gegeven het feit dat de ondervraagden allen lid waren van het TNS-NIPO Internetpanel, waren van elke ondervraagde ook een aantal achtergrondkenmerken – zoals geslacht, leeftijd en opleiding – bekend. De lijsten met namen, telefoonnummers en/of emailadressen van bereidwillige respondenten zijn aan de

projectleider bij de rechtbank te Utrecht verstrekt. Deze heeft vervolgens naar bevind van zaken personen benaderd en uiteindelijk in een bepaald panel ingedeeld.

Gezien de opzet en het doel van het experiment is aan TNS-NIPO gevraagd om op basis van de deelnemers aan het internetpanel uit de provincie Utrecht een lijst van personen te maken die bereid waren aan de panels deel te nemen en die qua leeftijdsverdeling als groep representatief waren voor dat Utrechtse internetpanel. Na de selectie van de panelleden is deze groep in tweeën gesplitst op basis van de hoogte van de gevolgde (al dan niet voltooide) opleiding.² Dit werd gedaan omdat de hoogte van de gevolgde opleiding van belang werd geacht bij het verklaren van verschillen (in redenering en in straftoemeting) tussen leken en professionele rechters. Om met deze mogelijkheid rekening te houden, is daarom gekozen voor het vormen van naar opleiding homogeen samengestelde lekenpanels. Het niveau van de opleiding gaf in dit verband wat hoofdbrekens. Wanneer we de contrasten tussen de panels zo duidelijk zouden willen hebben, zouden we kiezen voor een panel van personen met een lagere beroepsopleiding versus een panel van academisch geschoolden. Tegelijkertijd werd het voor het welslagen van dit experiment van belang geacht dat het opleidingsniveau van de deelnemers aan het experiment voldoende hoog was om de behandeling van de strafzaken goed te kunnen volgen. Het experiment was immers in eerste instantie gericht op het verschil in redeneren en toemeten van straf tussen rechters en leken. Bijgevolg werd het beter geacht om een panel van academisch geschoolden te vergelijken met een panel van mensen die MAVO of MBO als hoogst gevolgde opleiding hadden.

1 Juist vanwege die beschikbaarheid is de enquête drie maal in de loop van het jaar uitgevoerd. Op die wijze kon de respondent worden gevraagd of deze op een voor hem/haar te overziende termijn tijd had. Ook is uiteraard gevraagd of TNS-NIPO hun naam in dat geval aan de rechtbank mocht doorgeven.

2 Omdat deze tussen haakjes gestelde toevoeging het lezen niet bepaald gemakkelijker maakt, spreken we eenvoudigweg over de hoogste gevolgde opleiding. Dat betekent niet dat die voltooid is.

De beschikbaarheid van vrijwilligers goode echter roet in het eten. Het bleek in de praktijk niet eenvoudig om de panels op de daartoe aangewezen zittingsdagen gevuld te krijgen. Vooral de afwezigheid van de beoogde panelleden van de panels gedurende vakantieperiodes speelde daarbij parten. Het als gevolg hiervan ontstane tekort aan panelleden is op twee manieren opgelost. Aangezien de vulling van de panels met het oog op het doel van het onderzoek van groter belang werd geacht dan het strikt vasthouden aan de opleidingseis, is in de eerste plaats de opleidingseis versoepeld. Daardoor hebben uiteindelijk vijf respondenten met een LBO-opleiding deel uitgemaakt van het MAVO-MBO-panel. Daarnaast hebben zes personen met een HBO of een WO-kandidaatsopleiding deel uitgemaakt van het WO-panel.

Dit alles betekent een zekere 'vervaging' van het onderscheid naar opleidingsniveau. Daarom spreken we voortaan van een *hoog-opgeleid* panel versus een *modaal-opgeleid* panel. Onderstaand overzicht geeft de uiteindelijke samenstelling van de panels in elk van de afzonderlijke zaken weer.

Dit overzicht geeft in een aantal gevallen een vraagteken te zien. Dit vraagteken wijst op een ander fenomeen, namelijk dat in vier gevallen het deelnemende panellid iemand anders was dan het geïnterviewde internetpanellid.

In één geval was de reden voor de 'persoonsverwisseling' duidelijk: vanwege ziekte meldde zich op het laatste moment een panellid af en werd diens plaats ingenomen door een medewerker van de rechtbank.

Het gaat daarbij in drie gevallen om partners of huisgenoten van degene op wiens naam de enquête was verzonden en dus was geregistreerd. De vermoedelijke oorzaak daarvan is de mogelijkheid dat in de periodiek verzonden internet-enquêtes onderdelen zaten die naar het oordeel van de geregistreerde juist interessant waren voor de partner of huisgenoot. Die vulde dat onderdeel (onder de naam van andere partner) in en deed vervolgens mee aan het onderzoek. Bij een puur via internet verlopend onderzoek blijft een dergelijke persoonsverwisseling onopgemerkt, maar bij het in den lijve meewerken aan een onderzoek als het onderhavige ontstaat dan enige verwarring. Een en ander betekent dat

Zaak	Hoogopgeleide panels	Modaal opgeleide panels
1 De roekeloze vrachtwagenchauffeur	3x WO	2x MAVO, 1x LBO
2 De inhalende en doorrijdende automobilist	3x WO	1x MAVO, 2x MBO
3 De onnodig remmende bestuurster	3x WO	1x MBO, 1x MAVO, 1x ?
4 Aanranding door werkgever	3x WO	2x MBO, 1x LBO
5 De vrouw met keukenmes en schaar	1x WO, 2x HBO	1x MAVO, 2x MBO
6 Aanranding van patiënte	1x HBO, 2x WO	3x MBO
7 Inrijden op politieman	3x HBO	3x LBO
8 Verkrachting na relatie	3x WO	2x MAVO, 1x MBO
9 De stalkende ex	2x WO, 1x ?	1x MBO, 2x ?

van vier deelnemers aan de panels geen achtergrondgegevens af antwoorden op de enquête bekend zijn, c.q. dat de gegevens die bekend zijn niet bij de geregistreerde persoon horen. Zij zijn daarom buiten de onderstaande analyse gehouden.

2. Representativiteit van panels

2.1 De ratio achter de toets op representativiteit

De term representativiteit heeft in de alledaagse discussie vaak een nogal magische betekenis gekregen; alsof het een garantie is voor de betekenis van de bevindingen. Het is daarom goed om hier enkele kanttekeningen te maken bij het woordgebruik in deze context.

Representativiteit verwijst naar een onderzoekscontext waarin men aan de hand van aselechte steekproeven generaliseerbare uitspraken wil doen over de spreiding en de omvang van verschijnselen binnen een populatie. Om er zeker van te zijn dat de respondenten uit de steekproef inderdaad een afspiegeling vormen van de populatie, gaat men aan de hand van relevant geachte kenmerken van deze respondenten na in hoeverre de samenstelling van de steekproef en de populatie verschillen. Wanneer er geen statistisch significant verschil wordt gevonden of wanneer het gevonden verschil gering blijft, wordt de steekproef als een representatie van de populatie beschouwd en kunnen de samenhangen die in de antwoorden van de respondenten worden gevonden geacht worden in diezelfde vorm en mate in de populatie te bestaan.

In een onderzoek als het onderhavige is er mede vanwege de hierboven geschetste werkwijze geen sprake van een aselechte steekproeftrekking. Op zich is dat geen probleem. Het gaat ons hier in essentie om twee vragen: óf er verschil bestaat in de redenering en straftoemeting van leken vergeleken met die van rechters en van hoogopgeleide leken vergeleken met die van lager opgeleide leken. Op de relevant geachte factoren, namelijk functie (wel/geen rechter) en opleidings-

niveau bestaat er variatie en de invloed van deze variatie kan bijgevolg worden onderzocht.

Wel is na vorming van de panels de vraag gerezen of de onderzoekgroep representatief is voor het Utrechtse internetpanel en of het Utrechtse internetpanel op kenmerken en opvattingen gelijk is aan het internetpanel van de Nederlandse bevolking als geheel. Deze vraag is van belang omdat het mogelijk is dat naast de twee genoemde kenmerken er meer kenmerken zouden kunnen bestaan die samenhangen met verschillen tussen mensen in de wijze van redeneren en de mate waarin zij straf toemeten. Wanneer de panelleden ten aanzien van hun achtergrondkenmerken en hun in de enquête gegeven opvattingen een representatieve afspiegeling zouden vormen, zou de invloed van deze kenmerken niet verantwoordelijk kunnen worden geacht voor het eventuele verschil in redeneren en straf toemeten.

In het navolgende onderzoeken we de representativiteit van de panelleden. Enerzijds kijken we naar de sociaal-demografische achtergrondkenmerken, anderzijds geschiedt dat aan de hand van de tijdens de eerdere enquête gegeven opvattingen van de respondenten over het functioneren van de strafrechtspraak in ons land. Het is namelijk niet ondenkbaar dat deze opvattingen een rol hebben gespeeld bij de bereidheid om deel uit te maken van de panels.

2.2 De vergelijkbaarheid van de panels met het Utrechtse internetpanel

Uit de vergelijking van de 50 panelleden met de Utrechtse internetpanelleden met dezelfde opleidingsniveaus komen weinig significante verschillen in achtergrondkenmerken naar voren.³ Er is geen aanwijsbaar statistisch significant verschil in de verdeling over de sociale klassen waartoe de personen behoren en in de verdeling over de twaalf door TNS-NIPO onderscheiden beroepsgroepen, de opleiding, de gezinsgrootte, het aantal uren dat per week wordt gewerkt, het inkomen, de grootte of mate van verstedelijking

3 We hebben ook twee andere vergelijkingen gemaakt; een waarbij we ons beperkt hebben tot 39 panelleden (19 met MAVO/MBO-opleiding en 20 met een WO-opleiding) en een vergelijking met 45 panelleden (waarin de 6 personen met HBO/kandidaats-WO toegevoegd zijn aan het hoog-opgeleide panel). Omdat de uitkomsten nagenoeg niet verschillen van de hier genoemde, blijven deze vergelijkingen verder buiten beschouwing.

van de woonplaats.⁴ Alleen wat de leeftijdsverdeling betreft, is er een statistisch significant verschil: de deelnemers aan het experiment zijn in de categorie 18 tot 34 jaar en 35 tot 54 jaar ondervertegenwoordigd en oververtegenwoordigd in de categorie 55 jaar en ouder. De panels zijn dus wat ouder dan de leden van het Utrechtse internetpanel. Dit hangt wellicht samen met de beschikbaarheidseis die we stelden; ouderen hebben minder dagelijkse verplichtingen en konden dus eenvoudiger participeren.

Er is verder geen aanwijsbaar statistisch significant verschil in de verdeling van de mate van kennis over het functioneren van de strafrechtspraak of de verdeling van de frequentie waarmee de respondent in het verleden bij rechtszaken aanwezig of betrokken is geweest. Ten aanzien van de opvattingen over het functioneren over de strafrechtspraak is er geen statistisch significant verschil in de verdeling van de mate waarin mensen zich zorgen maken over de criminaliteit. Datzelfde geldt ook voor de mate waarin men meent dat de rechtspraak in Nederland onbevooroordeeld is; de mate waarin de misdaad in Nederland de afgelopen jaren zou zijn toe- of afgenomen; de mate waarin criminelen al dan niet strenger zouden worden gestraft vergeleken met tien jaar geleden en de rapportcijfers voor de politie en het Openbaar Ministerie. Al met al kan men stellen dat de panelleden in dit opzicht niet afwijken van de Utrechts bevolking (voor zover gerepresenteerd door het internetpanel). Een statistisch significant verschil bestaat alleen in de verdeling van de mate waarin de panelleden in het nieuws over strafzaken zijn geïnteresseerd; de panelleden zijn wat meer geïnteresseerd.

2.3 De vergelijkbaarheid van het Utrechtse internetpanel met het landelijke internetpanel

Naast de bovenstaande vergelijking is door ons ook een vergelijking gemaakt van de 1027 Utrechtse internetpanelleden met de 2155 leden

van het landelijke internetpanel die in 2004 in het kader van een onderzoek over deels dezelfde onderwerpen in dezelfde bewoordingen zijn ondervraagd. De uitkomsten van deze vergelijking geven inzicht in de mate waarin de Utrechtse bevolking afwijkt van de landelijke bevolking en daarmee op de vraag of de panelleden die meededen aan het onderzoek representatief zijn voor de Nederlandse bevolking als geheel.

Deze vergelijking wijst uit dat de 'Utrechtse' leden van het internetpanel zich binnen het totale Nederlandse bestand onderscheiden op een aantal aspecten. Ze zijn statistisch significant anders verdeeld over de sociale klassen (oververtegenwoordigd in de hogere klassen), over de categorieën opleidingen (oververtegenwoordigd in de hogere categorieën); over de categorieën dagelijkse economische activiteiten (ondervertegenwoordigd onder niet-werkend); en over de vraag wie beslist of een verdachte schuldig is. Kort samengevat lijkt de Utrechtse bevolking welvarender, hoger opgeleid, in hogere mate werkend dan het landelijke panel en de Utrechters lijken over een wat betere kennis inzake de rechtspraak te beschikken.

Wat de meningen over het functioneren van het strafrecht betreft: voor zover zij menen dat misdadigers te laag worden gestraft, verschillen zij statistisch significant in de verdeling over de antwoordcategorieën bij de vraag waarop dit terug te voeren zou zijn (met een oververtegenwoordiging op de softheid van de rechter); zijn zij statistisch significant anders verdeeld over de mate van interesse in het nieuws over strafzaken (oververtegenwoordigd in de minder geïnteresseerde categorieën); statistisch significant anders verdeeld over de mate waarin criminaliteit een groot probleem wordt geacht; statistisch significant anders verdeeld over de mate waarin rechters onbevooroordeeld zijn; statistisch significant anders verdeeld over de mate waarin wordt ingestemd met de stelling dat misdaden over het algemeen te licht worden bestraft; statistisch significant

4 Bij de vergelijking is steeds gebruik gemaakt van de Chi-kwadraat toets, de Fisher exact toets en de Mann-Whitney toets om de statistische significantie ($p < 0,05$) van de verschillen te bepalen.

anders verdeeld over de mate waarin men zelf zou straffen; statistisch significant anders verdeeld over de mate waarin wordt gemeend dat de criminaliteit zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld; statistisch significant anders verdeeld over de meningen ten aanzien van de eventuele verandering in de wijze waarop de rechter de afgelopen tien jaar met criminelen is omgegaan; en statistisch significant anders verdeeld over de rapportcijfers voor de politie, het Openbaar Ministerie en de rechter.

Kort samengevat kan worden gezegd dat de Utrechtse internetpanelleden op tal van kenmerken verschillen van de landelijke leden van het internetpanel. De Utrechtse leden kunnen niet als representatief worden beschouwd voor het gehele internetpanel. De deelnemers aan het experiment kunnen daarmee niet als representatief voor de Nederlandse bevolking worden beschouwd.

Bijlage 3

Uitnodiging aan leden van de lekenpanels

Geachte mevrouw/mijnheer [...],

In navolging van ons telefonisch contact d.d. [...] stuur ik u deze brief met aanvullende informatie omtrent het wetenschappelijk onderzoek waaraan u op [...] als lid van het lekenpanel zult deelnemen. Het onderzoek betreft een experiment om burgers te betrekken bij de behandeling van strafzaken. In de ochtend wordt u in de gelegenheid gesteld de casus te bestuderen waarna om 13.30 uur de behandeling van de strafzaak door de rechtbank zal aanvangen. Na afloop van deze behandeling gaat u met uw panel beraadslagen over de strafzaak.

Het experiment zal plaatsvinden op [...] op de rechtbank te Utrecht. U wordt daar om 8.45 uur verwacht. U dient zich bij de portiersloge te melden met een legitimatiebewijs (paspoort/ID-kaart). U moet er op rekenen dat u uiterlijk om 18.00 uur weg kunt. Voor lunch e.d. wordt uiteraard door ons gezorgd. U krijgt op de dag zelf een declaratieformulier voor gemaakte reiskosten (op basis van openbaar vervoer), een dagvergoeding van € 200,00 en de kosten van de Verklaring Omtrent het Gedrag.

Om mee te kunnen doen moet u bij het loket burgerzaken van de gemeente waar u woont een Verklaring Omtrent het Gedrag halen. Dat kost doorgaans enige tijd. Omdat het kort dag is, is het wel van belang dat u zo spoedig mogelijk die aanvraag doet. Het aanvraagformulier treft u als bijlage bij deze brief. U dient zelf de gegevens aanvrager (pagina 1) nog in te vullen en voorts de plaats, datum en handtekening te zetten op pagina 3.

Graag wil ik van de gelegenheid gebruik maken u te bedanken voor uw medewerking aan het onderzoek.

Hoogachtend,

[...]

Projectsecretaris

Bijlage 4

Voorbeeld instructie aan de lekenpanels

Het betreft zaak 1:

1. De verdachte wordt beschuldigd van overtreding van Artikel 6 van de Wegenverkeerswet. als dat niet bewezen kan worden, wordt hij beschuldigd van overtreding van Artikel 5 van de Wegenverkeerswet.

Artikel 6. Het is een ieder die aan het verkeer deelneemt verboden zich zodanig te gedragen dat een aan zijn schuld te wijten verkeersongeval plaatsvindt waardoor een ander wordt gedood of waardoor een ander zwaar lichamelijk letsel wordt toegebracht of zodanig lichamelijk letsel dat daaruit tijdelijke ziekte of verhindering in de uitoefening van de normale bezigheden ontstaat.

Artikel 5. Het is een ieder verboden zich zodanig te gedragen dat gevaar op de weg wordt veroorzaakt of kan worden veroorzaakt of dat het verkeer op de weg wordt gehinderd of kan worden gehinderd.

2. Het is uw taak om vast te stellen of u door de bewijzen die de officier van justitie heeft gepresenteerd ervan overtuigd bent dat de verdachte een van deze artikelen inderdaad heeft overtreden. Let wel, het gaat om twee dingen: u moet overtuigd zijn, en die overtuiging moet berusten op de bewijsmiddelen. Daarbij moet u ook in rekening brengen wat de verdachte of diens advocaat over de bewijskracht van de bewijsmiddelen heeft gezegd. In uw vonnis dient u aan te geven of u overtuigd bent van de overtreding, en welke bewijsmiddelen tot die overtuiging hebben geleid.

3. Als u ervan overtuigd bent dat de verdachte een van de genoemde artikelen heeft overtreden, dient hij daarvoor te worden gestraft. De officier van justitie heeft daarom ook een strafeis geformuleerd. U dient zelf te bepalen wat volgens u de

juiste strafmaat is. De eis van de officier is alleen maar een voorstel; u mag een lichtere of zwaardere straf kiezen. In uw vonnis dient u aan te geven welke straf de verdachte moet krijgen, en op welke gronden u die strafmaat hebt bepaald.

4. Bij het vaststellen van de straf moet de rechter tenminste drie zaken goed bekijken:

- a. Welk soort straf? Voor de hoofdstraf is er de keuze uit gevangenisstraf, taakstraf, geldboete, en combinaties daarvan. De bijkomende straf kan in deze zaak bestaan uit ontzegging van de rijbevoegdheid. De taakstraf kan bestaan uit een werkstraf en/of een leerstraf, die bestaat uit het volgen van een cursus.
- b. Bij de hoofdstraf zijn er dan nog twee beslissingen: hoeveel straf, en welke modaliteit? Hoeveel straf: bij gevangenisstraf, taakstraf, en ontzegging gaat het om de tijd; bij boete gaat het om de hoeveelheid geld. Welke modaliteit: voor alle straffen geldt dat de gehele straf, of een gedeelte van de straf voorwaardelijk kan worden gegeven, met een bepaalde proeftijd. Dat betekent dat dit gedeelte van de straf niet wordt uitgevoerd als de veroordeelde binnen de proeftijd niet opnieuw zondigt.
- c. De rechter kan besluiten om de verdachte te veroordelen, maar zonder straf op te leggen. Dat kan gebeuren als hij het feit niet ernstig vindt, of excuseerbaar; of als de straf een te grote belasting voor de veroordeelde zou zijn. In zo'n geval besluit de rechter tot schuldigverklaring zonder strafoplegging.

Over de auteur

Willem Albert Wagenaar is emeritus hoogleraar experimentele psychologie aan de Universiteit Leiden en universiteitshoogleraar Universiteit Utrecht. Hij is een expert op het gebied van het menselijk geheugen en treedt met grote regelmaat op als getuige-deskundige.

Colofon

Raad voor de rechtspraak
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

Deze publicatie verschijnt in het kader van het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van de Raad voor de rechtspraak. Uitgave daarvan betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Raad voor de rechtspraak weergeeft.

Begeleidingscommissie

Voorzitter:

Mr. G.J.M. Corstens, vice-president van de Hoge Raad der Nederlanden, Den Haag

Leden:

Mr. H. Abbink, vice-president Gerechtshof Arnhem

Prof. H.J.M. Crombag, emeritus Hoogleraar Rechtspsychologie van de Universiteiten Antwerpen, Leiden en Maastricht

Mr. F.G. Bauduin, coördinerend Vice-president Rechtbank Amsterdam

Dr. M. Th. Croes, onderzoeker Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), Den Haag

Prof. dr. H. Elffers, parttime hoogleraar Empirische bestudering van de strafrechtspleging Vrije Universiteit, Amsterdam en senior-onderzoeker Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), Leiden

Prof. mr. S. Franken, bijzonder hoogleraar strafrechtspraktijk Universiteit Utrecht en advocaat bij Böhler Franken Koppe Wijngaarden advocaten, Amsterdam

Mr. R.H.M. Jansen, MPA, voorzitter sector strafrecht Rechtbank Utrecht

Dr. A. Klijn, adviseur wetenschappelijk onderzoek Raad voor de rechtspraak, Den Haag

Mr. M. van Nimwegen, hoofdofficier van justitie Arrondissementsparket Utrecht

Dr. U. van de Pol, Gemeentelijk ombudsman van Amsterdam

Dr. B. Stapert, advocaat bij Böhler Franken Koppe Wijngaarden advocaten, Amsterdam

Projectteam rechtbank Utrecht:

R. van Duffelen

D.A. Groenevelt-Timmer

V.H. van der Horst

Voor leden van de rechterlijke organisatie zijn gratis exemplaren beschikbaar.

Deze kunnen worden besteld bij:

Mw. M.I. Scholtz

Secretaris wetenschappelijk onderzoeksprogramma

Postbus 90613

2509 LP Den Haag

Tel. (070) 361 97 81

Researchmemoranda@rechtspraak.nl

De integrale tekst van dit rapport is gratis te downloaden van:

www.rechtspraak.nl/gerechten/Rvdr

Rubriek: Wetenschappelijk onderzoek

Vormgeving: Inpladi, Cuijk

Druk: OBT bv, Den Haag

Oplage: 650 stuks

Juni 2008

Overzicht 1 Zaken

Zaak 1: De roekeloze vrachtwagenchauffeur

Toedracht:

Verdachte is met de door hem bestuurde vrachtwagencombinatie de uitrit van een bedrijventerrein uitgereden. Hij wilde met zijn vrachtwagen rechtsaf slaan. De weg bestond uit twee rijbanen van ieder één rijstrook, geflankeerd door fietsstroken en aan de kant van bedrijventerrein een voetpad. Om de bocht naar rechts te kunnen maken, moest verdachte beide rijstroken gebruiken. Alvorens deze manoeuvre in te zetten, heeft verdachte een van links komende over het voetpad lopende voetgangster laten passeren. Daarna is hij opgetrokken en heeft hij de bocht naar rechts ingezet. Daarbij heeft hij het op een fiets van links naderende slachtoffer aangereden. Zij is onder de wielen van de combinatie geraakt, tengevolge waarvan zij is overleden.

Ten laste gelegd:

Dood door schuld (Artikel 6 WvW);
subsidiar: Gevaarstelling (Artikel 5 WvW).

Hamvragen:

Is dood door schuld bewezen? Zo niet, is gevaarstelling bewezen?
In geval dood door schuld is bewezen: was er sprake van roekeloosheid?

Zaak 2: De doorrijdende automobilist

Toedracht:

Verdachte heeft op een smalle bochtige dijk met grote snelheid een aantal auto's ingehaald. Vervolgens wilde hij vlak voor een bocht twee motorrijders inhalen. Tijdens die manoeuvre heeft verdachte de door het slachtoffer bestuurde motorfiets aangereden als gevolg waarvan het slachtoffer ten val kwam. Verdacht vervolgde zonder halt te houden zijn weg. Het slachtoffer heeft zwaar lichamelijk letsel opgelopen waardoor zij in haar werk, maar ook daarbuiten, beperkingen ondervindt en nog lange tijd zal blijven ondervinden.

Ten laste gelegd:

Poging tot toebrengen van zwaar lichamelijk letsel (Artikel 6 WvW in verbinding met Artikel 45 WvS);
subsidiar: Gevaarstelling (Artikel 5 WvW).

Hamvragen:

Is poging tot doodslag bewezen? Zo niet, is gevaarstelling bewezen?
Is opzettelijk doorrijden bewezen?

Zaak 3: De onnodig remmende automobiliste

Toedracht:

Verdachte is meerdere malen op korte afstand voor het slachtoffer gaan rijden en heeft vervolgens, zonder noodzaak, verscheidene malen geremd. Hierdoor raakte het slachtoffer in paniek en veranderde plotseling van weghelft. Het gevolg hiervan was een ernstig verkeersongeval waarbij het voertuig van slachtoffer verscheidene malen over de kop is geslagen en uiteindelijk in de berm terecht kwam. Verdachte vervolgde zonder halt te houden zijn weg.

Ten laste gelegd:

Feit 1, primair: Poging tot doodslag/zware mishandeling (Artikel 45/287/303 ? WvS),
Feit 1, subsidiar: Bedreiging met misdrijf tegen het leven gericht (Artikel 285 WvS),
meer subsidiar gevaarstelling (Artikel 5 WvW).
Feit 2. Doorrijden na aanrijding (Artikel 7 WvW).

Hamvragen:

Is poging tot doodslag doodslag/mishandeling bewezen? Zo niet, is bedreiging bewezen?
Zo niet, is gevaarlijk rijden bewezen?
Is doorrijden na aanrijding bewezen?

Zaak 4: Aanranding door werkgever

Toedracht:

Aangeefster en verdachte werken samen in een schoenmakerszaak. Verdachte zou haar daar vier maal hebben aangerand. Zij bleef echter gewoon op het werk komen. Aangeefster stelt dat zij zich gedwongen voelde omdat zij bang was haar baan te verliezen. Verdachte zegt dat aangeefster instemde met het seksuele contact en dat hij geen enkele vorm van dwang heeft toegepast; toen zij na de vierde maal te kennen gaf dat zij niet wilde, heeft hij het zoeken van seksuele toenadering gestopt.

Ten laste gelegd:

Aanranding, meer malen gepleegd (Artikel 246 WvS).

Hamvraag:

Aanranding (dwang) bewezen?

Zaak 5: De vrouw met keukenmes en schaar

Toedracht:

Verdachte is een vrouw die twee mannen met wie zij een relatie had heeft bedreigd en/of daadwerkelijk letsel heeft toegebracht.

Feit 1 gaat over het steken met een groot keukenmes in het been van het slachtoffer. De verwonding staat vast. Slachtoffer stelt dat het veel erger had kunnen aflopen als hij niet op tijd was weggedraaid.

Feit 2 gaat over het dreigen met een mes, waarbij het slachtoffer zich op tijd uit de voeten maakte.

Feit 3 gaat over het verwonden met een schaar tijdens een worsteling tussen slachtoffer en verdachte. De verwonding staat vast.

Ten laste gelegd:

Feit 1: Poging tot doodslag/toebrengen zwaar lichamelijk letsel (Art. 45/287/302 WvS).

Feit 2: Bedreiging met misdrijf tegen het leven of met zware mishandeling (Art. 285 WvS).

Feit 3, primair: Poging tot doodslag, zwaar lichamelijk letsel (Art. 45/287/302 WvS),

Feit 3, subsidiair: Mishandeling (Art. 300 WvS).

Hamvragen:

Feit 1: Is poging tot doodslag of zware mishandeling bewezen?

Feit 2: Is bedreiging met een misdrijf tegen het leven gericht, of met zware mishandeling bewezen?

Feit 3: Is poging tot doodslag/toebrengen zwaar lichamelijk letsel bewezen?

Zo niet, is poging tot zware mishandeling bewezen?

Zaak 6: Aanranding van patiënte.

Toedracht:

Een patiënte in een psychiatrische kliniek beschuldigt een Marokkaanse schoonmaker van aanranding. Haar verhaal klopt op een aantal punten niet, maar het verhaal van de schoonmaker klopt ook niet. Hij stelt dat hij nooit met haar heeft gesproken, maar weet wel allerlei persoonlijke details over haar. Hij zegt dat hij haar niet heeft aangeraakt, maar ook dat hij haar bij de schouders heeft gepakt om haar te troosten.

Ten laste gelegd:

Aanranding (Art. 246 WvS).

Hamvraag:

Is aanranding bewezen?

Zaak 7: Inrijden op politieman

Toedracht:

De politie treedt 's nachts op bij een relletje tussen jongeren. Verdachte springt met twee anderen in een auto, deze auto wordt staande gehouden. Verdachte geeft eerst dreigend gas, en rijdt dan weg. De verbalisant kan nog net wegspringen. Verdachte rijdt weg met grote snelheid en gedoofde lichten om opsporing te voorkomen.

Ten laste gelegd:

Feit 1: Poging tot doodslag/toebrengen zwaar lichamelijk letsel (Art. 45/287 WvS).

Feit 2: Poging tot toebrengen van zwaar lichamelijk letsel (Ar. 302/45 WvS)

Hamvragen:

Is poging tot doodslag bewezen? Is poging tot toebrengen van zwaar lichamelijk letsel bewezen?

Zaak 8: Verkrachting na relatie

Toedracht:

Aangeefster is veel jonger dan verdachte. Zij heeft een soort relatie met hem gehad, maar het is onduidelijk hoe ver die relatie ging. Zij heeft geld van verdachte geleend, en verdachte wil dat geld nu terug. Zij kan niet betalen, maar de afspraak is dat zij samen naar het casino zullen gaan om daar het benodigde bedrag te winnen. In plaats van naar het casino gaan zij echter naar de woning van verdachte. Daar zou volgens aangeefster het delict hebben plaatsgevonden. Verdachte zegt dat er geen sprake was van dwang, en dat zij instemde.

Ten laste gelegd:

Verkrachting (Art. 242 WvS).

Hamvraag:

Is verkrachting bewezen?

Zaak 9: De stalkende ex

Toedracht:

Verdachte heeft vroeger verkering met aangeefster gehad. Zij heeft de relatie verbroken. Sindsdien blijft verdachte haar lastigvallen, hij is daar al eens eerder voor veroordeeld. Het lastigvallen is opnieuw begonnen nadat hij voorwaardelijk werd vrijgelaten. Het lastigvallen bestond onder meer uit het zenden van sms-berichten waarin het leven van aangeefster werd bedreigd. Verdachte ontkent niet dat hij de berichten heeft verstuurd.

Ten laste gelegd:

Feit 1: Stalking (Art. 285b WvS).

Feit 2: Bedreiging met misdrijf tegen het leven gericht, of met zwaar lichamelijk letsel (Art. 285 WvS).

Hamvragen:

Is stalking bewezen? Is bedreiging bewezen?

Strafmaxima voor de ten laste gelegde feiten.

- Artikel 45 WvS: (poging) vermindert alle hoofdstraffen tot één derde.
- Artikel 242 WvS: Twaalf jaar gevangenisstraf; boete van € 67.000,-.
- Artikel 246 WvS: Acht jaar gevangenisstraf; boete van € 67.000,-.
- Artikel 285 WvS: Twee jaar gevangenisstraf; boete van € 16.750,-; werk/leerstraf in totaal 480 uur.
- Artikel 285b WvS: Drie jaar gevangenisstraf; boete van € 16.750,-; werk/leerstraf in totaal 480 uur.
- Artikel 287 WvS: Vijftien jaar gevangenisstraf; boete van € 67.000,-; werk/leerstraf in totaal 480 uur, tien jaar ontzegging rijbevoegdheid.
- Artikel 302 WvS: Acht jaar gevangenisstraf, boete van € 67.000,-; werk/taakstraf in totaal 480 uur.
- Artikel 5 WvW: Twee maanden gevangenisstraf; € 3.350,- boete; twee jaar ontzegging rijbevoegdheid.
- Artikel 6 WvW: Drie jaar gevangenisstraf; € 16.750,- boete; vijf jaar ontzegging rijbevoegdheid.
In geval van roekeloosheid: zes jaar gevangenisstraf; € 67.000,- boete;
vijf jaar ontzegging rijbevoegdheid.
- Artikel 7 WvW: Drie maanden gevangenisstraf; boete van € 6.700,- ; werk/leerstraf in totaal 480 uur, vijf jaar ontzegging rijbevoegdheid.

Overzicht 2 Samenvatting van de straffen opgelegd in 27 panelvonnissen en 9 strafeisen

Zaak	Eis OM	Rechters	Modaal opgelegde panels	Hoog opgelegde panels	
1	De roekeloze vrachtwagenchauffeur	<ul style="list-style-type: none"> • 2 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • taakstraf: 240 uur • 1 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 2 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 240 uur • 1 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>waarvan 8 maanden voorwaardelijk</p> <p>[2]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 2 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 150 uur • 6 maanden ontzegging rijbevoegdheid <p>waarvan 4 maanden voorwaardelijk</p> <ul style="list-style-type: none"> • € 500,— boete <p>[1]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 2 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 240 uur • 9 maanden ontzegging rijbevoegdheid <p>voorwaardelijk of permanent met proeftijd 10 jaar</p> <p>[3]</p>
2	De inhalende en doorrijdende automobilist	<ul style="list-style-type: none"> • 6 maanden gevangenisstraf • waarvan 2 maanden voorwaardelijk • 2 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 180 uur • 18 maanden ontzegging rijbevoegdheid <p>waarvan 6 maanden voorwaardelijk</p> <p>[2]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 4 maanden gevangenisstraf • waarvan 2 maanden voorwaardelijk • 3 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>waarvan 1 jaar voorwaardelijk</p> <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 2 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 300 uur • 2 jaar voorwaardelijk ontzegging rijbevoegdheid <ul style="list-style-type: none"> • € 1200,— boete <p>[1]</p>
3	De onnodig remmende bestuurster	<ul style="list-style-type: none"> • 18 maanden gevangenisstraf • 3 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 180 uur <p>[1]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 18 maanden gevangenisstraf • Taakstraf: rij-cursus • 5 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 12 maanden gevangenisstraf • Taakstraf: 200 uur • 4 jaar ontzegging rijbevoegdheid <p>[2]</p>
4	Aanranding door werkgever	<ul style="list-style-type: none"> • 6 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 240 uur • € 1500,— voorschot <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijpraak <p>[1]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 6 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 120 uur • € 1500,— voorschot <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 6 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 80 uur • € 1500,— voorschot <p>[2]</p>
5	De vrouw met keukennes en schaar	<ul style="list-style-type: none"> • 4 jaar gevangenisstraf • waarvan 6 maanden voorwaardelijk • Toezicht reclassering • contactverbod <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 14 maanden gevangenisstraf • waarvan 6 maanden voorwaardelijk • Toezicht reclassering • contactverbod <p>[2]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 4 jaar gevangenisstraf • waarvan 1 jaar voorwaardelijk waarin begeleiding <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1 jaar gevangenisstraf • waarvan 6 maanden voorwaardelijk met proeftijd 3 jaar begeleiding door reclassering • Contactverbod <p>[1]</p>

Zaak	Eis OM	Rechtshandelingen	Modaal opgelegde panels	Hoog opgelegde panels
6 Aanranding van patiënte	<ul style="list-style-type: none"> • 1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf • Taakstraf: 70 uur • € 250,- schadevergoeding <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijspraak <p>[1.5]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijspraak <p>[1.5]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1 maand voorwaardelijke gevangenisstraf met proeftijd 3 jaar • Taakstraf: 60 uur met toezicht reclassering • € 250,- schade-vergoeding <p>[3]</p>
7 Inrijden op politiemans	<ul style="list-style-type: none"> • 100 dagen gevangenisstraf waarvan 82 dagen voorwaardelijk • Taakstraf: 240 uur • 12 maanden ontzegging rijbevoegdheid <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 60 dagen gevangenisstraf waarvan 47 dagen voorwaardelijk • Taakstraf: 240 uur • 6 maanden ontzegging rijbevoegdheid • € 500,- schadevergoeding <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 100 dagen gevangenisstraf waarvan 87 dagen voorwaardelijk • Taakstraf: 120 uur • 6 maanden ontzegging waarvan 3 maanden voorwaardelijk • € 500,- schadevergoeding <p>[2]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Taakstraf: 240 uur • 12 maanden ontzegging rijbevoegdheid waarvan 6 maanden voorwaardelijk • € 500,- schadevergoeding <p>[1]</p>
8 Verkrachting na relatie	<ul style="list-style-type: none"> • 24 maanden gevangenisstraf waarvan 6 maanden voorwaardelijk <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijspraak <p>[1]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 18 maanden gevangenisstraf waarvan 6 maanden voorwaardelijk <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 12 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf met proeftijd 3 jaar <p>[2]</p>
9 De stalkende ex	<ul style="list-style-type: none"> • 8.5 maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf (4+4.5 tenuitvoerlegging) • 4.5 maand voorwaardelijk toezicht reclassering <p>[2]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 8.5 maand enonvoorwaardelijke gevangenisstraf (4+4.5 tenuitvoerlegging) • 4.5 maanden voorwaardelijk contactverbod, straatverbod, toezicht reclassering <p>[3]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 9 maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf (tenuitvoerlegging) • 2.5 jaar voorwaardelijke gevangenisstraf met proeftijd 3 jaar contactverbod en straatverbod • Taakstraf: 240 uur • Leerstraf: cursus <p>[4]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 4.5 maanden onvoorwaardelijke gevangenisstraf • 3 maanden voorwaardelijk contactverbod en straatverbod • Behandeling <p>[1]</p>

Het modaal opgelegde panel gaf twee maal de hoogste straf, het OM zeven maal

